



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รายงานวิจัย

อักษฎางคะวัน : ส่วนหนึ่งในประวัติภูมิสถาปัตยกรรมไทย

โดย

จามรี อาระยานิมิตสกุล

พิรศรี โปวาทอง

กันยายน ๒๕๕๑

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รายงานผลการวิจัย

อักษฎางคะวัน : ส่วนหนึ่งในประวัติภูมิสถาปัตยกรรมไทย

โดย

รองศาสตราจารย์จามรี อาระยานิมิตสกุล

อาจารย์พีรศรี ไพวาทอง

กันยายน ๒๕๕๑

## คำนำ

โครงการวิจัย อัญญาางคะวัน : ส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย ได้รับทุนสนับสนุนจากเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อศึกษาพื้นที่อัญญาางคะวัน อันเป็นพื้นที่สวนขนาดใหญ่ ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ พร้อมกับการสร้างพระจุลฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลง และสภาพกายภาพปัจจุบันในเชิงภูมิสถาปัตยกรรมไทย โดยมีระยะเวลาของโครงการวิจัย ๑ ปี เริ่มจากการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับอัญญาางคะวัน การศึกษา สํารวจภาคสนามในบริเวณที่เคยเป็นอัญญาางคะวัน รวมถึงการสำรวจในรายละเอียดสำหรับองค์ประกอบที่ยังเหลืออยู่ เพื่อทราบข้อมูลละเอียดทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอัญญาางคะวัน เพื่อศึกษาเก็บรวบรวมหลักฐานสิ่งที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน และเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูอนุรักษ์เบื้องต้น และการใช้งานในปัจจุบัน เช่น การจุดค้นทางโบราณคดี เผยแพร่เรื่องราวของอัญญาางคะวัน การฟื้นฟูบริเวณที่มีความสำคัญในอดีต แนะนำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ทั้งนี้ คำราชาศัพท์และคำศัพท์บางคำยังคงใช้รูปแบบตัวสะกดในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตามเอกสารดั้งเดิม

ศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิต จุลาสัย	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์จามรี อาระยานิมิตสกุล	หัวหน้าโครงการ
อาจารย์พีรศรี โปวาทอง	นักวิจัย
นายหลักเมือง แสงวงผล	ผู้ช่วยวิจัย
นางสาวอรอำไพ สามขุนทด	ผู้ช่วยวิจัย
นายอาทิตย์ ลิ้มมัน	ผู้ช่วยวิจัย

## กิตติกรรมประกาศ

ในการนี้คณะทำงานขอขอบคุณ

สำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี กรมศิลปากร

คุณรณฤทธิ์ ธนโกเศศ

ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิสถาปัตยกรรมและโบราณคดี

คุณวโรภาส วงศ์จตุรภัทร

ภูมิสถาปนิก สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร

ดร.พรธรรม ธรรมวิมล

ภูมิสถาปนิก สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร

คุณวิภากร ธรรมวิมล

ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิสถาปัตยกรรมและโบราณคดี

คุณวันดี รักษาดี

ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พระจุฑาธุชราชฐาน

เจ้าหน้าที่ทุกท่านของพระจุฑาธุชราชฐาน

และชาวเกาะสีชัง

ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งใน  
การดำเนินงาน

## บทคัดย่อภาษาไทย

ชื่อโครงการวิจัย                      อัชฎางค์ตะวัน : ส่วนหนึ่งในประวัตินิยมสถาปัตยกรรมไทย  
ชื่อผู้วิจัย                                รองศาสตราจารย์จามรี อาระยานิมิตสกุล และ อาจารย์พีรศรี โปวาททอง  
เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ            กันยายน ๒๕๕๑

### บทคัดย่อ

โครงการวิจัย อัชฎางค์ตะวัน : ส่วนหนึ่งในประวัตินิยมสถาปัตยกรรมไทย เป็นการศึกษาเรื่องราวและพื้นที่ อัชฎางค์ตะวัน อันเป็นพื้นที่ส่วนขนาดใหญ่ประมาณ ๔๐๐ ไร่ ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ พร้อมกับการสร้างพระจุลฑามหาราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอันร่มรื่น จากการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์พบว่าส่วนประกอบของอัชฎางค์ตะวันสามารถแบ่งได้เป็น ๑) สถาปัตยกรรมประเทศไทย ๒) อาคารและสิ่งก่อสร้าง และ ๓) สวนและพรรณไม้ ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อเรียกสิ่งต่างๆ ไว้เพื่อให้เป็นที่จดจำ หากแต่มีช่วงเวลาที่อัชฎางค์ตะวันได้ถูกทิ้งร้างและมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดินไปเป็นชุมชนเมือง จากการสำรวจจากคนในบริเวณที่เคยเป็น อัชฎางค์ตะวันพบว่า ภาพรวมของอัชฎางค์ตะวันในลักษณะสวนอันร่มรื่นสำหรับพักผ่อนหย่อนใจได้สูญหายไป ต้นไม้ อาคาร และสิ่งก่อสร้างเดิม ส่วนใหญ่ได้เสื่อมสภาพลง หรือถูกรื้อทำลายไป คงเหลือเพียงชื่อเรียก และส่วนประกอบที่เป็นสถาปัตยกรรมประเทศไทย เช่น ยอดเขา ผา ถ้ำ ฯลฯ ที่ยังคงอยู่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งที่ยังคงอยู่และเรื่องราวของอัชฎางค์ตะวัน เพื่อไม่ให้สูญหายไป โดยมีการเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การสำรวจจุดค้นทางโบราณคดี การประชาสัมพันธ์เผยแพร่เรื่องราวของอัชฎางค์ตะวัน การฟื้นฟูบริเวณที่มีความสำคัญในอดีต การแนะนำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

## บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

Project Title Asdangkawan : History of Thai Landscape Architecture  
Name of the Investigators Assoc.Prof.Chamree Arayanimitskul and Pirasri Povatong  
Year September 2008

### Abstract

Asdangkawan : History of Thai Landscape Architecture analyzes the history and the physical remains of Asdangkawan, an approximately 1,000-rai (160 ha) park created during the reign of King Rama V, on Sichang Island, Chonburi Province. Constructed in conjunction with the establishment of the Chudadhuj royal palace on the island, Asdangkawan was intended to be a recreational park for visitors and locals alike. Construction took place over the course of a few months in 1891, leading to the formal opening of the park in August of that year. Archival research and site visits reveal that there are three components in Asdangkawan : natural features; buildings and structures; and gardens and plants. Place names were given by King Rama V after the names and titles of royal family members and the noblemen who were at Sichang at that time. After the Franco-Siamese crisis of 1893, construction of Asdangkawan suddenly stopped. Without much physical structure to begin with, the remains of Asdangkawan quickly disappeared, accelerated greatly by later urbanization. After a thorough documentation of physical traces of Asdangkawan, the research proposes various strategies for further study and conservation of this important evidence of Thai landscape architecture.

## สารบัญ

บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์อัญมณีรัตนวงคระวัน.....	๓
๒.๑ วัตถุประสงค์ของการสร้างอัญมณีรัตนวงคระวัน.....	๓
๒.๒ ที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่.....	๕
๒.๓ สภาพภูมิประเทศ.....	๑๐
๒.๔ ลักษณะภูมิอากาศ.....	๑๑
๒.๕ รายละเอียดของการก่อสร้าง.....	๑๓
๒.๖ การวางแผนเพื่อการบริหารจัดการและดูแลรักษา.....	๑๔
๒.๗ กิจกรรมและเหตุการณ์สำคัญ.....	๑๘
๒.๘ ช่วงเวลาที่ทิ้งร่องรอย.....	๒๑
บทที่ ๓ องค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมในอัญมณีรัตนวงคระวัน.....	๒๙
๓.๑ สภาพภูมิประเทศธรรมชาติ.....	๓๓
๓.๒ อาคารและสิ่งก่อสร้าง.....	๔๘
๓.๓ สวนและพรรณไม้.....	๕๘
๓.๔ พิกัดภูมิศาสตร์.....	๗๔
บทที่ ๔ สภาพปัจจุบันและข้อเสนอแนะเพื่อการอนุรักษ์.....	๗๙
๔.๑ สภาพปัจจุบัน.....	๗๙
๔.๒ เก่งพระภักดี.....	๘๓
๔.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม.....	๑๑๘
๔.๔ ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการ.....	๑๒๑
บทที่ ๕ บทสรุป.....	๑๒๕

อภิธานศัพท์เฉพาะ

เอกสารอ้างอิง

ภาคผนวก ก ศิลปิน

ภาคผนวก ข โบราณสถานขึ้นทะเบียน

ภาคผนวก ค พระราชบัญญัติโบราณสถาน

## รายการภาพประกอบ

ภาพ ๒.๑ ภาพถ่ายมุมสูงแสดงบริเวณอักษฺวงค์วันในสมัยรัชกาลที่ ๕ .....	๖
ภาพ ๒.๒ ตำแหน่งที่ตั้งเกาะสีชัง.....	๗
ภาพ ๒.๓ เกาะสีชังและชายฝั่ง .....	๘
ภาพ ๒.๔ เกาะสีชังแสดงตำแหน่งที่ตั้งอักษฺวงค์วันและพระจุฑาธุชราชฐาน.....	๙
ภาพ ๒.๕-๒.๖ ภาพถ่ายมุมสูงบริเวณอักษฺวงค์วัน.....	๑๐
ภาพ ๒.๗ ภาพถ่ายมุมสูงจากศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ .....	๑๐
ภาพ ๒.๘ ภาพถ่ายมุมสูงจากสำนักสงฆ์ถ้ำจักรพงษ์ .....	๑๐
ภาพ ๒.๙ ผังวิเคราะห์พื้นที่บริเวณอักษฺวงค์วัน .....	๑๒
ภาพ ๒.๑๐ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฺวงค์วัน ปี พ.ศ. ๒๔๙๖.....	๒๒
ภาพ ๒.๑๑ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฺวงค์วัน ปี พ.ศ. ๒๕๑๐.....	๒๓
ภาพ ๒.๑๒ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฺวงค์วัน ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ .....	๒๔
ภาพ ๒.๑๓ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฺวงค์วัน ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ .....	๒๕
ภาพ ๒.๑๔ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฺวงค์วัน ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ .....	๒๖
ภาพ ๒.๑๕ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฺวงค์วัน ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ .....	๒๗
ภาพ ๓.๑ ศิลาจารึกที่ศาลาริมถนนเสาวภา .....	๒๙
ภาพ ๓.๒ ศาลาที่ตั้งศิลาจารึกริมถนนเสาวภา .....	๓๐
ภาพ ๓.๓ ก้อนหินจารึกใกล้รอยพระพุทธรูปท่าจำลอง .....	๓๐
ภาพ ๓.๔ ก้อนหินจารึกที่ยอดเขาพระจุลจอมเกล้า.....	๓๐
ภาพ ๓.๕ องค์ประกอบของอักษฺวงค์วัน .....	๓๒
ภาพ ๓.๖ สภาพภูมิประเทศธรรมชาติในอักษฺวงค์วัน ที่พระราชทานนามไว้.....	๓๓
ภาพ ๓.๗ ยอดสุทุมล ยอดสุทธาทิพย์ และ ยอดบริพัตร .....	๓๕
ภาพ ๓.๘ ยอดสุทธาสินีนาฏ และ ยอดยุคล.....	๓๖
ภาพ ๓.๙ ยอดมหาวชิราวุธ ยอดวไลย์ และ ยอดศิราภรณ์.....	๓๗
ภาพ ๓.๑๐ เหลี่ยมมหาวชิราวุธและเทือกศิลามหาวชิราวุธ .....	๓๙
ภาพ ๓.๑๑ ช่องอิศริยาภรณ์ หรือช่องเขาขาดในปัจจุบัน.....	๓๙
ภาพ ๓.๑๒ ยอดมหาวชิราวุธ เทือกศิลามหาวชิราวุธ และ ช่องอิศริยาภรณ์.....	๓๙
ภาพ ๓.๑๓ ภายในถ้ำจักรพงษ์ .....	๔๑
ภาพ ๓.๑๔ ป้ายชื่อถ้ำจักรพงษ์ CHAKRAPONGS GROTTO.....	๔๑
ภาพ ๓.๑๕ ด้านบนถ้ำระฆัง สันนิษฐานว่า คือ ถ้ำสุนันทา.....	๔๒
ภาพ ๓.๑๖ ภายในถ้ำระฆัง .....	๔๒



ภาพ ๓.๑๗ ผาอรประพันธ์.....	๔๓
ภาพ ๓.๑๘ ป้ายชื่อผาอรประพันธ์.....	๔๓
ภาพ ๓.๑๙ ผาหลวงนายศักดิ์ (สันนิษฐาน).....	๔๓
ภาพ ๓.๒๐ ผาอนุวัตร (สันนิษฐาน).....	๔๓
ภาพ ๓.๒๑-๓.๒๒ เทือกศิลามหาวชิราวุธ.....	๔๔
ภาพ ๓.๒๓ มุมมองจากที่แลไชยน์ดี.....	๔๕
ภาพ ๓.๒๔ ศาลาที่ประทับบริเวณที่แลราชโกษา.....	๔๕
ภาพ ๓.๒๕ แท่นประทับบริเวณที่แลราชโกษา.....	๔๕
ภาพ ๓.๒๖ มุมมองจากบริเวณที่แลราชโกษาเข้ามาในอักษฎางค์วัน.....	๔๖
ภาพ ๓.๒๗-๓.๒๘ มุมมองจากบริเวณที่แลราชโกษาออกสู่ทะเลอ่าวไทย.....	๔๖
ภาพ ๓.๒๙-๓.๓๐ บ่อเจ้าหมื่นไวย (สันนิษฐาน).....	๔๗
ภาพ ๓.๓๑-๓.๓๒ บ่อมหามนตรี ปัจจุบันอยู่ภายในอาคาร.....	๔๗
ภาพ ๓.๓๓-๓.๓๕ อาคารที่สร้างคลุมบ่อมหามนตรี.....	๔๗
ภาพ ๓.๓๖ อาคารและสิ่งก่อสร้างในอักษฎางค์วัน ที่พระราชทานนามไว้.....	๔๘
ภาพ ๓.๓๗ เก๋งพระภักดี มองจากถนนเสาวภา.....	๕๑
ภาพ ๓.๓๘ เก๋งพระภักดี มองจากถนนวัฒนา.....	๕๑
ภาพ ๓.๓๙ บ้านโตเจ้าจรัญ มองไปทางทิศตะวันออก.....	๕๑
ภาพ ๓.๔๐ บ้านโตเจ้าจรัญ มองไปทางทิศตะวันตก.....	๕๑
ภาพ ๓.๔๑ ถนนเสาวภา.....	๕๒
ภาพ ๓.๔๒ ถนนจักรพงษ์.....	๕๒
ภาพ ๓.๔๓ ถนนวชิราวุธ.....	๕๓
ภาพ ๓.๔๔ ถนนสรรพเพช.....	๕๓
ภาพ ๓.๔๕ ถนนนิภา.....	๕๔
ภาพ ๓.๔๖ ถนนมาลินี (ป้ายชื่อถนนนิภา).....	๕๔
ภาพ ๓.๔๗ ถนนสายสวัสดิ์.....	๕๕
ภาพ ๓.๔๘ ถนนนภาจร.....	๕๕
ภาพ ๓.๔๙ ถนนมหาใจภักดี.....	๕๕
ภาพ ๓.๕๐ ถนนวัฒนา.....	๕๕
ภาพ ๓.๕๑ ถนนเจ้าโต.....	๕๖
ภาพ ๓.๕๒ ถนนอักษฎางค์.....	๕๖
ภาพ ๓.๕๓ สวนและพรรณไม้ในอักษฎางค์วัน ที่พระราชทานนามไว้.....	๕๘
ภาพ ๓.๕๔ ต้นมะม่วงใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น ร่มมะม่วงพวงสร้อย.....	๖๓
ภาพ ๓.๕๕ ต้นมะขามใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น ร่มมะขามบุษบัน.....	๖๓
ภาพ ๓.๕๖-๓.๕๗ บริเวณที่น่าจะเคยเป็นสนามศรียุทธ์.....	๖๕

ภาพ ๓.๕๘-๓.๕๙	เลียบบประวิขหรือเลียบไขว้.....	๖๖
ภาพ ๓.๖๐-๓.๖๑	บริเวณต้นเลียบบประวิข ในปัจจุบันมีการจัดภูมิทัศน์โดยเจ้าของที่ดิน.....	๖๖
ภาพ ๓.๖๒	ต้นมะม่วงใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น มะม่วงโสมมาดี.....	๖๗
ภาพ ๓.๖๓-๓.๖๔	ต้นมะขามใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น มะขามราชเสวก.....	๖๘
ภาพ ๓.๖๕	มะขามหลวงศร สันนิษฐานว่าเป็น มะขามคุริมถนนสายสวัสดิ์.....	๖๙
ภาพ ๓.๖๖	มะขามหลวงศร ต้นด้านทิศเหนือ.....	๗๐
ภาพ ๓.๖๗	มะขามหลวงศร ต้นด้านทิศใต้.....	๗๐
ภาพ ๓.๖๘	มะขามริมถนนเสาวภา.....	๗๓
ภาพ ๓.๖๙	มะม่วงริมถนนนภาจร.....	๗๓
ภาพ ๓.๗๐	แนวไม้ริมถนนเสาวภา.....	๗๓
ภาพ ๓.๗๑	มะม่วงริมถนนวัฒนา.....	๗๓
ภาพ ๓.๗๒	มะม่วงริมถนนนภาจร.....	๗๓
ภาพ ๓.๗๓	กลุ่มต้นมะขามใกล้ต้นเลียบบประวิข.....	๗๓
ภาพ ๔.๑-๔.๒	บริเวณอักษฎางคะวันในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑).....	๗๙
ภาพ ๔.๓	อ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๔ มองเห็นยอดอักษฎางคะวันอยู่ทางด้านหลัง.....	๗๙
ภาพ ๔.๔	บริเวณอักษฎางคะวันในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑).....	๘๐
ภาพ ๔.๕	บริเวณอักษฎางคะวันในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑).....	๘๐
ภาพ ๔.๖	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอักษฎางคะวัน ปี พ.ศ. ๒๕๔๕.....	๘๑
ภาพ ๔.๗	การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณที่เคยเป็นอักษฎางคะวัน พ.ศ. ๒๕๔๘.....	๘๒
ภาพ ๔.๘	แก่งพระภักดี มองจากทิศตะวันตกเฉียงใต้.....	๘๓
ภาพ ๔.๙	แก่งพระภักดี มองจากทิศตะวันออกเฉียงใต้.....	๘๓
ภาพ ๔.๑๐	สภาพแวดล้อมอาคารในปัจจุบัน.....	๘๔
ภาพ ๔.๑๑	รูปด้านหน้าอาคารด้านทิศตะวันตก.....	๘๔
ภาพ ๔.๑๒	รูปด้านข้างอาคารด้านทิศใต้.....	๘๔
ภาพ ๔.๑๓	รูปด้านหลังอาคารด้านทิศตะวันออก.....	๘๔
ภาพ ๔.๑๔	ตำแหน่งที่ตั้งแก่งพระภักดี.....	๘๔
ภาพ ๔.๑๕	ผังบริเวณปัจจุบัน.....	๘๕
ภาพ ๔.๑๖	ผังพื้นที่ปัจจุบัน.....	๘๕
ภาพ ๔.๑๗	รูปด้านปัจจุบัน ๑ ทิศตะวันตก.....	๘๖
ภาพ ๔.๑๘	รูปด้านปัจจุบัน ๒ ทิศใต้.....	๘๖
ภาพ ๔.๑๙	รูปด้านปัจจุบัน ๓ ทิศตะวันออก.....	๘๗
ภาพ ๔.๒๐	รูปด้านปัจจุบัน ๔ ทิศเหนือ.....	๘๗
ภาพ ๔.๒๑	รูปตัดตามขวางปัจจุบัน ก-ก.....	๘๘

ภาพ ๔.๒๒ รูปตัดตามยาวปัจจุบัน ข-ข .....	๘๘
ภาพ ๔.๒๓ สภาพลหลังคาชั้นบน ทรงจั่วซ้อน ๒ ชั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมจีน .....	๘๙
ภาพ ๔.๒๔ ครอบสันหลังคาปูนปั้นด้านทิศเหนือ .....	๙๐
ภาพ ๔.๒๕ ปูนปั้นรูปหัวมังกรคายก้านลายพฤกษชาติ .....	๙๐
ภาพ ๔.๒๖ ผนังสันหลังคาเป็นลายปูนปั้น .....	๙๐
ภาพ ๔.๒๗ รูปขยายลายปูนปั้นด้านทิศใต้ .....	๙๑
ภาพ ๔.๒๘ รูปขยายลายปูนปั้นด้านทิศใต้ .....	๙๑
ภาพ ๔.๒๙ รูปขยายลายปูนปั้นด้านทิศใต้ .....	๙๑
ภาพ ๔.๓๐-๔.๓๑ ส่วนปิดจั่วปูนปั้น .....	๙๒
ภาพ ๔.๓๒ ชายหลังคาจั่วชั้นบน .....	๙๒
ภาพ ๔.๓๓ ส่วนหน้าของครอบปิดจั่ว .....	๙๒
ภาพ ๔.๓๔ กระเบื้องกาบูนสภาพเก่า .....	๙๓
ภาพ ๔.๓๕ ส่วนครอบกระเบื้องเนื้อปูนเชื่อมสภาพ .....	๙๓
ภาพ ๔.๓๖ มุมหลังคาเล็กประดับตัวปูนปั้นมังกร .....	๙๓
ภาพ ๔.๓๗ ปูนปั้นรูปหัวมังกรคายก้านขดพฤกษชาติ .....	๙๓
ภาพ ๔.๓๘ หลังคาจั่วชั้นล่าง .....	๙๔
ภาพ ๔.๓๙ รูปด้านข้างของหลังคาจั่วชั้นล่างด้านทิศเหนือ .....	๙๔
ภาพ ๔.๔๐ ครอบสันหลังคาจั่วชั้นล่างหน้าอาคารด้านทิศเหนือ .....	๙๔
ภาพ ๔.๔๑ รูปขยายลดทอนบริเวณผนังสันหลังคาจั่วชั้นล่างหน้าอาคารด้านทิศใต้ .....	๙๔
ภาพ ๔.๔๒ ส่วนหน้าครอบปิดจั่วหลังคาชั้นล่างตกแต่งลายปูนปั้น .....	๙๕
ภาพ ๔.๔๓ ชายคาหลังคาชั้นจั่วล่างติดไม้เชิงกลอน สภาพเก่า .....	๙๕
ภาพ ๔.๔๔-๔.๔๕ หน้าจั่วก่ออิฐฉาบปูนปั้นลาย ด้านหน้าและด้านหลังอาคาร .....	๙๕
ภาพ ๔.๔๖ ยอดจั่วแตกหัก ชำรุด .....	๙๕
ภาพ ๔.๔๗ ปลายตัวครอบปิดหน้าจั่วประดับปูนปั้น .....	๙๕
ภาพ ๔.๔๘ ผนังคอสองด้านทิศใต้ของอาคาร .....	๙๖
ภาพ ๔.๔๙ ผนังคอสองหน้าอาคารทิศใต้ มีรอยร้าว .....	๙๖
ภาพ ๔.๕๐ ส่วนปูนปั้นและกระเบื้องเคลือบสี แตกหัก .....	๙๖
ภาพ ๔.๕๑ ปูนฉาบและสีกะเทาะหลุดล่อนมีคราบดำ .....	๙๖
ภาพ ๔.๕๒ ผนังคอสองหลังอาคารทิศใต้ มีรอยร้าว .....	๙๖
ภาพ ๔.๕๓ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงหลังอาคาร .....	๙๗
ภาพ ๔.๕๔ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงกลางอาคาร .....	๙๗
ภาพ ๔.๕๕ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงหน้าอาคาร .....	๙๗
ภาพ ๔.๕๖ ผนังคอสองทิศเหนือ ปั้นปูนเขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสีรูปหงส์ .....	๙๘
ภาพ ๔.๕๗ บริเวณคอสองทิศเหนือ ลายรูปหงส์ .....	๙๘

ภาพ ๔.๕๘ ลายช่วงกลางคอสองด้านทิศเหนือ .....	๙๘
ภาพ ๔.๕๙ ตัวลายซ้ำชุด .....	๙๘
ภาพ ๔.๖๐ ฉนวนคอสองด้านทิศเหนือ .....	๙๘
ภาพ ๔.๖๑ ลายก้านพฤกษชาติ .....	๙๘
ภาพ ๔.๖๒ กั้นลาดปีกนกด้านทิศใต้ หน้าอาคาร .....	๙๙
ภาพ ๔.๖๓ กั้นลาดปีกนกด้านทิศใต้ หลังอาคาร .....	๙๙
ภาพ ๔.๖๔ ตัวประดับเหนือกรอบตะเข้สัน .....	๙๙
ภาพ ๔.๖๕ รางน้ำสังกะสีติดตั้งใหม่ ๓ ด้าน ยกเว้นด้านทิศใต้ .....	๙๙
ภาพ ๔.๖๖ ปีกนกหลังอาคารด้านทิศเหนือ .....	๑๐๐
ภาพ ๔.๖๗ ปีกนกอาคารด้านทิศเหนือ .....	๑๐๐
ภาพ ๔.๖๘-๔.๖๙ หลังคากระเบื้องซีเมนต์ใยหิน .....	๑๐๐
ภาพ ๔.๗๐-๔.๗๕ เสารอบนอกคูกกลางด้านทิศตะวันตก .....	๑๐๑
ภาพ ๔.๗๖ แนวเสาด้านทิศเหนือของอาคาร .....	๑๐๑
ภาพ ๔.๗๗ แนวเสาด้านทิศเหนือของอาคาร .....	๑๐๑
ภาพ ๔.๗๘-๔.๘๐ เสารอบนอกช่องกลางฝั่งหน้าอาคาร .....	๑๐๒
ภาพ ๔.๘๑ แนวเสารอบนอกด้านทิศตะวันออก .....	๑๐๒
ภาพ ๔.๘๒-๔.๘๓ เสาช่องกลางด้านทิศตะวันออก .....	๑๐๒
ภาพ ๔.๘๔ ไม้ตัววางประดับระหว่างเสา .....	๑๐๒
ภาพ ๔.๘๕ ไม้ตัววางประดับระหว่างเสา สภาพดีพอใช้ .....	๑๐๒
ภาพ ๔.๘๖-๔.๘๑ สภาพความเสียหายโดยรวมของเสารอบในอาคาร .....	๑๐๓
ภาพ ๔.๘๒ ฝ้าเพดานภายในตัวอาคาร ผุพัง .....	๑๐๔
ภาพ ๔.๘๓ รูรั่วขนาดใหญ่สุด บริเวณกลางฝ้า .....	๑๐๔
ภาพ ๔.๘๔ บริเวณมุมด้านหน้าอาคาร มีรูรั่วของฝ้า .....	๑๐๔
ภาพ ๔.๘๕ บริเวณมุมเสา มีรูรั่วของฝ้า .....	๑๐๔
ภาพ ๔.๘๖-๔.๘๗ ฉนวนคอสองภายใน สีและปูนฉาบเสียหาย .....	๑๐๔
ภาพ ๔.๘๘-๔.๘๙ แท่นประทับก้ออิฐฉาบปูน .....	๑๐๕
ภาพ ๔.๑๐๐ สภาพพื้นต่างกัน ๒ ระดับ .....	๑๐๕
ภาพ ๔.๑๐๑ รอยน้ำขังที่พื้นด้านหลังอาคาร .....	๑๐๕
ภาพ ๔.๑๐๒ พื้นซีเมนต์ขัดหยาบภายในห้องเสารอบใน .....	๑๐๖
ภาพ ๔.๑๐๓ รอยแตกทแยงมุมจากส่วนเสารอบในไปเสารอบนอก .....	๑๐๖
ภาพ ๔.๑๐๔ ฐานอาคารด้านทิศเหนือ เห็นรอยแตกร้าวของปูน .....	๑๐๖
ภาพ ๔.๑๐๕ กระบะก้ออิฐปลูกต้นไม้บริเวณฐาน .....	๑๐๖
ภาพ ๔.๑๐๖ บันไดทางขึ้นหน้าอาคารด้านทิศตะวันตก .....	๑๐๗
ภาพ ๔.๑๐๗ โครงสร้างหลังคาชั้นบนทรงจั่ว .....	๑๐๘

ภาพ ๔.๑๐๘ ปลายจันทันไม้เก่ายื่นออกนอกตัวอาคารเล็กน้อย .....	๑๐๘
ภาพ ๔.๑๐๙ จันทันไม้ตัวเก่าบริเวณหลังคาปีกนก .....	๑๐๘
ภาพ ๔.๑๑๐ จันทันไม้เก่าพาดบนคานทับหลังไม้ และยื่นปลายจันทันยึดกับเชิงกลอน .....	๑๐๘
ภาพ ๔.๑๑๑-๔.๑๑๓ บริเวณมุมตะเข้สัน .....	๑๐๙
ภาพ ๔.๑๑๔ ปลายจันทันเดิม ชั้นหลังคาปีกนกด้านทิศตะวันออกมีร่องรอยโดนไฟไหม้ .....	๑๐๙
ภาพ ๔.๑๑๕ รอยแตกของคานทับหลังไม้ ตัวมุมอาคารด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ .....	๑๐๙
ภาพ ๔.๑๑๖ จันทันไม้ตัวใหม่ ด้านทิศใต้ของตัวอาคาร สภาพใช้งานได้ดี .....	๑๐๙
ภาพ ๔.๑๑๗ ผนังดั้งเดิม .....	๑๑๑
ภาพ ๔.๑๑๘ ผนังฝ้าเพดานดั้งเดิม .....	๑๑๑
ภาพ ๔.๑๑๙ รูปด้านดั้งเดิม ๑ ทิศตะวันตก .....	๑๑๑
ภาพ ๔.๑๒๐ รูปด้านดั้งเดิม ๒ ทิศใต้ .....	๑๑๑
ภาพ ๔.๑๒๑ รูปด้านดั้งเดิม ๓ ทิศตะวันออก .....	๑๑๒
ภาพ ๔.๑๒๒ รูปด้านดั้งเดิม ๔ ทิศเหนือ .....	๑๑๒
ภาพ ๔.๑๒๓ รูปตัดตามขวางดั้งเดิม ก-ก .....	๑๑๓
ภาพ ๔.๑๒๔ รูปตัดตามยาวดั้งเดิม ข-ข .....	๑๑๓
ภาพ ๔.๑๒๕ แบบขยายลายประดับยอดหลังคา .....	๑๑๔
ภาพ ๔.๑๒๖ แบบขยายลายประดับสันหลังคา .....	๑๑๔
ภาพ ๔.๑๒๗ แบบขยายลายประดับผนังสันหลังคาด้านทิศใต้ .....	๑๑๔
ภาพ ๔.๑๒๘ แบบขยายลายประดับผนังสันหลังคาด้านทิศเหนือ .....	๑๑๕
ภาพ ๔.๑๒๙ แบบขยายมุงกรประดับผนังสันหลังคา .....	๑๑๕
ภาพ ๔.๑๓๐ แบบขยายหงส์ประดับคอสอง .....	๑๑๖
ภาพ ๔.๑๓๑ แบบขยายลายประดับคอสองด้านทิศเหนือ .....	๑๑๖
ภาพ ๔.๑๓๒ แบบขยายลายประดับคอสองด้านทิศเหนือ .....	๑๑๗
ภาพ ๔.๑๓๓ แบบขยายลายประดับคอสองด้านทิศใต้ .....	๑๑๗
ภาพ ๔.๑๓๔ บริเวณที่เสนอแนะให้ดำเนินการสำรวจจุดคั่นทางโบราณคดีในอักษ่างค์วัน .....	๑๑๙
ภาพ ๔.๑๓๕ บริเวณที่เสนอแนะให้ดำเนินการสำรวจจุดคั่นไม้ในอักษ่างค์วัน .....	๑๒๐
ภาพ ๔.๑๓๖ ตำแหน่งสิ่งทีเสนอแนะให้ดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณสถานในอักษ่างค์วัน .....	๑๒๒

## บทที่ ๑ บทนำ

อัมพวากระวัน คือ พื้นที่สวนขนาดใหญ่บนเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พร้อมกับการสร้างพระจุฑาธุชราชฐาน การสร้างอัมพวากระวันแสดงถึงพระปรีชาญาณในรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากเป็นพระราชดำริเพื่อให้มีสวนขนาดใหญ่ที่มีความร่มรื่น สำหรับผู้คนได้ไปมาใช้พักผ่อนเที่ยวเล่นได้ โดยพระราชทานนามว่า อัมพวากระวัน หรือ อัมพวาควัน อันมาจากพระนามของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัมพวาธิบดีชาวุธ กับคำว่า วัน หรือ วนะ ที่หมายถึง สวนป่า

อัมพวากระวันตั้งอยู่ทางตอนบนของเกาะสีชัง มีเนื้อที่ประมาณ ๘๐๐ ไร่ มีสภาพธรรมชาติที่งดงามหลากหลาย เช่น แหล่ม เนินเขา โขดหิน ถ้ำ ผา ต้นไม้ ฯลฯ ประกอบกับภูมิสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพิ่ม เช่น เรือก สวน อาคาร ถนน สิ่งก่อสร้างต่างๆ เป็นต้น โดยรัชกาลที่ ๕ พระราชทานชื่อเรียกสถานที่ต่างๆ ในอัมพวากระวัน ตามพระนามและนามของบุคคลต่างๆ ซึ่งมีส่วนร่วมในการก่อสร้าง เพื่อให้ง่ายแก่การจดจำ

ในช่วงเวลานั้นเกาะสีชังเป็นเมืองท่าสำคัญ เป็นสถานที่พักผ่อนตากอากาศของเจ้านาย ขุนนางไทย ตลอดจนชนชาวต่างประเทศ การก่อสร้างอัมพวากระวันตามพระราชดำริ จึงเป็นตัวอย่างของการวางแผนการใช้ที่ดินของเกาะสีชังในช่วงเวลานั้น ซึ่งวิชาการวางผังเมืองและการวางแผนสวนสาธารณะ ยังเป็นเรื่องห่างไกลที่ไม่ได้มีการคำนึงถึงมาก่อน การกำหนดขอบเขตของอัมพวากระวันที่ชัดเจนมีการเลือกพื้นที่จากภูมิประเทศพิเศษสวยงาม มีต้นไม้เดิมอยู่ รวมถึงการพัฒนาพื้นที่สวนโดยการสร้างถนน สร้างอาคาร การปลูกต้นไม้ มีการวางผังบริเวณ และการออกแบบสวน เป็นแนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่และการเก็บรักษาธรรมชาติไว้ เพื่อสาธารณประโยชน์ และเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต นอกจากนี้ ยังมีแนวพระราชดำริในการนำพรรณพืชต่างๆ ไปปลูกในเกาะสีชัง โดยเลือกให้พรรณพืชที่เหมาะสมกับสภาพเกาะที่ล้อมรอบด้วยทะเล ไม่มีน้ำจืด แต่พรรณไม้ต่างๆ เหล่านั้นสามารถเจริญเติบโตและยืนต้นได้นาน

ในปัจจุบัน บริเวณที่เคยเป็นอัมพวากระวันได้เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลากหลายตั้งแต่วัด โรงเรียน สถานที่ราชการ ไปจนถึงย่านตลาด ร้านค้า บ้านเรือนประชาชน จนแทบจะไม่เหลือร่องรอยของอัมพวากระวันที่เคยมีการบันทึกไว้ คงเหลือเพียงองค์ประกอบบางอย่าง เช่น ถนน ต้นไม้ บ่อน้ำ ศิลาลาจารึก อาคารบางหลัง เป็นต้น ดังนั้น โครงการอัมพวากระวัน : ส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์ภูมิสถาปัตยกรรมไทย จึงเป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอัมพวากระวัน การวางแผน การวางผัง และการออกแบบสถาปัตยกรรม รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลง และเสนอแนะการใช้พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ในอนาคต

## บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์อัมพวงคะวัน

เกาะสีชังตั้งอยู่ในบริเวณที่จะพบเห็นได้เป็นเกาะแรกสุดเมื่อเดินทางออกจากปากแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำท่าจีน เป็นท่าเทียบเรือธรรมชาติ ที่จอดเรือ จุดพักหลบลม มาช้านาน เป็นจุดรวมของเส้นทางเดินเรือสินค้าจากฝั่งตะวันออกแถบทะเลจีนใต้ และเส้นทางเดินเรือสินค้าจากทางใต้แถบช่องแคบมะละกาและมหาสมุทรอินเดีย จึงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักเดินเรือทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาค้าขายตั้งแต่สมัยสุโขทัย

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะสีชังโดยเรือสยามอรสมพลเป็นครั้งแรก ขณะนั้นเกาะสีชังเริ่มมีประชาชนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แหลม (ที่ตั้งของพระจุฑาธุชราชฐานในเวลาต่อมา) พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า "เป็นที่อากาศดี มีภูมิสภาพเป็นที่สบาย ควรจะตั้งพระราชฐานให้มั่นคงเป็นที่ประทับในฤดูร้อน และต่อไปภายหลังการค้าขายเจริญยิ่งขึ้น ที่เกาะนี้จะต้องเป็นที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงสยาม เพราะเป็นท่าเรือใหญ่ ได้อาศัยจอดรับสินค้า" หากแต่ยังมีได้มีการก่อสร้างและพัฒนาใดๆ จนสิ้นรัชกาล มีเพียงผู้เดินทางมาพักผ่อนตากอากาศบ้าง โดยเฉพาะชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังคงมีผู้คนเดินทางมาเกาะสีชังเพื่อพักผ่อน พักฟื้นจากอาการเจ็บป่วย เนื่องจากเป็นที่ชายทะเล มีอากาศดี และอยู่ใกล้กรุงเทพฯ โดยรัชกาลที่ ๕ ประทับที่เกาะสีชังเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ ระหว่างการเสด็จประพาสหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันออก ต่อมาจึงโปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีประทับเพื่อพักผ่อน เมื่อครั้งทรงพระประชวรใน พ.ศ. ๒๔๓๑ จากนั้นเป็นต้นมาจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระจุฑาธุชราชฐาน เป็นพระราชวังฤดูร้อนหรือพระราชฐานหัวเมืองที่บริเวณแหลมวัง อยู่ทางตอนกลางของเกาะสีชัง มีพื้นที่ ๒๐๐ ไร่ ประกอบด้วย พระที่นั่ง ตำหนัก สวน ป่อน้ำ ทางเดิน ฯลฯ พร้อมกันนั้นโปรดฯ ให้สร้างสิ่งต่างๆ ในเกาะสีชัง เช่น อัมพวงคะวัน รอยพระพุทธบาท วัด โรงเรียน ถนน ท่าเรือ ประภาคาร เป็นต้น นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาเกาะสีชังได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก มีความเจริญ สะดวกสบาย เนื่องจากรัชกาลที่ ๕ เองได้เสด็จมาประทับยังเกาะสีชังหลายครั้ง ครั้งละเป็นเวลาหลายเดือน ในช่วงประมาณเดือนเมษายนถึงสิงหาคม ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ ทำให้เกาะสีชังมีความคึกคัก มีเรือนพักตากอากาศของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ชาวต่างประเทศ มีบ้านเรือนราษฎร ตลาด โรงภาษี โรงแรม และอื่นๆ มากมาย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๓๖ เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๑๒ ขึ้น รัชกาลที่ ๕ จึงไม่ได้เสด็จมาที่เกาะสีชังอีก และการก่อสร้างพระจุฑาธุชราชฐานตลอดจนการพัฒนาพื้นที่เกาะสีชังจึงยุติลง นับแต่นั้นมา

### ๒.๑ วัตถุประสงค์ของการสร้างอัมพวงคะวัน

ในช่วงที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จแปรพระราชฐานอยู่ ณ เกาะสีชัง ได้ทอดพระเนตรเห็นภูมิประเทศบริเวณ "ไร่บน" ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเกาะ ว่ามีสภาพเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็น "ป่าก" (park) คือ สวนขนาดใหญ่ที่มี

ความร่มรื่น สำหรับผู้คนได้ไปมาใช้พักผ่อนเที่ยวเล่นได้ และได้พระราชทานนามสวนนี้ว่า อัมพวัน หรือ อัมพวัน ตามพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัมพวันเดชาวุธ และยังเป็นชื่อเดียวกับสถานที่สำคัญอื่นๆ ในเกาะสีชังและในพระจุฑาธุชราชฐาน เช่น สะพานอัมพวัน เสาธงอัมพวัน อัมพวันประภาคาร ถนนอัมพวัน วัดอัมพวันนิมิตร และ บ่ออัมพวัน ดังปรากฏความในพระราชดำรัสในวันเปิดอัมพวัน เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ว่า :

“ในหมู่คนชั้นสูงเป็นอันมากด้วยกันย่อมคิดเห็นว่าเกาะสีชังนี้เป็นภูมิฐานที่มีอากาศดี อาจจะบำบัดโรคภัยได้ดั่งยา ฤา ยิ่งกว่าด้วยอากาศบริสุทธิ์เป็นต้นเหตุ จึงมีผู้ไปมารักษาพยาบาลภายในที่นี้มีใครจะขาด ทั้งในเวลานี้ก็เป็นที่เรือค้าขายมาจอดบรรทุกแล้วเลี้ยว นับว่าจะเป็นที่สำคัญอันหนึ่งของกรุงเทพฯ เราได้สร้างประภาคาร สร้างเสาธงขึ้นไว้แล้วยังจะถมคันยังคลื่นต่อไปภายหน้า เป็นเครื่องเกือกเรือและการเดินเรือค้าขาย แต่ส่วนผู้ซึ่งจะมาบำรุงรักษาร่างกายบนเกาะนี้ ยังไม่เป็นฐานที่ซึ่งจะไปมาแห่งใดได้โดยสะดวก นอกจากที่จะต้องปีนป่ายขึ้นลงตามเนินเขาแลก้อนศิลา ถ้าผู้ใดไม่ทนทานต่อความลำบาก ก็ต้องไม่ได้ไปเที่ยวแห่งใด นั่งอยู่แต่ที่ที่อากาศครุฑมิได้ยึดกายคลายเส้น เป็นความคับแค้นอดอดใจ เราได้เคยมาอยู่ในที่นี้แลได้มีความรำคาญเช่นนี้

ครั้นเมื่อเวลาที่คิดสร้างสะพานอัมพวันขึ้น เพื่อจะป้องกันความลำบาก มิให้ต้องลุยน้ำหอยบาดเท้าเหมือนอย่างแต่ก่อน จึงได้คิดตัดถนน ให้เดินตั้งแต่ปลายแหลมนี้ได้ตลอดถึงไร่บน ซึ่งจะเปนเครื่องตัดความลำบากของราษฎรที่เดินไปมาอยู่เสมอ โดยทางอ้อมทางชัน แลตกแต่งที่ในระหว่างเขาขึ้นเป็นวนะ เพื่อจะให้ผู้ซึ่งมารักษาพยาบาลภายในที่นี้ได้ไปถึงที่นั่นแล้วนั่งแลเดิน เป็นที่สำราญกายสำราญใจ วนะสรฐานที่นี้เราสร้างขึ้นด้วยความตั้งใจ ที่จะให้แก่นชนทั้งหลายไปมาได้ ให้พอเป็นอันสำเร็จขั้นหนึ่ง ในกำหนด ซึ่งมีเขตคั่นคั่นก็มีใช้เป็นการน้อย จึงต้องเอาใคร่เจ้านายแลข้าราชการ บ้านดาซึ่งตามออกมาอยู่ประจำ เป็นความลำบากอยู่ขั้นหนึ่งแล้วนั้น ให้ต้องเหน็ดเหนื่อยเพราะเป็นนายด่านทำการโดยเร่งรัดทั่วหน้า แต่เรามีความสำราญใจอย่างยิ่งที่ได้เห็นว่าแม่กองได้มีน้ำใจที่จะช่วยเรากระทำการทั้งปวง เป็นความคิดอันมีประโยชน์มากดั่งการที่ปักเสาธงอัมพวันเป็นต้น แลอุดหนุนการทุกด้านโดยความเอื้อเฟื้อเป็นอันมาก ส่วนผู้ที่เป็นายด่านทำการทั้งปวงนั้นแล้ว ก็มีใช้เสียไม่ได้โดยสักว่าถูกเกณฑ์เลย ได้ทำการด้วยความเต็มใจ ใช้กำลังกายแลกำลังความคิดตราผ่านทนแดด เพื่อจะให้การสำเร็จได้ดีที่สุดตามซึ่งพอจะทำได้ทั่วทุกด้าน จจริงอยู่การถนนแลวนะเช่นนี้ ซึ่งจะถือว่าเป็นอันสำเร็จโดยเร็วนั้นไม่ได้ ต้องเอาใคร่เวลาค่อยทำ ค่อยเรียบค้อยงามไปตามลำดับ แต่ถึงดั่งนั้น การที่ได้ทำคราวนี้ นับว่าเป็นโครงการอันดี ที่ผู้จะตกแต่งเพิ่มเติมต่อไปภายหน้าจะไม่ต้องได้รับความลำบากมากนัก ถึงว่านายด่านทั้งปวง ได้ความลำบากกรากกรำในเวลานี้ซึ่งมีใช้เจ็บ ก็ควรจะเป็นที่ยินดีที่จะได้ปรากฏว่า เรามีได้พาท่านทั้งปวงมาอยู่ในที่เงียบสงบ โดยความเกียจคร้าน ได้ทำการอันเป็น ประโยชน์ไว้ เพื่อจะให้มีความสุขแก่ผู้อยู่และผู้ซึ่งจะไปมาในที่นี้ภายหลังเรา ทั้งเป็นการแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อตัวเรา ด้วยคิดจะให้การนั้นสำเร็จสมประสงค์ เราขอใจท่านทั้งปวงโดยความกรุณา

ในสิ่งทั้งปวงซึ่งสร้างขึ้น เป็นสำคัญคือถนนสายใหญ่ซึ่งไปแต่ปลายแหลมนี้กับทั้งวนะสรฐานทั่วจังหวัด ได้สร้างขึ้นด้วยปรารถนาเหตุอันดีแห่งการคลายไข้ของลูกชายอัมพวัน เพราะฉะนั้นจึงขอให้ชื่อไว้ให้เป็นเกียรติยศ ให้เรียกว่า “ถนนอัมพวัน” แล “อัมพวัน” เป็นต้น ในฐานที่ต่างๆ นอกนั้น บ้านดาซึ่ง



ได้เขียนชื่อปกฉลากไว้ให้เรียกชื่อตามที่เขียนไว้ นั่น เพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่ท่านทั้งปวงซึ่งเป็นที่รักของเรา  
แลทำการด้วยความเหน็ดเหนื่อยในครั้งนี้"

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๒๑๒-๒๑๓)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๔/๐๒๒/๒๑๒.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

นอกจากจะเป็นสถานที่ให้ราษฎรและผู้ผ่านไปมาพักผ่อนแล้ว อัมพวงคะวันยังเป็นแนวคิดในการพัฒนา  
วางแผนการใช้ที่ดิน (land use) ของเกาะ วังผังเมือง วังผังชุมชน กำหนดให้เป็นพื้นที่เปิดโล่งสีเขียว เป็นพื้นที่  
อนุรักษ์ธรรมชาติ เหมือนเป็นวนอุทยานขนาดใหญ่ถึงประมาณ ๘๐๐ ไร่ โดยกำหนดจากพื้นที่สวยงามตาม  
ธรรมชาติ พื้นที่เอกลักษณ์ธรรมชาติพิเศษ กลุ่มต้นไม้เดิม จุดสูงสุดของยอดเขาในบริเวณ เป็นต้น โดย  
พระราชทานนามแกสิ่งต่างๆ เพื่อให้เป็นที่หมายตา เช่น ยอดสุขุมล แหล่มมหาวชิราวุธ ที่แลไชยันต์ เนินอาหาร  
ลาดดีลก ช่องอิศริยาภรณ์ ถ้ำจักรพงษ์ ผาอรประพันธ์ เทือกหินปรีดา สวนจันทร์หา เรือกนภาพร ไร่ไม้สมมต  
เลียบประวิศ เป็นต้น รวมไปถึงการวางแผนการใช้ที่ดินของเกาะ โดยจำกัดการขยายตัวของชุมชน เพราะใน  
ขณะนั้นมีแนวโน้มว่าเกาะสีชังเป็นเมืองท่าสำคัญ และคาดว่าจะมีความเจริญเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นที่ตั้ง  
พระราชฐานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับ มีเจ้านายและข้าราชการตามเสด็จ มีชาว  
ต่างประเทศที่อยู่ในกรุงเทพฯ เดินทางมาพักผ่อนตากอากาศ มีการก่อสร้าง มีการค้าขายเพิ่มขึ้น จำนวนราษฎร  
เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น จึงมีการคาดการณ์ล่วงหน้า เพื่อไม่ให้เกิดความแออัด รักษาความเป็นธรรมชาติของเกาะไว้  
ให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงและโดยรอบอัมพวงคะวันได้รับประโยชน์ร่วมกัน

## ๒.๒ ที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่

เกาะสีชัง มีสภาพเป็นเกาะกลางทะเล ลักษณะแคบและยาวในแนวเหนือ-ใต้ ขนาดยาวประมาณ ๖  
กิโลเมตร ช่วงกว้างที่สุดประมาณ ๒ กิโลเมตร รวมเนื้อที่ประมาณ ๑๘ ตารางกิโลเมตร (๑๑,๒๕๐ ไร่) ตั้งอยู่ใน  
อ่าวไทย บริเวณที่พบเห็นได้เป็นเกาะแรกสุด เมื่อเดินทางออกจากปากแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง และ  
แม่น้ำท่าจีน อยู่ห่างจากชายฝั่งอำเภอศรีราชาประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางโดยเรือโดยสารจาก  
ท่าเรือเกาะลอย ศรีราชา มาเกาะสีชังประมาณ ๔๕ นาที

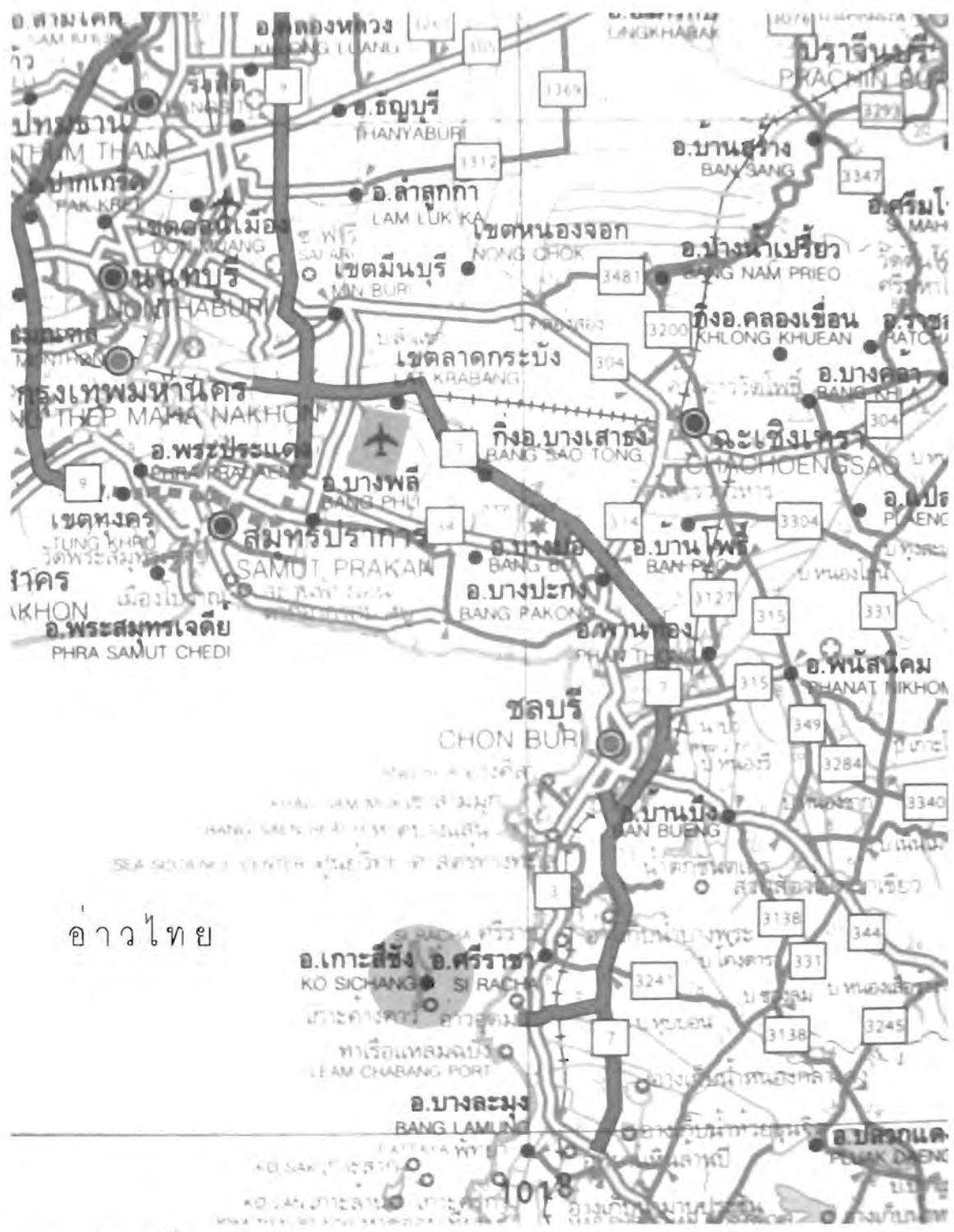
อัมพวงคะวันมีพื้นที่ประมาณ ๘๐๐ ไร่ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	จุดเชิงเขายอดพระจุลจอมเกล้า
ทิศใต้	จุดเขายอดเสาวภาและยอดพระองค์จักร
ทิศตะวันออก	จุดถนนอัมพวงค์
ทิศตะวันตก	จุดทะเลอ่าวไทย

โดยมีระยะความยาวในทิศเหนือ-ใต้ ประมาณ ๑,๖๐๐ เมตร ทิศตะวันออก-ตะวันตก ประมาณ ๘๐๐ เมตร

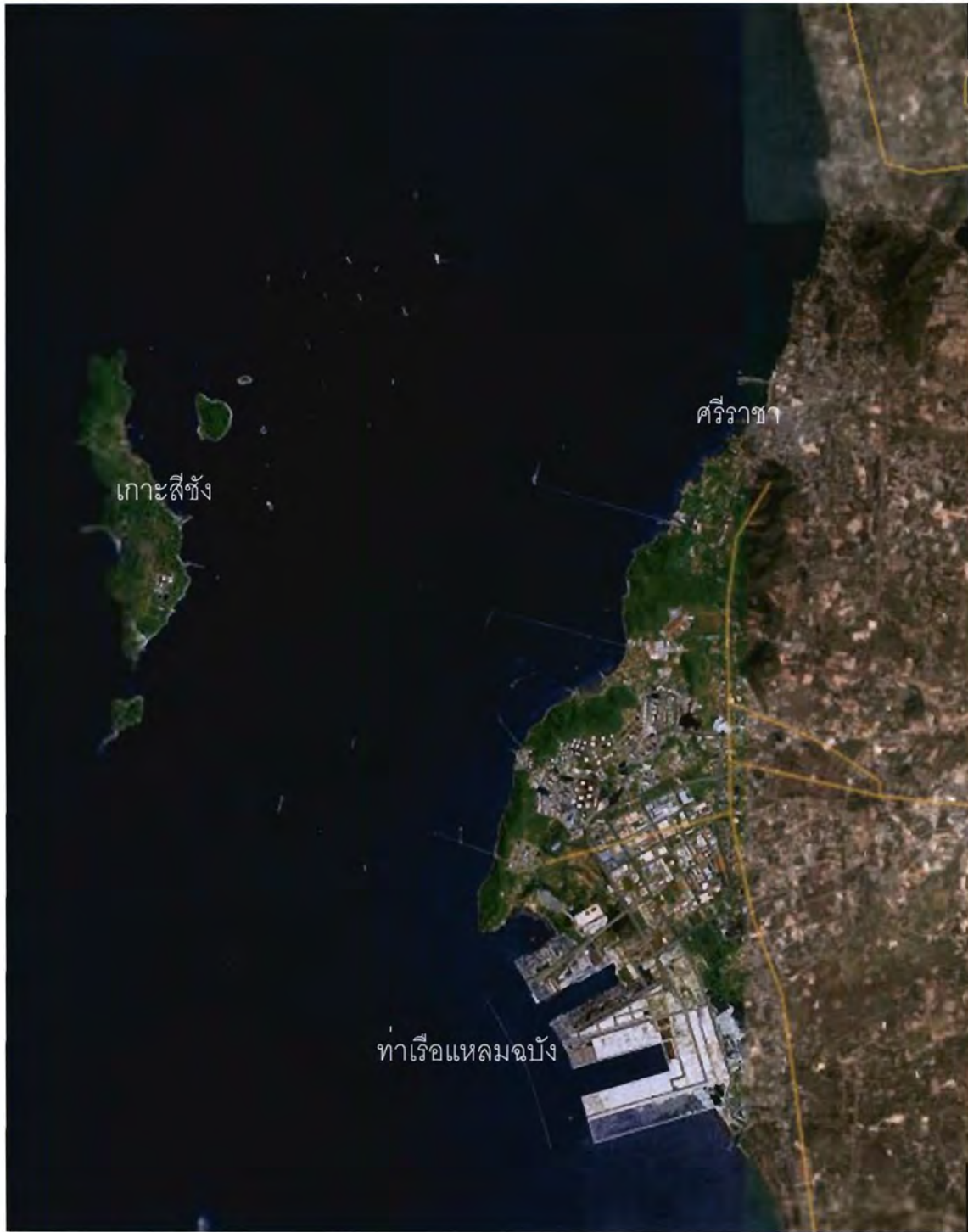


ภาพ ๒.๑ ภาพถ่ายมุมสูงแสดงบริเวณอ่าวเกาะวันในสมัยรัชกาลที่ ๕ สันนิษฐานว่าถ่ายจากบริเวณที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปเจ้าดอง



อ่าวไทย

ภาพ ๒.๒ ตำแหน่งที่ตั้งเกาะสีชัง  
 (ที่มา แผนที่ทางหลวงประเทศไทยฉบับปรับปรุงใหม่, ๒๕๔๘)



ภาพ ๒.๓ เกาะสีชังและชายฝั่ง

(ที่มา Google Earth, Retrieved March ๒๐๐๖)



## ๒.๓ สภาพภูมิประเทศ

อ่าวหวางคะวันตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเกาะสีชัง ด้านทิศตะวันตกติดทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นทะเลเปิด มีคลื่นลมแรง สภาพชายฝั่งเป็นหน้าผาหินสูงชัน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของอ่าวหวางคะวันถูกโอบล้อมโดยภูเขาหินทางทิศเหนือ (ยอดพระจุลจอมเกล้า ยอดอ่าวหวางค์) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ยอดมหาวชิราวุธ ยอดวไลย์ ยอดศิริภรณ์) และทิศตะวันตกเฉียงใต้ (ยอดสุขุมล ยอดสุทธาทิพย์ ยอดสุทธาสินีนาฏ ยอดบริพัตร ยอดยุค) ยอดเขาแต่ละยอดมีความสูงลดหลั่นกัน เช่น ยอดพระจุลจอมเกล้า สูง ๑๘๓ เมตร ยอดสุขุมล สูง ๗๙ เมตร ยอดสุทธาทิพย์ สูง ๗๐ เมตร ส่วนพื้นที่ที่เหลือมีลักษณะค่อนข้างราบและลาดลงสู่ทะเลด้านทิศตะวันออก จึงมีชั้นหน้าดินมากพอที่จะปลูกต้นไม้ได้ดี เห็นได้จากกลุ่มต้นไม้เดิมขนาดใหญ่และต้นไม้ที่ปลูกเพิ่มขึ้นมา ซึ่งแตกต่างจากสภาพโดยทั่วไปของเกาะสีชังที่เป็นพื้นที่ภูเขาหิน ชั้นหน้าดินชั้นนี้ จึงเก็บน้ำไม่ได้ ขาดแคลนน้ำจืด จำเป็นต้องสร้างบ่อเพิ่มเติม เพื่อเก็บกักน้ำฝนไว้ใช้



ภาพ ๒.๕-๒.๖ ภาพถ่ายมุมสูงบริเวณอ่าวหวางคะวัน ถ่ายจากบริเวณที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง



ภาพ ๒.๗ ภาพถ่ายมุมสูงจากศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่



ภาพ ๒.๘ ภาพถ่ายมุมสูงจากสำนักสงฆ์ถ้ำจักรพงษ์

## ๒.๔ ลักษณะภูมิอากาศ

เกาะสีชังมีภูมิอากาศแบบพื้นที่ชายทะเลในเขตร้อน ภายใต้อิทธิพลมรสุมจากทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ หรือ ลมใน ซึ่งพัดเข้าหาเกาะจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม ความเร็วลมสูงสุดวัดได้ในเดือนธันวาคม ด้วยความเร็วเฉลี่ย ๘.๙ นอตต่อชั่วโมง และมรสุมจากทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงใต้ หรือ ลมนอก ซึ่งพัดเข้าหาเกาะจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนตุลาคม ความเร็วลมประมาณ ๗ นอตต่อชั่วโมง โดยค่าความเร็วลมเฉลี่ยตลอดปีเท่ากับ ๒.๙๗ นอตต่อชั่วโมง ค่าความเร็วลมสูงสุดเท่ากับ ๓๙.๔ นอตต่อชั่วโมง ส่วนในระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคมไม่ค่อยมีมรสุม

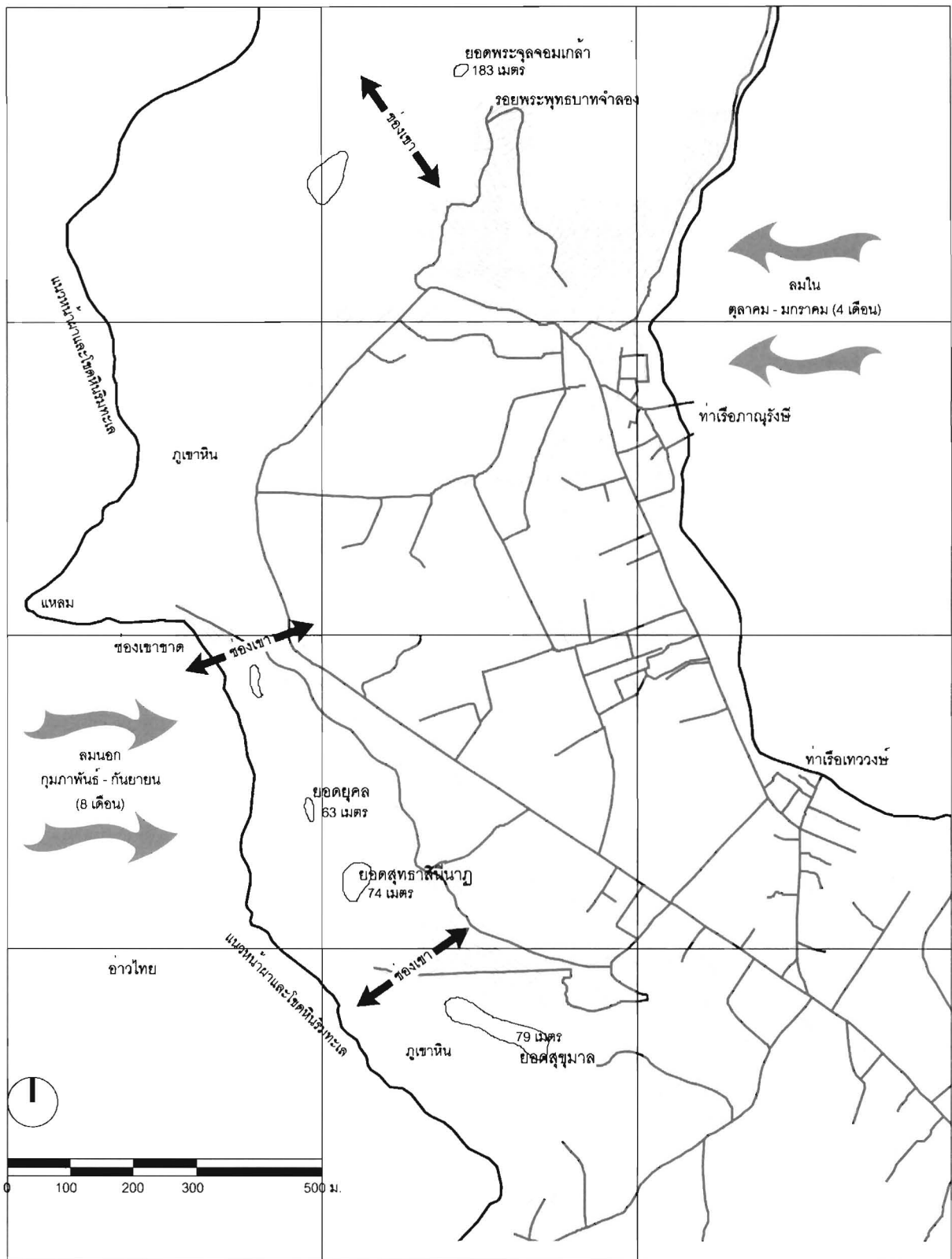
ฤดูร้อน	เดือนมีนาคม ถึง เดือนมิถุนายน
ฤดูฝน	เดือนกรกฎาคม ถึง เดือนตุลาคม
ฤดูหนาว	เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนกุมภาพันธ์

ความชื้นสัมพัทธ์มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนกรกฎาคม ประมาณร้อยละ ๖๔ และสูงสุดในเดือนตุลาคม ประมาณร้อยละ ๗๘ ในฤดูฝนความชื้นช่วงกลางคืนจะสูงถึงร้อยละ ๘๘.๙ และในฤดูร้อนความชื้นช่วงกลางวันจะต่ำสุดถึงร้อยละ ๕๕.๕ ค่าเฉลี่ยความชื้นสัมพัทธ์ประจำปี ประมาณร้อยละ ๗๑

อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดและสูงสุดของเกาะสีชังไม่แตกต่างกันมากนัก โดยอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในฤดูร้อน วัดค่าได้ประมาณ ๓๐.๑ องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดในฤดูหนาววัดได้ประมาณ ๒๖.๓ องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งเกาะตลอดปีประมาณ ๒๘.๒ องศาเซลเซียส

ค่าเฉลี่ยน้ำฝนตลอดปีเท่ากับ ๑,๒๕๗ มิลลิเมตร เดือนกันยายนมีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดวัดได้ ๒๙๕ มิลลิเมตร และเดือนมกราคมเป็นเดือนที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุด ซึ่งวัดได้เพียง ๗.๖ มิลลิเมตร โดยเฉลี่ยจำนวนวันที่ฝนตกบนเกาะสีชัง ปีละประมาณ ๑๐๖ วัน

เมฆ เกิดขึ้นมากกว่า ๑๐๐ วันในหนึ่งปี เมฆที่เกิดจะเห็นได้ชัดในฤดูร้อนตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน และจะเห็นได้ชัดเจนในเดือนมกราคมถึง ๒๓ วัน ค่าจำนวนเมฆเฉลี่ยตลอดปีเท่ากับ ๖.๓๘



ภาพ ๒.๙ ผังวิเคราะห์พื้นที่บริเวณอักษางค์วัน (เส้นชั้นความสูงทุก ๕ เมตร)



## ๒.๕ รายละเอียดของการก่อสร้าง

### ๒.๕.๑ บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

การก่อสร้างอักษฎางคคะวัน มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงษวรเดช ทรงตรวจจัดการทั่วไปและเป็นแม่กองปั้นด้าน โดยมีบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินเป็นนายด้านรับผิดชอบงานในส่วนต่างๆ เช่น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล พระยานวรัตนราชมานิต หลวงราชบำเรอ เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี เจ้าหมื่นไวยวรนาถ เป็นต้น

ส่วนแรงงานในการก่อสร้างประกอบด้วย ทหารรักษาพระองค์ ทหารเรือ และคนงานไทยจีนที่จ้างมาเพิ่มเติม ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป คือ ไทยช่างไม้ ไทยกุลี ชาวที่ จีนจับกัง จีนต๋อยศิลา เป็นต้น โดยลักษณะงานที่ทำ ได้แก่ งานตัดถางทาง ถางหญ้า ถอนตอไม้ พันไม้ข้างทาง ตัดไม้ เกือบไม้ กวาดใบไม้ ปลุกต้นไม้ รดน้ำต้นไม้ ขุดดิน ขนทราย เกลี่ยทราย เกลี่ยถนน ปราบที่โดยลูกกลิ้งเหล็ก ต๋อยศิลา ขนศิลามาลำดับคันถนน ขุดรางน้ำ ขุดสระ ทาสี ขัดรั้วไม้ เป็นต้น ส่วนงานก่อสร้างอาคาร ได้แก่ ศาลา ประตู รั้ว รวมไปถึงตอกเสาเข็ม เป็นงานไม้ทั้งหมด รวมแรงงานก่อสร้างในอักษฎางคคะวันเฉลี่ยวันละ ๓๐๐ คน

ระหว่างกรก่อสร้างในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ มีการทำรายงานการก่อสร้างประจำวันโดยนายบุตรมหาเดเล็ก นายภามหาเดเล็ก และนายรองฉัน แบ่งส่วนกันคนละพื้นที่ เพื่อรายงานลักษณะและปริมาณงานที่ทำในแต่ละวัน นามผู้คุมงาน ตลอดจนแรงงานที่ใช้โดยละเอียด อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ ๕ เองได้ทรงเป็นพระธุระควบคุมการก่อสร้างอักษฎางคคะวันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๔

### ๒.๕.๒ ระยะเวลาในการก่อสร้างและการดูแลรักษา

เป็นช่วงเวลาเดียวกับการก่อสร้างพระจุฑาธุชราชฐานและสิ่งต่างๆ ในเกาะสีชัง โดยการก่อสร้างในระยะแรกเป็นไปอย่างเร่งรีบเพียง ๒๐ วัน เพื่อให้ทันการเสด็จพระราชดำเนินเปิดพระตำหนักในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ หลังจากนั้นมีการก่อสร้างเพิ่มเติมบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นการดูแล บำรุงรักษา ปลุกต้นไม้เพิ่มเติม โดยกรมทหารเรือเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษา มีการว่าจ้างมิสเตอร์ลอเรนสัน ให้เป็นหัวหน้าผู้ดูแลรักษาทั้งในเขตพระจุฑาธุชราชฐานและอักษฎางคคะวัน โดยมีการว่าจ้างแรงงานท้องถิ่นเป็นผู้ช่วย แต่หลังจาก พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งเป็นปีที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จพระราชดำเนินมาเกาะสีชัง อักษฎางคคะวันก็ถูกทิ้งร้าง ไม่ได้รับการดูแลรักษา

### ๒.๕.๓ งบประมาณ

ใช้เงินพระคลังข้างที่จัดซื้อที่ราชฎรเพื่อรวบรวมพื้นที่ให้เป็นผืนเดียวขนาดใหญ่ต่อเนื่องกัน นำมาก่อสร้างอักษฎางคคะวัน มีการจ่ายเงินชดเชยแก่ราษฎร ทั้งค่าบ้านและต้นไม้ ดังปรากฏในหลักฐานเอกสาร ความว่า

"วันที่ ๒๕ กลางวันมีลคร ครั้นบ่าย ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับที่ ศาลากลาง พระยาสมุหุพรานุรักษ์ นำราษฎร ซึ่งต้องย้ายบ้านเรือนไปปลูกใหม่ แลที่เป็นเจ้าของต้นไม้ใน วนะ ซึ่งต้องถูกฟันตัดทางเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเงินค่าหลังคาเรือนแลค่า ต้นผลไม้ทั่วกัน ตามราคาแลทวีขึ้นบ้าง อย่างสูงได้ถึง ๕ ชั่ง อย่างต่ำในจำนวนสิบของบาท"

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๑๙๒)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๔/๐๒๒/๑๙๙.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

## ๒.๖ การวางแผนเพื่อการบริหารจัดการและดูแลรักษา

หลังจากที่รัชกาลที่ ๕ ทรงวางแผนพระราชดำริในการก่อสร้างและบริหารจัดการอชญาางคะวันแล้ว ก็ได้มีการ เสนอแผนการจัดการและดูแลรักษาอชญาางคะวันในระยะยาว โดยพระยาภาสกรวงษ์ (พร บุนนาค) เสนาบดี กระทรวงเกษตรราธิการในขณะนั้น ดังปรากฏหลักฐานเป็นบันทึก "จดหมายเหตุम्मมมอแรนดัมในการรักษาที่ ต่างๆ ที่เกาะสีชัง" ถวายความเห็น ลงวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๓๔ ความว่า

"๓ อชญาางคะวัน ที่ไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ไร่ พระราชทานให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนทั่วไป ต้องยก อากรค่าที่พระราชทานด้วยเหมือนที่กลปนา จะต้องให้คนทำสวนรักษาการอย่างน้อยที่สุดก่อนเป็น ๑๐๐ ไร่ต่อคน เป็น ๑๐ คน ต้องจ้างแขกยะวารีรักษาคนหนึ่งเดือนละ ๑๘ บาท ๑๐ คน เดือนละ ๑๘๐ บาท ปี หนึ่งเงิน ๒๑๖๐ บาท นายสวนผู้ดูการคน ๑ เดือนละ ๒๐ บาท ปีหนึ่งเงิน ๒๔๐ บาท ค่าใช้สอย เบ็ดเสร็จเดือนละ ๒๐ บาท ปีหนึ่งเงิน ๒๔๐ บาท รวมปีหนึ่งเงิน ๒๖๔๐ บาท

คนที่กะน้อยนี้ เพราะจะเอาใครยศุกรักษาช่วยทำด้วยในเวลาที่เราเข้ามาทอดที่ทำนั้นเบาบางลง เงินที่ จะใช้ในการรักษานี้เป็นของราชการจะให้เบิกในกระทรวงเกษตรราธิการฤการกรมศุลกากรสุดแล้วแต่จะไปรด เกล้าฯ แลจะอยู่ในการตรวจตราการบังคับบัญชานายตรวจศุลกากรเป็นผู้รับผิดชอบให้การนี้ได้ เรียบร้อยดีอยู่ ในเวลาที่มีศเตอไม่ได้รับการอยู่ที่เกาะนี้จะเป็นผู้จัดการรักษาการเองด้วย

อนึ่งอชญาางคะวันนี้เป็นของที่ปลูกไม้เป็นประโยชน์คงจะเกิดผลประโยชน์ขึ้นในที่นี้ คิดประมาณ เพียงไร่ละ ๑ บาท ปีหนึ่งประโยชน์ที่จะได้เป็นเงิน ๑๐๐๐ บาท ฝากแบงก์ฎาพระคลังไว้ขอให้คิด ดอกเบี้ยให้ ๑๐๐ ละ ๕ เป็นคอมเปาน์อินเตอเรสต์บวกขึ้นทุกปี จนดอกเบี้ยคุ้มเงินเดือนค่าใช้สอยแล้ว หยุดจ่ายเงินแผ่นดิน คงใช้ในดอกเบี่ยที่เป็นผลประโยชน์ของที่นี่สืบไป แลผลประโยชน์ซึ่งเป็นทุนที่ฝาก แบงก์ฝากพระคลังไว้ คงจะเป็นสมบัติของอชญาางคะวันนี้ จะได้รักษาให้ถาวรสืบไป เพราะมีทุนอยู่แล้ว คิดประมาณผลประโยชน์ที่จะได้แลดอกเบี่ยบวกรวมเข้าทุกปีประมาณ ๒๘ ปี จะเป็นทุน ๕๖๒๓๓ บาท ๑๐ อัฐ ดอกเบี่ยปีละ ๒๘๑๑ บาท ๔๒ อัฐแลสืบไปทุนแลดอกเบี่ยก็จะบวกมากขึ้นทุกที่ตามที่คิดบวก ทุนแลดอกเบี่ยใน ๓๐ ปีทั้งนี้

ร้อยละ ๕

ปีที่ ๑	๑๐๐๐ บาท	๕๐ บาท
ปีที่ ๒	๒๐๕๐ บาท	๑๐๐ บาท ๓๒ อัฐ
ปีที่ ๓	๓๑๕๒ บาท ๓๒ อัฐ	๑๕๗ บาท ๔๐ อัฐ

ปีที่ ๔	๔๑๓๐ บาท ๘ อัฐ	๒๑๕ บาท ๓๒ อัฐ
ปีที่ ๕	๕๕๒๕ บาท ๔๐ อัฐ	๒๗๖ บาท ๑๘ อัฐ
ปีที่ ๖	๖๘๐๑ บาท ๕๘ อัฐ	๓๔๐ บาท ๖ อัฐ
ปีที่ ๗	๘๑๔๒ บาท	๔๐๗ บาท ๖ อัฐ
ปีที่ ๘	๙๕๔๙ บาท	๔๗๗ บาท ๒๘ อัฐ
ปีที่ ๙	๑๐๑๒๖ บาท ๓๕ อัฐ	๕๕๑ บาท ๒๐ อัฐ
ปีที่ ๑๐	๑๑๖๗๗ บาท ๕๖ อัฐ	๕๘๓ บาท ๔๗ อัฐ
ปีที่ ๑๑	๑๓๒๖๑ บาท ๔๙ อัฐ	๖๖๓ บาท ๕ อัฐ
ปีที่ ๑๒	๑๔๙๒๔ บาท ๕๔ อัฐ	๗๔๖ บาท ๑๕ อัฐ
ปีที่ ๑๓	๑๖๖๗๑ บาท	๘๓๔ บาท ๑๖ อัฐ
ปีที่ ๑๔	๑๘๕๐๕ บาท ๒๒ อัฐ	๙๒๕ บาท ๑๗ อัฐ
ปีที่ ๑๕	๒๐๔๓๐ บาท ๓๙ อัฐ	๑๐๒๑ บาท ๓๓ อัฐ
ปีที่ ๑๖	๒๒๔๕๒ บาท ๙ อัฐ	๑๑๒๒ บาท ๓๘ อัฐ
ปีที่ ๑๗	๒๔๕๗๔ บาท ๔๘ อัฐ	๑๑๒๘ บาท ๔๗ อัฐ
ปีที่ ๑๘	๒๖๘๐๒ บาท ๔๑ อัฐ	๑๓๔๐ บาท ๑๑ อัฐ
ปีที่ ๑๙	๒๙๑๔๒ บาท ๔๑ อัฐ	๑๔๕๗ บาท
ปีที่ ๒๐	๓๑๕๙๙ บาท ๕๐ อัฐ	๑๕๗๙ บาท ๖๒ อัฐ
ปีที่ ๒๑	๓๔๑๘๐ บาท ๔๘ อัฐ	๑๗๐๙ บาท ๒ อัฐ
ปีที่ ๒๒	๓๖๘๘๙ บาท ๕๑ อัฐ	๑๘๔๔ บาท
ปีที่ ๒๓	๓๙๗๓๔ บาท ๑๙ อัฐ	๑๙๘๖ บาท ๔๕ อัฐ
ปีที่ ๒๔	๔๒๗๒๑ บาท ๑ อัฐ	๒๑๓๒ บาท ๓ อัฐ
ปีที่ ๒๕	๔๕๘๕๓ บาท ๔ อัฐ	๒๒๙๒ บาท ๔๑ อัฐ
ปีที่ ๒๖	๔๙๑๔๕ บาท ๔๖ อัฐ	๒๔๕๗ บาท ๑๘ อัฐ
ปีที่ ๒๗	๕๒๖๐๓ บาท	๒๖๓๐ บาท ๙ อัฐ
ปีที่ ๒๘	๕๖๒๓๓ บาท ๑๐ อัฐ	๒๘๑๑ บาท ๔๒ อัฐ
ปีที่ ๒๙	๖๐๐๔๔ บาท ๕๒ อัฐ	๓๐๐๒ บาท ๑๖ อัฐ
ปีที่ ๓๐	๖๔๗๔๖ บาท ๔ อัฐ	๓๒๐๒ บาท ๑๙ อัฐ

อีกประการหนึ่ง ถ้าจะไม่ต้องให้ออกพระราชทรัพย์ในราชการรักษาอักษรางค์วันนี้แล้ว พระยาสมุทบูรนาภิรักษ์เป็นผู้รับรอง ขอให้มอบการรักษาให้ตาเกิดครอบครัวแลพวกตาเกิดเป็นผู้รักษาประโยชน์ที่จะได้จากอักษรางค์วันนี้ พระราชทานให้พวกตาเกิดทั้งสิ้น ตาเกิดจะจำหน่ายขายได้ตามชอบใจ เป็นแต่ให้มีคิเตอไมล์ช่วยตรวจตราดูแลด้วยเท่านั้น การรับผิดชอบอยู่กับพวกตาเกิด พระยาสมุทบูรนาภิรักษ์เป็นประกัน การข้อนี้จะไปได้ช่วงเวลาปีหนึ่งแลไม่ต้องเปลืองพระราชทรัพย์ แต่ที่จะให้ดีเหมือนการจ้างนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้นในการรักษาอักษรางค์วันเป็น ๒ สถานที่อยู่ การจะควรประการใดสุด

แล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ แลอิษฎางคะวันนี้ ถ้ารักษาเป็นการจ้างอย่างข้างบนนั้น ต้องมีกฎข้อบังคับสำหรับ แลแถบผลประโยชน์ทั้งผู้ที่จะเข้าใจเที่ยวชมเขยดูที่ควรจะประพุกด้วย ต้องห้ามมิให้ผู้ใดถือเอาสิ่งของ ที่ในอิษฎางคะวันนี้ไปเป็นอันขาด นอกจากซื้อผู้ที่รักษาจะจำหน่ายเท่านั้น”

(บันทึก จุลาสัย และ พีรศรี โปวาทอง, ๒๕๔๘: ๑๙๙-๒๐๐)

เมื่อทรงทราบความเห็นของพระยาภาสกรวงศ์แล้ว รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์วิเคราะห์แนวทางบริหารจัดการอิษฎางคะวันนี้ ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือกราบบังคมทูลถวายความเห็นของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ เรื่อง "จดหมายเหตุเรื่องการรักษาสถานที่ต่างๆ ณ เกาะสีชัง" ความว่า

“๓ อิษฎางคะวัน

พระยาภาสกรวงศ์เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ควรยกอาคารค่าที่พระราชทานเหมือนเป็นที่กลปนา แลต้นไม้มีประโยชน์ในวันเป็นต้นว่าต้นน้อยหน้าแลทับทิม ให้ออกเงินหลวงจัดซื้อ แลการรักษา นั้นจะให้เป็นส่วน กรมมณฑลภาครวมศุลกากรก็สุดแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ เงินที่จะต้องใช้อย่างนี้

นาย ๑ คน	เดือนละ ๒๐ บาท
แขก ๑๐ คน ๆ ละ ๑๘ บาท	เดือนละ ๑๘๐ บาท
ค่าใช้สอยเบ็จเสร็จ	เดือนละ ๒๐ บาท
	รวมเดือนละ ๒๒๐ บาท
	คิดเป็นปีละ ๒๖๔๐ บาท

แลให้ศุลกรักษ์ช่วยในเวลาว่างงาน แต่จะให้สภาระวัดศุลกรักษ์เป็นผู้จัดการรักษา

กับคิดผลประโยชน์ที่จะเก็บได้โดยประมาณไร่ละ ๑ บาทเป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท การจัดประโยชน์นี้คิดจะหาเงินมาเพาะปลูก ขอเก็บเป็นค่าเช่าเหมาเขาแต่ปีละ ๑,๐๐๐ บาท เงินเก็บได้นี้จะฝากแบงค์คิดว่า ๒๘ ปีจะได้ดอกเบี้ยร้อยละ ๕ บวกกับต้นเงินกลับเป็นเงินต้นแล้วรดดอกเบี้ยได้โดยไม่ต้องเบิกเงินหลวงอีกจ่ายได้ แลถ้าจัดอันนี้จะต้องมีข้อบังคับสำหรับผู้เข้าไปเที่ยวชมเขย มิให้ถือเอาสิ่งใดไปนอกจากซื้อ

อนึ่งพระยาภาสกรวงศ์ว่า พระยาสมุทบูรณราชบริรักษ์จะให้ตาเกษกับพรรคพวกเป็นผู้รักษาให้เก็บประโยชน์เอาเองไม่ต้องออกเงินหลวง เปนแต่ให้มีศเทศไมลเป็นผู้ช่วยตรวจตรา

เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าอิษฎางคะวันนี้ ทรงสร้างขึ้นไว้โดยพระราชประสงค์จะให้เป็นที่กันมหาชนเพื่อได้ชมเขยเป็นที่สำราญใจ แลเป็นที่สำหรับเสด็จประภาคเวลาเสด็จประทับ ณ เกาะสีชัง สมควรจะยกอาคารที่พระราชทานตั้งความเห็นพระยาภาสกรวงศ์ การที่จะรักษานั้น ะนะนี้จัดว่าเป็นของกลางสำหรับมหาชน เข้าใจว่าเป็นคนละอย่างกับพระราชอุทยาน เมื่อนั้นถ้าจะว่าตามหน้าที่ซึ่งสมควรจะรักษาก็คงอยู่ในการบำรุงเมือง (municipal) ซึ่งควรเป็นหน้าที่ผู้ว่าราชการเมืองกรมการ (local government) ก็อยู่ในพระยาสมุทบูรณราชบริรักษ์ผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้รักษาแลการพระยาสมุทบูรณราชบริรักษ์ผิดชอบ จะจัดให้ตาเกษแลพรรคพวกรักษาเก็บผลประโยชน์ไม่ต้องออกเงินหลวงรักษาก็คงรักษาไปได้ แต่คงเป็นอย่างเก่าๆ ถึงจะดีเทียบราบรินบ้างก็คงไม่หมดจดงดงามสะอาดดีได้เหมือนจัดจ้างคนรักษา ถ้าจะอนุญาตเงินให้พระ

ยาสมุทธานุรักษ์จัดจ้างแขกรักษา ก็เกรงด้วยเกล้าฯ ว่า จะไม่กล้ารับจัดให้ได้กับผลประโยชน์ปีละ ๑,๐๐๐ บาท เหมือนพระยาภาสกรวงศ์คิด แลถ้าจะเป็นนำที่พระยาสมุทธานุรักษ์รักษาแล้ว ถึงโดย สาระวัดกรมศุลกากรจะช่วยตรวจก็เกรงจะไม่มีคุณทั้งเป็นการชุดกันไปเสียอีก

ส่วนการที่จะให้พระยาภาสกรวงศ์รับผิดชอบรักษานั้นในหน้ๆ ก็เป็นการนอกหน้าที่แล้ว ควรจะให้รวม เบิกเงินอยู่ในกรมศุลกากรทีเดียว เพราะคงจะต้องเอาไศรยคนศุลกรักษ์ช่วยใช้ปนกันอยู่ เพราะการที่จะ ไปเบิกในกรมนาเกินนอกกระทรวงเหมือนกัน ผลประโยชน์ที่ว่าเก็บได้ปีละ ๑,๐๐๐ บาทนั้น ข้าพระพุทธเจ้ายังคิดไม่เห็นเลยว่าจะเก็บอย่างไรได้ถึงเท่านั้น เพราะเมื่อข้าพระพุทธเจ้าออกมายังเกาะสี ชังได้ได้ถามถึงผลประโยชน์การเพาะปลูกทั้งเกาะ ก็ยังไม่ปรากฏว่าได้ถึงเท่าที่กะนี้ โฉนดเฉพะที่เท่านี้ จะจัดได้ แลพระยาภาสกรวงศ์ว่าจะให้เงินมาตั้งทำ ก็ยังเกรงด้วยเกล้าฯ ว่าจะหาผู้สมัครรับออกมาตั้ง เพาะปลูกยาก เพราะที่ดินที่ฝั่งอ่าไศรยน้ำจืดได้สะดวก แลที่ไปมาง่ายแลเพาะปลูกได้ยังมีถมไป ทั้งยัง จะต้องรับเหมาเสียเงินอีกถึงปีละ ๑,๐๐๐ บาท แต่พระยาภาสกรวงศ์กล่าวรวมความเป็นรับมั่นคงเป็น เหมามาตราว่าถ้าไม่ได้ครบ ๑,๐๐๐ บาท ก็จะไม่ส่งให้ครบไม่ต้องสงสัยในเรื่องนี้ เมื่อนี้ก็ต้องเข้าใจว่าเป็น การเหมาอยู่ในตัวยากที่คนอื่นจะจัดได้ ข้อที่พระยาภาสกรวงศ์คิดจะขอให้จ่ายเงินหลวงบำรุงปีละ ๒,๖๕๐ บาทจะงอกดอกเบี้ยเป็นต้นกลับได้ดอกคุ้มค่าใช้จ่ายนั้น ข้อนี้ข้าพระพุทธเจ้าเห็นผิดไปมาก คือ การข้างนำไป ๒๔ ปี ตอนนั้นไปไม่ต้องออก เพราะคิดว่าเงินที่เก็บได้ปีละ ๑,๐๐๐ บาทต่อไปถึงอีก ๒๔ ปี จะเอาเหตุอย่างไรมายึดได้ว่าค่ารักษาจะใช้คงอยู่ได้เพียงเท่านั้น เห็นได้ว่าเวลา ๒๔ ปีนานมากอยู่ ค่าจ้าง แขกคงจะเป็นคนละ ๒๔ บาทแทน ๑๔ บาท โดยไม่อัศจรรย์เลย ทั้งดอกเบี้ยร้อยละ ๕ นั้นคงไม่ได้ ตลอดไปถึง ๒๔ ปี อย่างช้าเพียงอีกแค่ ๑๐ ปีคงจะลงถึงร้อยละ ๓ ฤามีเศษ โดยการค้าขายเจริญขึ้นอีก ประการหนึ่ง ถึงโดยจะเอาเป็นได้ดังคิด ข้าพระพุทธเจ้าคิดเงินที่จะต้องจ่ายให้ปีละ ๒๖๕๐ บาท ๒๔ ปี เป็นเงินถึง ๗๓,๙๒๐ บาทจึงจะหยุดได้ เมื่อพระยา ภาสกรวงศ์รับมั่นคงว่า ผลประโยชน์เป็นได้ปีละ ๑,๐๐๐ บาทแน่แล้ว อย่าให้ต้องสงสัยเลยพักเอาค่ารักษาแล้ว คิดจ่ายเงินค่ารักษาเติมให้อีกปีละ ๑,๖๕๐ บาท การก็คงสำเร็จตลอดเหมือนกัน แลเงินนี้สำหรับจ่ายปีละ ๑,๖๕๐ บาทนี้ ถ้าจะว่าต้องจ่ายไม่มีที่สุด จะให้เป็นที่สุดลงแล้ว จัดอีกอย่างหนึ่งออกเงินหลวงฝากแบ่งก็เพียง ๓๒,๘๐๐ บาทคราวเดียว ก็ไม่ต้อง ออกอีกเหมือนกัน ยังได้กำไรอดเงินจ่ายน้อยกว่าอย่างที่พระยาภาสกรวงศ์คิดถึง ๔๑,๑๒๐ บาท เพราะฉะนั้นถ้าจะให้พระยาภาสกรวงศ์จัดการรักษาตามความเห็นแล้ว ควรจัดตั้งที่คิดนี้ดีกว่าอย่างเดิม

เพื่อจะตัดสินว่าควรให้ช่างใดรักษา เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าถ้าจะให้พระยาสมุทธานุรักษ์ให้ตาเกษแล พรรคพวกรักษาไม่ต้องออกเงินแต่คงไม่ได้ดีแท้เป็นแน่ ให้พระยาภาสกรวงศ์รักษาต้องออกเงินปีละ ๑,๖๕๐ บาทหรือออกคราวเดียว ๓๒,๘๐๐ บาท แต่การคงจะได้ดีกว่าพระยาสมุทธานุรักษ์ ที่คิดนี้ คิด ว่าเอาใจใส่ดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย แลการรักษาต้องเอาไศรยผู้รับผิดชอบ ตรวจตราเอาใจใส่จริงๆ แล้วก็ คงสำเร็จได้โดยไม่ต้องสงสัยเลย ถ้าไม่มีผู้คัดค้านคอยตรวจตราตักเตือนดูแลอยู่แล้ว แต่ลำพังผู้น้อยนาย การรักษาคงจะคงเน่าๆ ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย พระราชอาญาเป็นล้นเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า พระยาภาสกรวงศ์แลพระยาสมุทธานุรักษ์ยังไม่มีโอกาสได้เคยรักษาสถานที่อื่นใด ซึ่งได้เป็นตัวอย่าง ว่าหมดจดงดงามเลยทั้งสองฝ่าย เป็นอันขาดลงทั้งสองข้าง เพราะฉะนั้นถ้าจะรักษาเอาแต่พอใช้ได้ ก็ ควรลองให้พระยาสมุทธานุรักษ์รักษา ถ้าจะรักษาให้หมดจดงดงามจริงๆ ถึงสนามหญ้าเรียบราบรื่น ก็

ควรให้พระยาภาสกรวงศ์จัดการ แต่เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ที่เกาะสีชังนี้เป็นที่สมควรหาชนในกรุงเทพฯ จะไปพักรักษาโรคฤดูหนาวอากาศทะเล ด้วยเป็นที่ใกล้ อากาศก็บริสุทธิ์ ทั้งต่อไปก็ต้องสร้างพระราชวังเป็นที่เสด็จพระราชดำเนินประพาส ถ้ารักษาให้ได้หมดยุค ดีจริงๆ จะดีกว่ารักษาพอใช้ได้ และการรักษาพระชนนีจำเป็นต้องเนื่องผู้เดียวกันกับการรักษาถนนตะพานอาไศรยสถานที่เลียบน้ำ ถ้าหากว่าพระยาสมุหนุราชผู้รักษั้จะรับฉลองพระเดชพระคุณ จัดการได้อย่างความคิดพระยาภาสกรวงศ์ โดยคิดเก็บประโยชน์ปีละ ๑,๐๐๐ บาท เบิกเงินหลวง ๑,๖๔๐ บาท รวมปีละ ๒,๖๔๐ บาท ไปจัดจ้างคนรักษา และจัดเงินมาตั้งทำการเพาะปลูกแล้ว ก็จำเป็นจะต้องรอฟังคำตัดสินต่อไป"

(บันทึก จุลาลักษณ์ และ พีรศรี โปวาททอง, ๒๕๔๘: ๒๐๓-๒๐๕)

## ๒.๗ กิจกรรมและเหตุการณ์สำคัญ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จประพาสอัมพวันพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการในหลายโอกาส ทั้งเพื่อผ่อนคลายพระราชอิริยาบถ ตรวจตราความก้าวหน้าในการก่อสร้าง งานฉลอง พิธีต่างๆ รวมทั้งต้อนรับแขกเมือง การเสด็จพระราชดำเนินจากพระจุฑาธุชราชฐานมายังอัมพวันทำได้สองทาง คือ ทางบก ตามถนนอัมพวัน โดยรถพระที่นั่ง รถคนลาก หรือม้าทรง ส่วนทางน้ำมักประทับเรือพระที่นั่งกรรเชียง จากท่าสะพานอัมพวันในเขตพระราชฐาน มาที่ท่าภาณุรังษีหรือท่าเทววงษ์ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์อัมพวัน คือ การเสด็จพระราชดำเนินเปิดอัมพวันเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๓๔ ดังปรากฏหลักฐาน ดังนี้

### การเสด็จพระราชดำเนินเปิดอัมพวัน

(วันที่ ๒๔-๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๔)

"วันที่ ๒๔ เวลาเช้า ๓ โมง โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จออกทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์ ๒๐ รูปที่สวดมนต์ได้รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงถวายบาญชีบริกขาร เครื่องใช้สอยต่างๆ เป็นหลายอย่าง แก่พระสงฆ์ทั่วกันทุกรูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้วเสด็จขึ้น มีลครตลอดวัน

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จพระราชดำเนินออกประทับ ณ ศาลากลาง พระบรมวงศานุวงศ์และบรรดานายด่านที่ทำการถนนแลพระชนนี พร้อมกันเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กราบบังคมทูลรายงานการที่ทำถนนแลพระชนนีแล้ว มีพระราชดำรัสตอบ พระราชทานชื่อ "ถนนอัมพวัน" และ "อัมพวัน" แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตัดแพรแถบซึ่งถนนด้วยตาไกรแก้วไหลมีจากุฏ เปิดถนนอัมพวัน ใกล้ตพานเป็นที่ ๑ ขณะนั้นมีประโคมพร้อมกัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถคนลากแลเก้าอี้หาม พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน มีทหารแตรทหารปืนตำรวจหน้าตามเสด็จพระราชดำเนิน ไปตามถนนอัมพวันจนถึงประตูอัมพวัน ทรงเปิดผ้าซึ่งคลุมป้ายเขียนชื่ออัมพวัน แล้วทรงไขกุญแจ แก้วไหลทองมีจากุฏเปิดอัมพวัน ขณะนั้นพระสงฆ์สวดไชยมงคลที่แก่งพระภักดี และมีประโคมแตรพิณพาทย์

พร้อมกัน เสด็จพระราชดำเนินต่อไปตามถนนเสาวภา ประทับที่นรรัตนาคาร พระนางเจ้าพระวรราชเทวี ได้ทรงปลูกต้นอินทนิล ซึ่งเป็นไม้ พระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอักษราองค์เดชาวุธ แทนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ เป็นที่หมายในการที่ได้สร้างพระที่นั่งนรรัตนาคาร ขณะนั้นทหารได้ถวายค่านับแล เป้าแดรสรรเสริญพระบารมี เจ้าพนักงานประโคนพิณพาทย์ มโหรีทหารมหาดเล็กได้ทำเพลงสรรเสริญพระบารมีพร้อมกัน เสียมแลพลั่วที่ทรงขุดเกลี่ยดินทำด้วยเงินมีจาดุก แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับที่นำอัมรินทร์นรรัตนาคาร ทรงฉายพระรูปพร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงศ์ ข้าราชการ แล้วเสด็จนำพา พระบรมวงษานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในที่นรรัตนาคาร แลเล่นลอนตินิกที่สนามศรีวิไลย์

แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปตามถนนเสาวภาเลี้ยวลงถนนวชิราวุธ จนถึงปากทางขึ้นยอดพระจุลจอมเกล้า เสด็จขึ้นประทับที่ที่แถวชฎินทิศ ทอดพระเนตรพระนระสุฐาน แลเห็นพุ่มไม้ ถนน แด แหลม ทั้งโคมไฟถนนที่ดูอย่างยิ่ง แล้วทรงพระดำเนินต่อไป เสด็จขึ้นประทับที่ปากถ้ำพระจุลจอมเกล้า ถึงค้ำแล้วก็ ได้ฉายแสงไฟฟ้าจากเรือรบมาที่พระนระ ขวนให้แลลงไปดูพระนระสุฐานซึ่งมีภาคภูมิงามอย่างยิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจากถ้ำถามถ้ำ ที่ศิลาปากถ้ำ ว่า "ถ้าพระจุลจอมเกล้า วันที่ ๒๔ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐" ทั้งอักษรไทย อักษรอังกฤษ ขณะนั้นทหารถวายค่านับแลเป้าแดรสรรเสริญพระบารมี เจ้าพนักงานประโคนพิณพาทย์แดรสังข์ด้วย แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงประพาศในถ้ำ

ส่วนกระบวนข้างในนั้น เมื่อผ่านทางขึ้นเขายอดพระจุลจอมเกล้าแล้ว เลี้ยวลงถนนสรรพเพชรไปประทับที่พลับพลา ในดงพลับพลา ครั้นเสด็จประพาศถ้ำพระจุลจอมเกล้าแล้ว เสด็จกลับลงทางถนนสรรพเพชร เข้าดงพลับพลา พร้อมด้วยกระบวนข้างในเลี้ยวไปตามถนนสายสวัสดิ์ ลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงที่ท่าภาณุรังษี เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนเรือนำตามเสด็จ กลับมาขึ้นตะพานอักษราองค์ ทอดพระเนตรครครุ่นหนึ่ง เสด็จขึ้นเวลา ๒ พุ่มเศษ

วันที่ ๒๕ กลางวันมีลคร ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกประทับที่ศาลากลาง พระยาสมุทรราชรักษ์ นำราษฎร ซึ่งต้องย้ายบ้านเรือนไปปลูกใหม่ แลที่เป็นเจ้าของต้นไม้ในพระนระ ซึ่งต้องถูกฟันตัดดวง เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท โปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเงินค่าหลังคาเรือนแลค่าต้นไม้ทั่วกัน ตามราคาแลทวีขึ้นบ้าง อย่างสูงได้ถึง ๕ ชั่ง อย่างต่ำในจำนวนสิบของบาทแล้วเสด็จพระราชดำเนิน โดยกระบวนรถคนลากแลเก้าอื้อนามพร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในโดยถนนอักษราองค์ เข้าประตูอักษราองค์ ไปตามถนนเสาวภาเลี้ยวถนนมาลินี ออกต้นเสียบประวิชไปถนนนภาจรเลี้ยวลงถนนสายสวัสดิ์ เข้าดงพลับพลา เลี้ยวลงเรือกสุจิตราออกต้นมะม่วงโสมมาวดีลงถนนวชิราวุธแล้วทรงพระดำเนิน ผ่านสวนจันทร์ฯ ไปเสด็จขึ้นทางผาอนุวัตร กระบวนข้างในเลยไปช่องอิศริยาภรณ์ประทับที่พลับพลาศิลาสรรพศาสตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระดำเนินต่อไปตามทางสรรพาวุธแลทางพรหมสุรินทร์ ไปตามไหล่เขายอดมหาวชิราวุธ ประทับทอดพระเนตรอักษราองค์ประภาคาร ที่แหลมมหาวชิราวุธ แล้วเสด็จพระราชดำเนิน กลับขึ้นที่แลราชโกษา ทอดพระเนตรพระนระสุฐาน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปช่องอิศริยาภรณ์ ประทับที่พลับพลาศิลาสรรพศาสตร ทอดพระเนตรน้ำทะเลซัดพลุ่งขึ้นที่เทือกศิลามหาวชิราวุธ ข้างหน้าขึ้นบนเนินโสมบัณทิพย์ มีการเสด็จนำพา ครั้นเวลาค่ำ

เสด็จพระราชดำเนินกลับออกถนนเสาวภาเลี้ยวลงถนนวัฒนา เสด็จลงเรือพระที่นั่งกระเชี่ยงที่ท่าเทวะ  
วงษ์ ไปขึ้นสะพานอักษฎางค์ ประทับทอดพระเนตรลคร เวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๒๖ เวลากลางวันมีลคร ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกประทับศาลากลาง พระ  
ยาสมุท บุรารักษนาราชฎครว้ละคน รวม ๘๖ คน เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น  
นราธิปประพันธ์พงษ์ กราบบังคมทูลจำนวนเครื่องเรือน เครื่องใช้ เครื่องมือ เครื่องทำครัว เครื่องทำมาหา  
กิน เครื่องบริโภค ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดมาพระราชทานราษฎรชาวเกาะสีชังครว้ละสำหรับ รวม ๘๖ สำหรับ  
แล้วโปรดให้แจกบาญชีสิ่งของแก่ราษฎรทั้ง ๘๖ คน แล้วเสด็จพระราชดำเนินทางสะพานอักษฎางค์ ไป  
ทางเรือ เสด็จขึ้นที่ท่าเทวะวงษ์ เสด็จพระราชดำเนิน โดยกระบวนรถคนลากแลเก้าอี้ห้ามไปโดยถนน  
อักษฎางค์ ไปเลี้ยวถนนจักรพงษ์ที่สี่แยก แล้วเสด็จขึ้นประทับพลพลาที่ที่แลไชยันต์ ตรงเขายอดสุทุมาล  
ทอดพระเนตรพระนระฐาน แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยทางหลวงพิทักษ์ ขึ้นทางราชบำเรอ ตามไหล่เขา  
ยอดสุทธาทิพย์ไปทอดพระเนตรถ้ำสุนันทา แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยทางน้ำถ้ำ ลงถนนจักรพงษ์  
เลี้ยวไปตามทางน้ำเขายอดสุทธานีนางู เขายอดยุคล เลี้ยวลงถนนเสาวภา ทรงพระดำเนินไปที่สวน  
อินทนิลน่านรัตนาคาร ทรงชักรอกก้อนศิลาจากถ้ำที่จัดสร้างฐานที่ต่างๆ ลงวางเหนือฐาน ถือปูนสี  
แมนซึ่งจะได้ประกอบศิลาต่อไป ที่น่านรัตนาคารนั้น แล้วเสด็จประทับที่ร่มไม้ร่มตเป็นข้างใน ต้นเลียบ  
เสมอใจ เป็นข้างน้ำ มีการเลี้ยงน้ำชา เวลาย่ำค่ำเสด็จพระราชดำเนินกลับโดยกระบวนรถลากเก้าอี้ห้าม  
ไปโดยถนนเสาวภา ออกประตูอักษฎางค์"

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๑๙๑-๑๙๓)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๔/๐๒๒/๑๙๙.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

การพระราชพิธีสมโภชเดือนพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าละวาดวรวงศ์

(วันที่ ๑๕-๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕)

"ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารขึ้นใหม่แห่งหนึ่ง ที่เนินริมน้ำตรงท่าภาณุรังษีใกล้ถนนวิจิตร ข้าง  
เขายอดพระจุลจอมเกล้าจะพระราชทานนามให้เป็นที่เหมาะสม พระนามพระเจ้าลูกเธอที่จะสมโภชเดือน  
นี้

ครั้นวันที่ ๑๕ เพลาย่ำค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่ง ไป  
ประทับที่อาคารซึ่งสร้างใหม่นั้น ทรงจุดเทียนนมัสการพระสงฆ์ ๑๐ รูป มีพระคฤภาวนาวิจารณ์เป็นต้น  
เจริญพระพุทธมนต์ในการฉลองอาคาร แล้วเสด็จกลับสู่ค่ายหลวง ...

วันที่ ๑๖ เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์ ที่สวดมนต์ทั้ง ๒ แห่ง ครั้นเพลาย่ำค่ำ ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระ  
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงสมโภชพระเจ้าลูกเธอ พระราชทานพระนามว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าละวาด  
วรวงศ์ พระบรมวงษานุวงศ์ ข้าราชการ เข้าไปทูลลอองธุลีพระบาทด้วย สมโภชแล้วเสด็จพระราชดำเนิน  
ไปที่อาคาร ทรงเปิดผ้าคลุมป้ายชื่อ เป็นการพระราชทานนามอาคารว่า ละวาดวรวงศ์ ขณะนั้นเจ้า  
พนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ แลแตรสรรเสริญพระบารมีพร้อมกัน แล้วเสด็จลงจากอาคาร ทรง



ปลูกต้นลำดวน เป็นไม้หมายพระนามพระเจ้าลูกเธอ ตรงน้าอาคาร แล้วมีการเลี้ยงน้ำชาที่ละวา-  
วราคารเป็นการเสด็จการ”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ แผ่นที่ ๙ หน้า ๕๙)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๕/๐๐๙/๕๙.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

การรับรองพระราชอาคันตุกะ เจ้าเฮนรีดอเลี่ยนส์

(วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕)

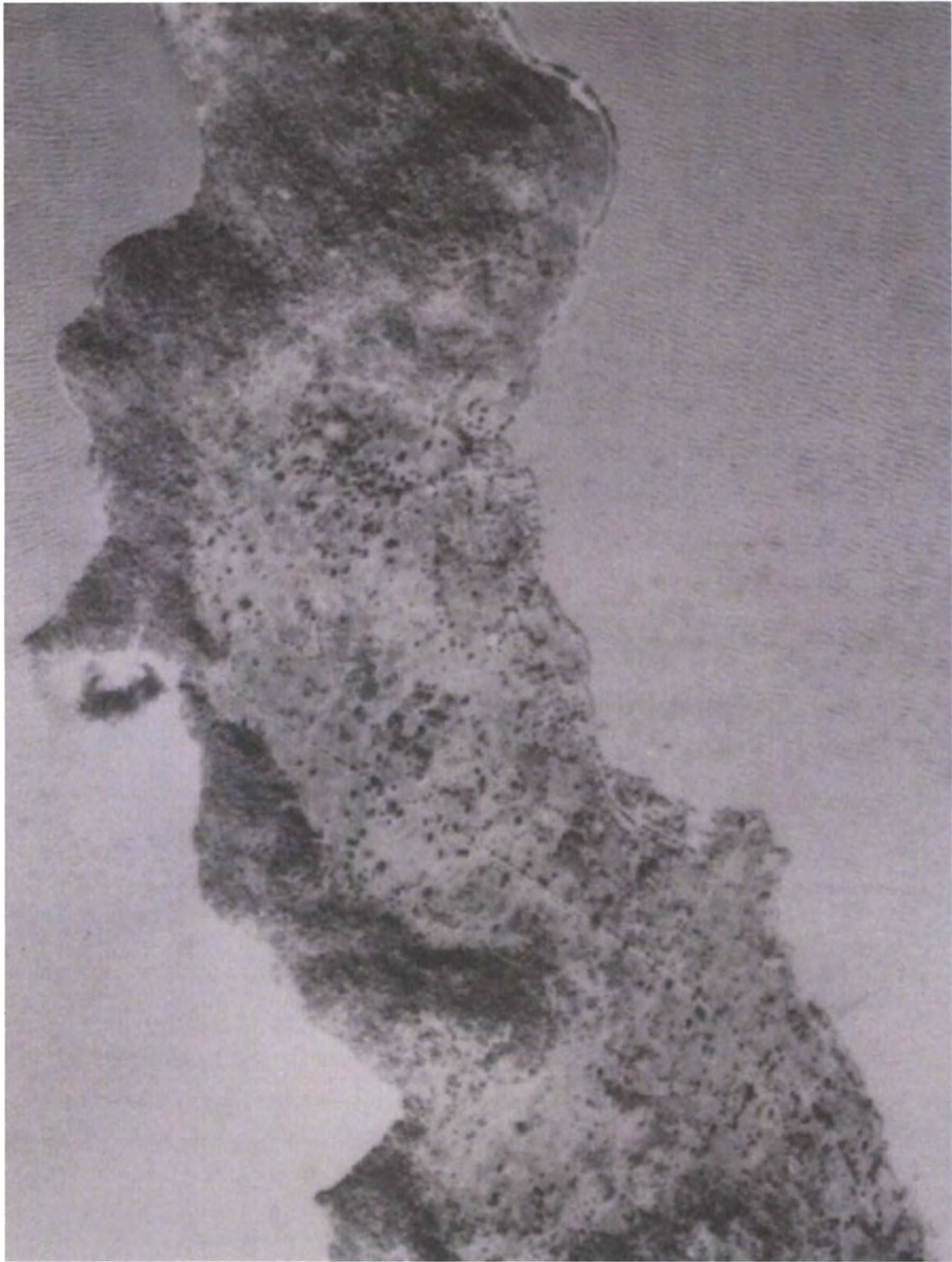
“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะโปรดให้เจ้าเฮนรีดอเลี่ยนส์ ได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทที่เกาะสีชัง  
ด้วย กรมทหารเรือจึงจัดเรือแคลดดิซรับเจ้าเฮนรีดอเลี่ยนส์ออกจากกรุงเทพฯ ไปเกาะสีชัง ในวันที่ ๑๖  
พฤษภาคม เวลา ๑๐ โมง ไปถึงเกาะสีชัง เวลาบ่าย วันที่ ๑๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุ  
ภาพ ได้พาขึ้นเที่ยวในอัมภิวันศวันในเพลายืน ครั้นเพลาทูมหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระ  
ราชดำเนินโดยรถพระที่นั่ง ไปประทับที่นันทนาคร โปรดให้พาเรือกรรเชียงไปรับเจ้าเฮนรีดอเลี่ยนส์จาก  
เรือแคลดดิซมาขึ้นที่ท่าเทวะวงษ์ แล้วขึ้นรถไปที่นันทนาคร ได้เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ดำรัสพระ  
ราชปฏิสันถารตามสมควร แล้วเสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยเจ้าฝรั่งเศส แลพระบรมวงษานุวงษ์  
ข้าราชการ รวม ๒๐ ทั้งที่ประทับ ครั้นเสด็จการรับพระราชทานอาหารแล้ว เจ้าเฮนรีดอเลี่ยนส์ ทูลลา  
กลับไปลงเรือไฮดราที่จะออกไปเมืองสิงคโปร์ เพลายามหนึ่งเรือไฮดราออกจากเกาะสีชัง”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ แผ่นที่ ๑๐ หน้า ๖๑-๖๒)

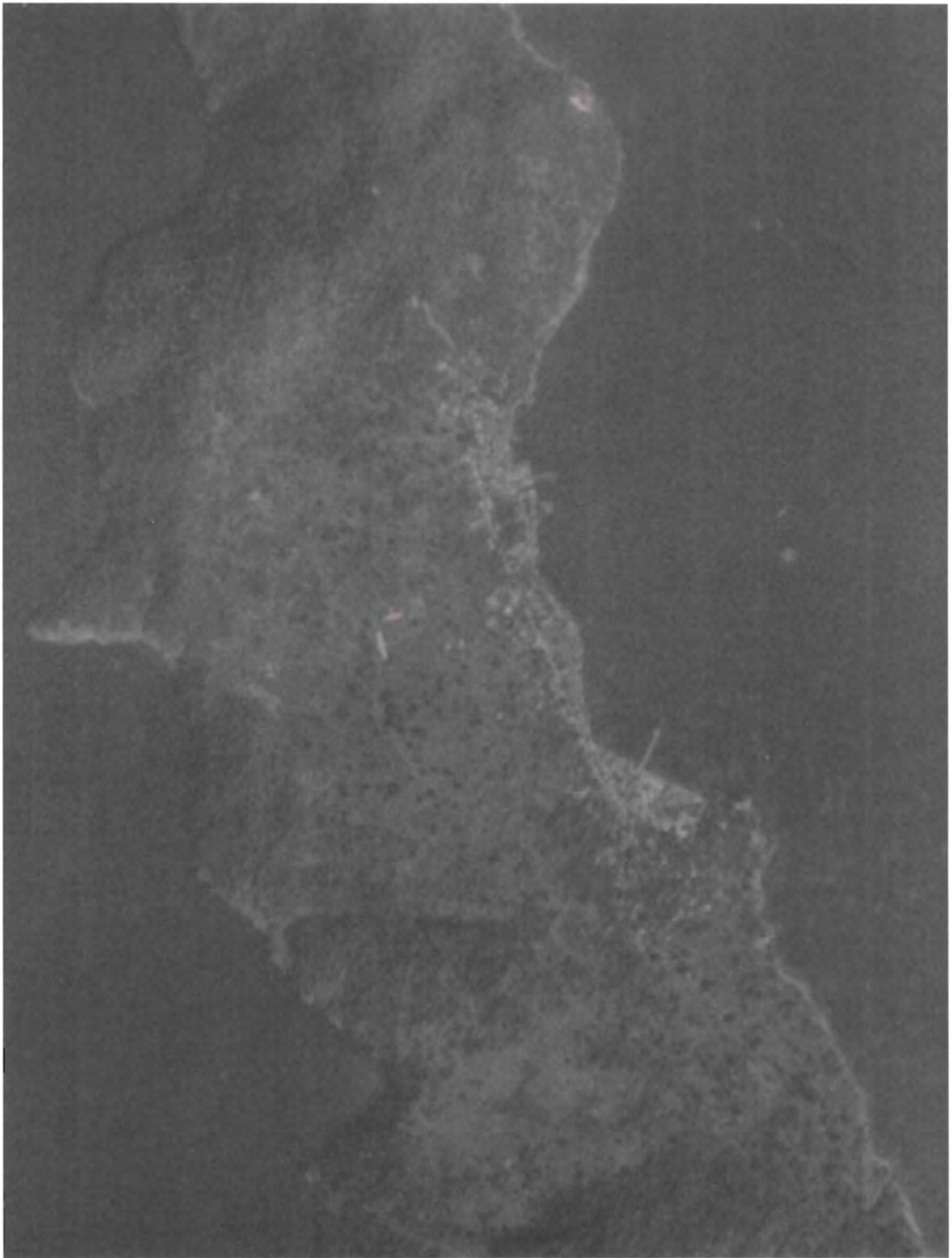
([http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๕/๐๑๐/๖๑\\_๑.PDF](http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๕/๐๑๐/๖๑_๑.PDF) Retrieved June ๒๐๐๗)

## ๒.๔ ช่วงเวลาที่ทิ้งรกร้าง

คาดว่าเป็นเวลาเดียวกับที่พระจุลราชูราชฐานถูกทิ้งรกร้างนับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เนื่องจากเหตุการณ์ ร.ศ.  
๑๑๒ จึงไม่มีการเสด็จพระราชดำเนินมาประทับอีกเลย ไม่มีการก่อสร้างเพิ่มเติม ไม่มีผู้ดูแลรักษา ต้นไม้ขนาด  
ใหญ่ถูกตัดโค่น อาคารและสิ่งก่อสร้างพังเสื่อมโทรมไป มีราษฎรเข้ามาจับจองใช้ประโยชน์ที่ดิน มีการพัฒนา  
พื้นที่กลายเป็นชุมชนเมือง มีการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ร้านค้า โรงเรียน วัด สำนักสงฆ์ อ่างเก็บน้ำ ฯลฯ เหลือ  
เพียงถนน ต้นไม้บางต้น สิ่งก่อสร้างบางแห่ง และ ซื่อถนน ซื่อสถานที่ที่เป็นชื่อพระราชทานยังใช้เรียกอยู่ใน  
ปัจจุบัน



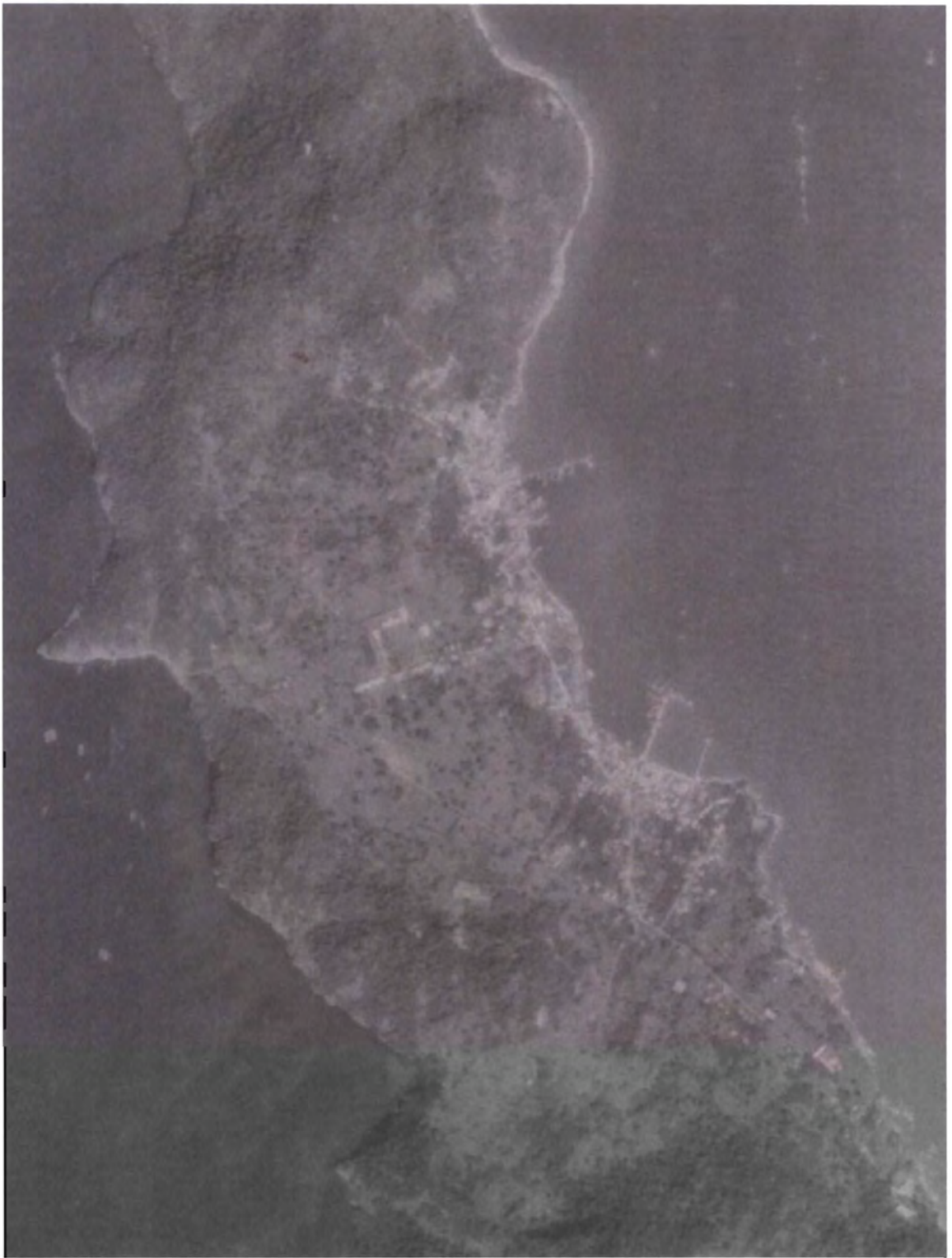
ภาพ ๒.๑๐ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอ่าวหวายกระวัน ปี พ.ศ. ๒๔๙๖



ภาพ ๒.๑๑ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอ่าวสุทนต์ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐



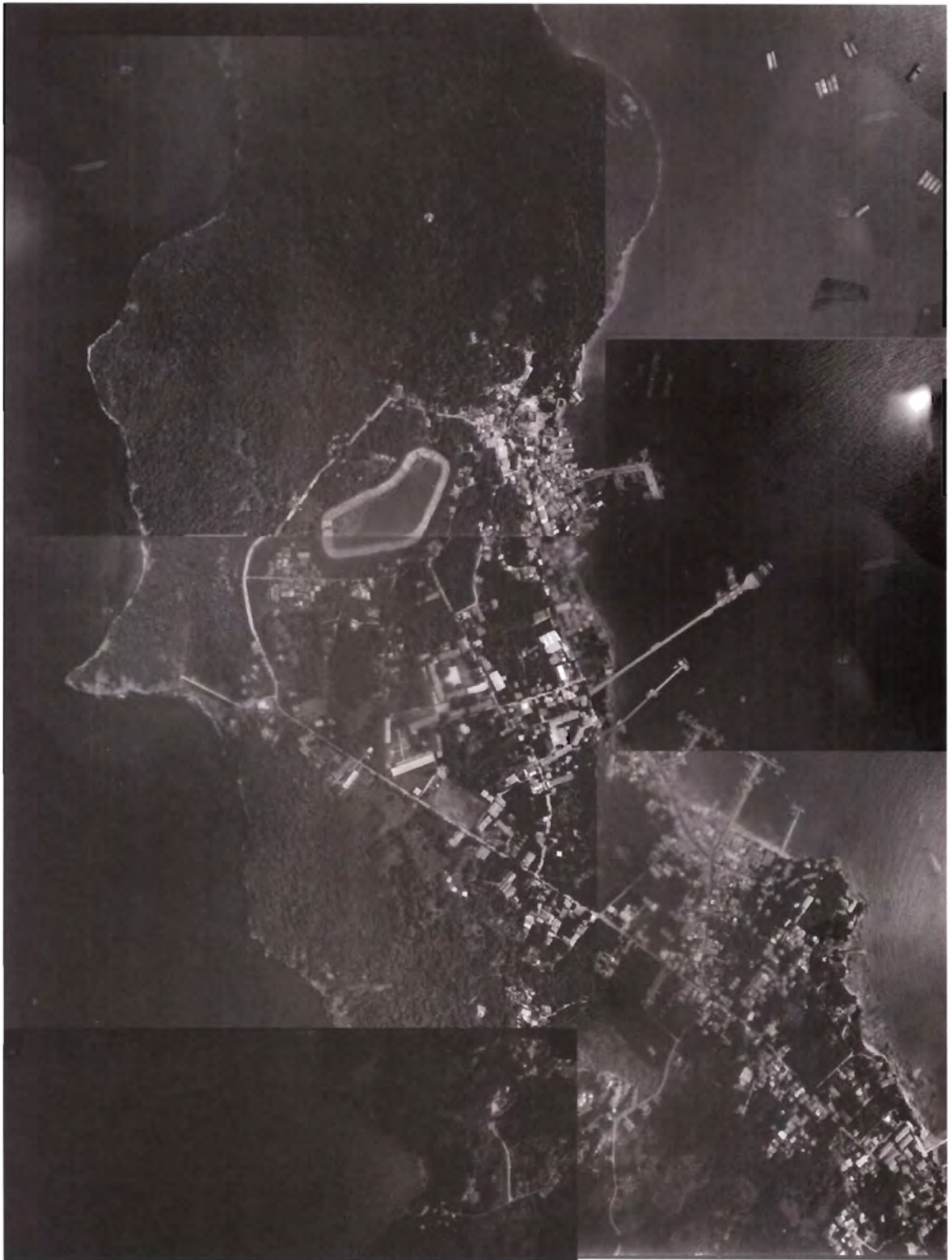
ภาพ ๒.๑๒ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอ่าวหวัดวัน ปี พ.ศ. ๒๕๑๘



ภาพ ๒.๑๓ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอ่าวบางกะวัน ปี พ.ศ. ๒๕๒๔



ภาพ ๒.๑๔ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอู่รางกระวัน ปี พ.ศ. ๒๕๓๓



ภาพ ๒.๑๕ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอู่รางคะวัน ปี พ.ศ. ๒๕๔๕





### บทที่ ๓ องค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมในอักษฎางค์วัน

การพัฒนาและก่อสร้าง “ไร่บน” ให้เป็นอักษฎางค์วันนั้น สันนิษฐานว่าใช้แนวคิดเดียวกันกับการสร้างพระนระ และสวนในพระจุฑาธุชราชฐาน (จุลวัน มัชฌิมวัน และมหาวัน) คือ การเก็บรักษาต้นไม้เดิมและปลูกต้นไม้ใหม่เพิ่ม เพื่อให้มีบรรยากาศร่มรื่น การสร้างศาลาเพื่อเป็นที่นั่งพักผ่อน การสร้างเขามอและลายสวน การขุดหินซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ นำมาทำเป็นคันขอบทางและลายสวน การก่อสร้างซุ้มประตู รั้ว และถนน เพื่อแสดงขอบเขตของพระนระ ตลอดจนการเชื่อมโยงอักษฎางค์วันกับพระจุฑาธุชราชฐาน ทั้งทางบกโดยถนนเสาวภาและถนนอักษฎางค์ และทางน้ำโดยท่าภาณุรังษี ท่าเทววงษ์ และท่าสะพานอักษฎางค์

ในการสร้างอักษฎางค์วัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำศิลาจารึกเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นไปต่างๆ ทั้งสิ้น ๔ แห่ง ตามที่ได้มีการบันทึกไว้ ดังนี้

“อนึ่งการสร้างพระนระนี้โปรดเกล้าฯ ให้คัดเลือกก้อนศิลา สำหรับจากฤกษ์พระนามาภิไธย แลนามตำบลที่ แลบอกประกาศเรื่องราวต่างๆ รวม ๔ แห่ง คือ ที่ยอดเขาพระจุลจอมเกล้าแห่ง ๑ ที่ปากถ้ำพระจุลจอมเกล้าแห่งหนึ่ง ที่เนินดินใกล้ต้นอินทนิล แลนรรัตนาคารแห่ง ๑ ที่ตำบลที่แลราชโกษาแห่ง ๑”  
(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๒๑๑)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๔/๐๒๒/๒๑๑.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

จากการสำรวจในปัจจุบัน พบศิลาจารึกตั้งอยู่ในศาลาริมถนนเสาวภาใกล้โรงเรียนเกาะสีชัง สันนิษฐานว่าเป็นศิลาจารึกที่เนินดินใกล้นรรัตนาคาร (ดูรายละเอียดภาคผนวก ก) ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี และยังพบก้อนหินจารึกพระนามาภิไธย ที่ยอดเขาพระจุลจอมเกล้า และบริเวณใกล้กับรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอันเดียวกับที่ปากถ้ำพระจุลจอมเกล้า



ภาพ ๓.๑ ศิลาจารึกที่ศาลาริมถนนเสาวภา



ภาพ ๓.๒ ศาลาที่ตั้งศิลาจารึกกรมถนนเสาวภา



ภาพ ๓.๓ ก้อนหินจารึกใกล้รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง มีจารึกว่า "โหล่คะยาสี่ระ แห่งเขายอดพระจุลจอมเกล้า"



ภาพ ๓.๔ ก้อนหินจารึกที่ยอดเขาพระจุลจอมเกล้า มีจารึกว่า "ยอดพระจุลจอมเกล้า รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐" พร้อมพระปรมาภิไธย จปร

สถานที่และสิ่งที่น่าสนใจอยู่ในอักษรางค์วัน ซึ่งรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามไว้ สามารถจำแนกได้ ๓ ประเภท คือ

๓.๑ สภาพภูมิประเทศธรรมชาติ ประกอบด้วย

- ยอดเขา ได้แก่ ยอดสุขุมล ยอดสุทธาทิพย์ ยอดบริพัตร ยอดยุคผล ยอดวไลย์ ยอดศิราภรณ์

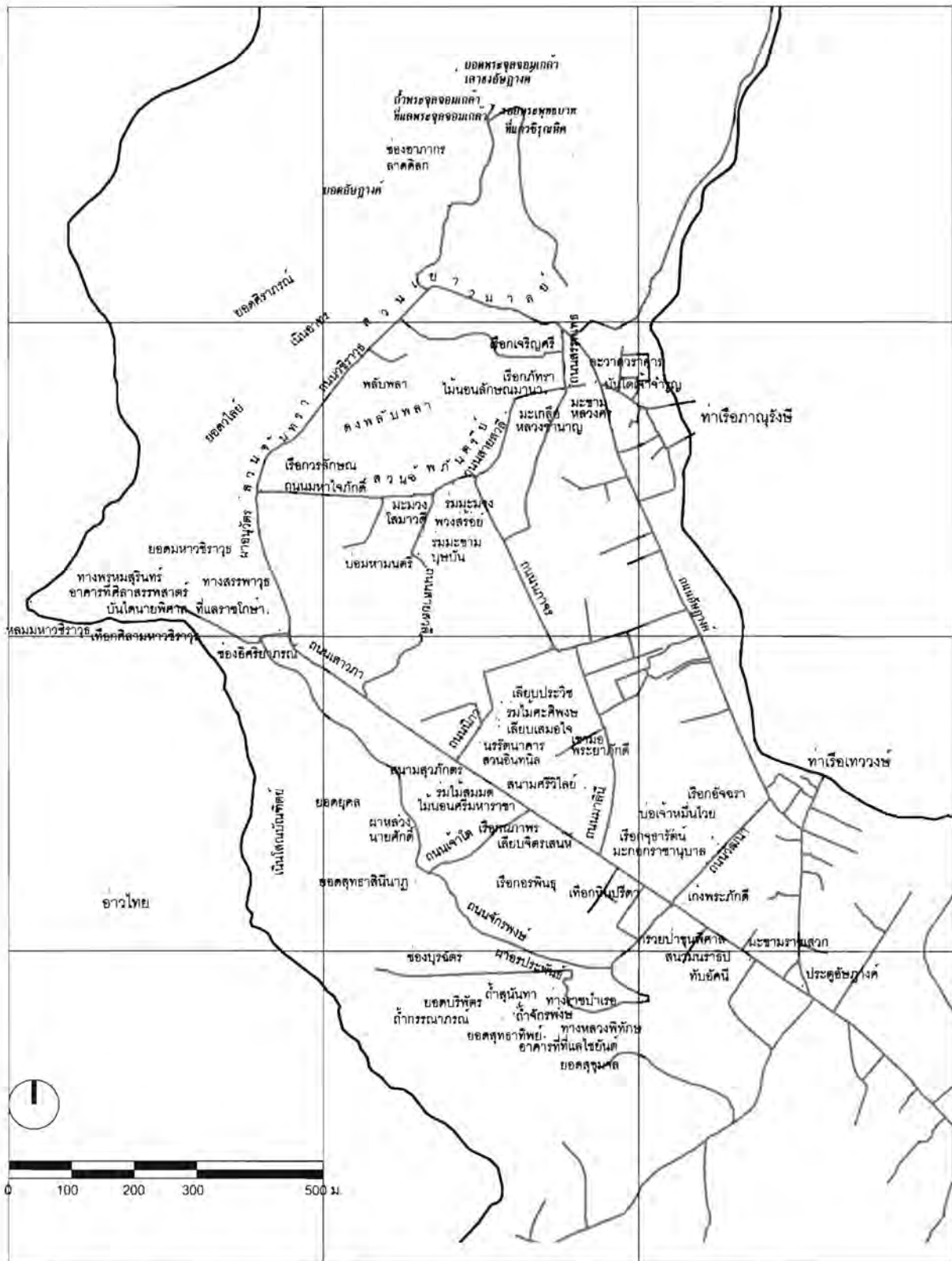
- แหลม ได้แก่ แหลมมหาวชิราวุธ
- ช่อง ได้แก่ ช่องอิศริยามภรณ์ ช่องอากาศกร ช่องบุรฉัตร
- เนิน ได้แก่ เนินโสมบัณฑิตย์ เนินอาทร
- ลาด ได้แก่ ลาดดิลก
- ถ้ำ ได้แก่ ถ้ำจักรพงษ์ ถ้ำสุนันทา ถ้ำภรรณภรณ์
- ผา ได้แก่ ผาอรประพันธ์ ผาหลวงนายศักดิ์ ผาอนุวัตร
- ศิลา ได้แก่ เทือกศิลามหาวชิราวุธ ศิลาสรรพศาสตร์ เทือกหินปรีดา เขามอพระยาภักดี
- ที่แล ได้แก่ ที่แลไชยันต์ ที่แลราชโกษา
- บ่อน้ำ ได้แก่ บ่อเจ้าหมื่นไวย บ่อมหามนตรี

### ๓.๒ อาคารและสิ่งก่อสร้าง ประกอบด้วย

- อาคาร ได้แก่ นรรัตนาคาร อาคารที่ศิลปาสรรพศาสตร์ อาคารที่ที่แลไชยันต์ ละวาดวราคาร
- ศาลา ได้แก่ เก๋งพระภักดี ทับอัคนี พลับพลา
- บ้านโต ได้แก่ บ้านโตนายพิศาล บ้านโตเจ้าจำรูญ
- ถนน ได้แก่ ถนนเสาวภา ถนนจักรพงษ์ ถนนวชิราวุธ ถนนสรรพเพชร ถนนนิภา ถนนมาลินี ถนนสายสวัสดิ์ ถนนนภาจร ถนนมหาใจภักดี ถนนวัฒนา ถนนเจ้าโต
- ทาง ได้แก่ ทางหลวงพิทักษ์ ทางราชบำเรอ ทางสรรพาวุธ ทางพรหมสุรินทร์
- ประตู่ ได้แก่ ประตู่อักษฎางค์

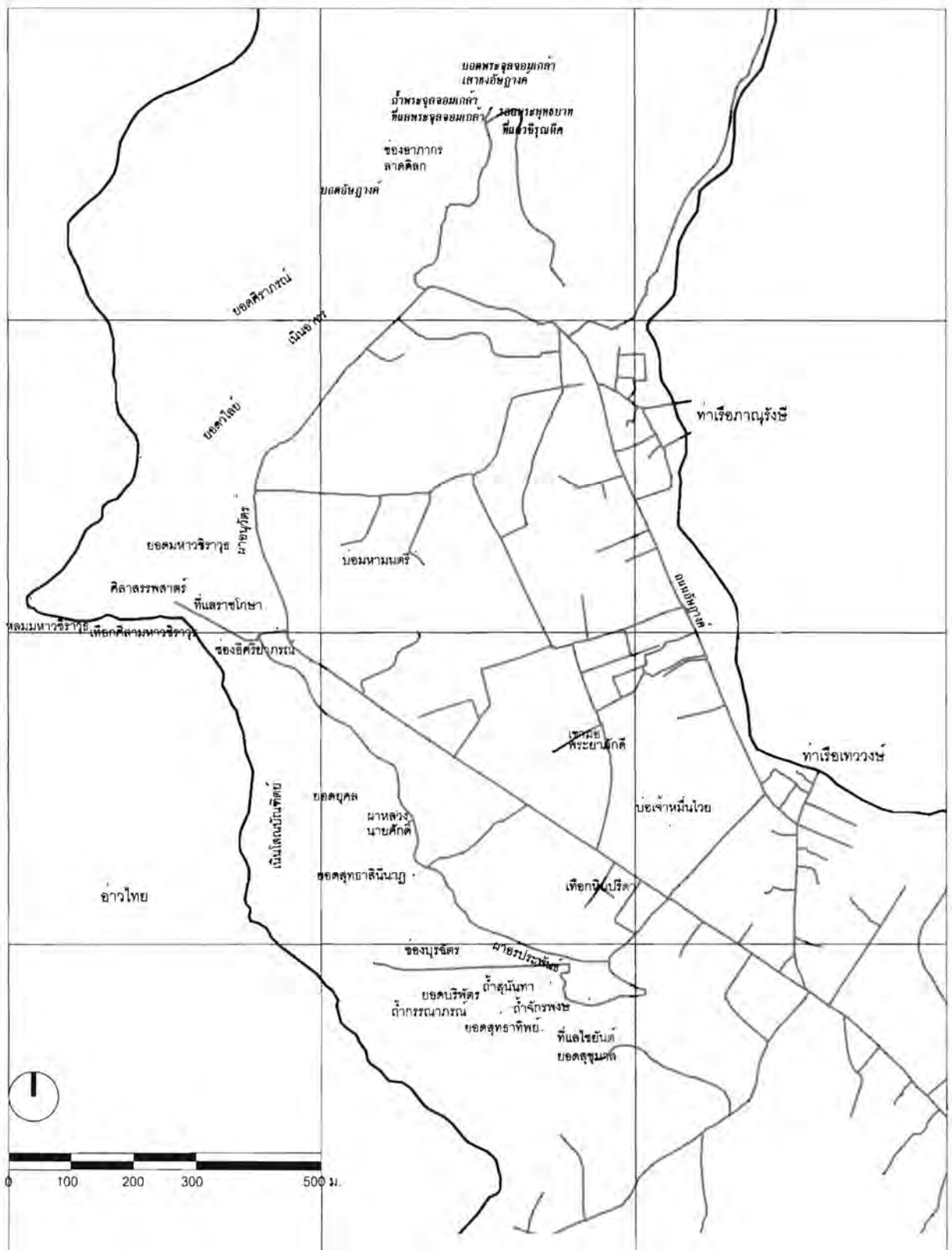
### ๓.๓ สวนและพรรณไม้ ประกอบด้วย

- สวน ได้แก่ สวนจันทรา สวนเขาวมาลย์ สวนอัปกันตริย์ สวนอินทนิล
- เรือก ได้แก่ เรือกอัจฉรา เรือกนภาพร เรือกจรัรัตน์ เรือกวรลักษณ เรือกอรพินธุ เรือกภัทรา เรือกเจริญศรี
- ร่มไม้ ได้แก่ ดงพลับพลา ร่มไม้สมมต ร่มไม้ศศิพงษ์ ร่มมะม่วงพวงสร้อย ร่มมะขามบุษบัน
- สนาม ได้แก่ สนามนราธิป สนามสุวภักดร สนามศรีวิไลย์
- ต้นไม้ ได้แก่ เลียบเสมอใจ เลียบประวิช เลียบจิตรเสนห์ มะม่วงโสมมาวดี มะขามราชเสวก มะขามหลวงศร มะเกลือหลวงชำนาญ มะกอกราชานูบาล กรวยป่าขุนพิศาล ไม้หนอนศรีมหา-ราชา ไม้หนอนลักษณะมานา



ภาพ ๓.๕ องค์ประกอบของอักษງาญคะวัน (เห็นชั้นความสูงทุก ๕ เมตร)

### ๓.๑ สภาพภูมิประเทศธรรมชาติ



ภาพ ๓. ๑ สภาพภูมิประเทศธรรมชาติในอิช้างาคะวัน ที่พระราชทานนามไว้ (เส้นชั้นความสูงทุก ๕ เมตร)

๓.๑.๑ ยอดเขา เป็นภูเขาหินโอบล้อมพื้นที่ อยู่ทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ ประกอบด้วย

ยอดสุขุมาล

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๒๖ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๑ องศาตะวันออก

ยอดเขาด้านทิศใต้ของอัยภูวงคะวัน สูงจากระดับน้ำทะเล ๗๙ เมตร ปัจจุบันเป็นที่ตั้งวัดถ้ำยายปริก ได้รับชื่อตามพระนามของ พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี พระนามเดิม พระองค์เจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าคุณจอมมารดาสำลี ประสูติเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี ถึงรัชกาลที่ ๗ ในพ.ศ. ๒๔๖๘ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ พระชันษา ๖๖ ปี

ยอดสุทธาทิพย์

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๒๖ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๙ องศาตะวันออก

ยอดเขาดัดจากยอดสุขุมาล ตรงกับถ้ำจักรพงษ์ สูงจากระดับน้ำทะเล ๗๐ เมตร ปัจจุบันเป็นที่ตั้งสำนักสงฆ์ถ้ำจักรพงษ์ ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพย์รัตนัน สุขุมขัตติยกัลยาวัตติ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๐ ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๔๖ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ยอดบริพัตร

ยอดเขาดัดจากยอดสุทธาทิพย์ ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ ดิลกจินทรนิภาวงศ์ มหามกุฏวงศ์ นราธิราช จุฬาลงกรณราชวโรรส อตุลยยศอุภโตพงศ์พิสุทธิ์ นรุตม-รัตนขัตติยราชกุมาร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๔ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนมไหสุริยสงขลา ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ จากนั้นเสด็จไปทรงศึกษาวิชาที่ประเทศอังกฤษ และประเทศเยอรมนี ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงเปลี่ยนพระนามกรมเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต เสด็จกลับมารับราชการทหาร เป็นนายพลตรี ราชองครักษ์ ตำแหน่ง เสนาธิการทหารบก แล้วเลื่อนเป็นนายพลเรือโท ราชองครักษ์ ผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ในรัชกาลที่ ๖ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวง

ทหารเรือ ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าน้อง  
 ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นจอมพลเรือ ราช  
 องครักษ์ จอมพลตำแหน่งเสนาธิการทหารบก และอุปนายกแห่ง  
 สภาภาษาสยาม ถึงรัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นอภิรัฐมนตรี และใน พ.ศ.  
 ๒๔๖๘ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระ  
 นครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และ  
 กระทรวงมหาดไทย สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์  
 พ.ศ. ๒๔๘๗ ทรงเป็นต้นราชสกุล บริพัตร



ภาพ ๓.๗ จากซ้ายไปขวา ยอดสุทุมล ยอดสุทธาทิพย์ และ ยอดบริพัตร

ยอดสุทธาสินีนาฏ	เขาเตี้ยว อยู่ถัดยอดบริพัตรไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ได้รับชื่อตาม พระนามของ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุน สุทธาสินีนาฏ พระนามเดิมหม่อมเจ้าสาย ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี ประสูติเมื่อวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ต่อมาในรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระวิมาดาเธอฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ในพ.ศ. ๒๔๖๘ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒
ยอดยุคค	เขายาวยอดคู่ อยู่ถัดจากยอดสุทธาสินีนาฏ ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคคทิมมพร บดินทรเทพยนิพัทธ์ ชัดติย- ราชกุมาร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ เจริญพระยศเป็นเจ้าฟ้าฯ เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๓๑ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๔ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนา เป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร จุฬาลงกรณ์ราชวິงศ์- อภัยพงศพิสุทธิ วรุตโมกโตะสุชาติ บรมนฤนาถราชกุมาร กรมหมื่น ลพบุรีราดิศร เสด็จไปทรงศึกษา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศ อังกฤษ จากนั้นจึงกลับมาทรงรับราชการในกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยน พระนามทรงกรมเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ทรงเป็น ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ในรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นนาย พลโท ราชองครักษ์ สมุหนมนตรี ตำแหน่งอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ ในรัชกาล ที่ ๗ ทรงสถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ในพ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงเป็นเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๗๓ ทรงเป็นอภิรัฐมนตรี สิ้นพระชนม์เมื่อ วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงเป็นต้นราชสกุล ยุคล



ภาพ ๓.๘ จากซ้ายไปขวา ยอดสุทธาสินีนาฏ และ ยอดยุคล

#### ยอดมหาวชิราวุธ

ยอดเขาทางทิศตะวันตกของอัญญาางคะวัน ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เอกอรรคมหาบุรุษย์บรม- นราธิราช จุฬาลงกรณ์นาถราชวโรรส มหาสมมติขัตติยพิสุทธิ บรม- มกุฎสุริยสันตติวงศ์ อดิศักยพงศ์วโรกโตะสุชาติ คุณสังกาศวิมลรัตน์- ทฤฆชนมสวัสดิขัตติยราชกุมาร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๓๑ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเทพทวาราวดี เสด็จ ไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร หลังจาก



ทรงศึกษาวิชาพลเรือนที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และวิชาทหารบกที่  
โรงเรียนแซนด์เฮิสต์ ประเทศอังกฤษแล้ว เสด็จกลับมารับราชการ ทรง  
เป็นนายพลเอก ราชองครักษ์ ตำแหน่งจเรทหารบก ทรงบัญชาการกรม  
ทหารมหาดเล็ก เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ.  
๒๔๕๓ เสด็จดำรงศิริราชสมบัติอยู่ ๑๖ พรรษา เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่  
๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระชนมพรรษา ๔๖ พรรษา

ยอดวไลย์

ยอดเขาอยู่ถัดยอดมทาวชิราวุธไปทางทิศเหนือ ได้รับชื่อตามพระนามของ  
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ นรินทรเทพยุมารี พระราช  
ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า  
สว่างวัฒนา บรมราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๗  
ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๔ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้า-  
ฟ้าฯ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ถึงรัชกาลที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ โปรด  
เกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ฯ  
สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ พระชันษา ๕๔ ปี

ยอดศิริภรณ์

ยอดเขาอยู่ถัดยอดวไลย์ไปทางทิศเหนือ ได้รับชื่อตามพระนามของ  
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ พิมลรัตนวดี พระราชธิดา  
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า  
สว่างวัฒนา บรมราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑  
สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑  
พระชันษา ๑๑ ปี



ภาพ ๓.๙ จากซ้ายไปขวา ยอดมทาวชิราวุธ ยอดวไลย์ และ ยอดศิริภรณ์ ถัดมาซึ่งอยู่นอกเขตอัมพวันคระวัน คือ ยอด  
อัมพวันคี และ ยอดพระจุลจอมเกล้า

๓.๑.๒ แหลม สภาพภูมิประเทศที่เป็นแหลมยื่นไปในทะเลทางทิศตะวันตก ได้แก่

แหลมมหาวชิราวุธ พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๔๗ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๗ ๕๖ องศาตะวันออก  
แหลมที่เชิงเขายอดมหาวชิราวุธ ใกล้ช่องเขาขาดในปัจจุบัน ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

๓.๑.๓ ช่อง สภาพภูมิประเทศที่เป็นช่องระหว่างเขา ได้แก่

ช่องอิศริยาภรณ์ พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๔๕ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๐๖ องศาตะวันออก  
ช่องเขาใหญ่ อยู่ระหว่างยอดมหาวชิราวุธกับยอดดอยคล มีทางเชื่อมกับถนนเสาวภา ผ่านช่องไปออกทะเลที่แหลมมหาวชิราวุธ ปัจจุบันเรียกอีกชื่อว่า ช่องเขาขาด ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เกสร ประสูติเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ พระชันษา ๕ ปี

ช่องอากาศ ช่องเขาระหว่างเขายอดพระจุลจอมเกล้ากับยอดดอยภูางค์ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอากาศเกียรติวงศ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดา โหมด ประสูติเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศอังกฤษ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๗ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอากาศเกียรติวงศ์ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ได้เป็นนายพลเรือตรีราชองครักษ์ ตำแหน่งรองผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ถึงรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นพลเรือโท แล้วเป็นนายพลเรือเอก ราชองครักษ์ เสนาธิการทหารเรือโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นกรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ พระชันษา ๔๔ ปี เป็นต้นราชสกุล อากาศ

ช่องบุรฉัตร ช่องเขาระหว่างยอดบริพัตรและยอดสุทธาสินีนาฏ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดา วัด ประสูติเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารช่างในประเทศอังกฤษ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๙ รัชกาลที่ ๕ โปรด

เกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้เป็นนายพลตรีราชองครักษ์ ตำแหน่ง ผู้บัญชาการกองพล และจเรการช่างทหารบก ถึงรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็น นายพลโทราชองครักษ์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๙ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ได้ทรงบัญชาการกรมรถไฟหลวง เลื่อนเป็นพลเอกทหารบก ในพ.ศ. ๒๔๖๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ในรัชกาลที่ ๗ ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ต่อมาทรงเป็นอภิรัฐมนตรี ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ประชาธิบดินทรเจษฎาภคดา ปิยมหาราชวงศวิศิษฎ์ อเนกยন্ত্রวิจิตรกฤตยโกศล วิมลรัตนมหาโยธาธิบดี ราชธวัชธรมโหฬาร พาณิชยการคมนาคม อุดมรัตนดรัยสรณธาดา มัททวเมตตาสวาศรัย ฉัตรชัยดิลกบพิตร สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๙ พระชันษา ๕๕ ปี เป็นต้นราชสกุล ฉัตรชัย



ภาพ ๓.๑๐ แหลมมหาวชิราวุธและเทือกศีลามหาวชิราวุธ

ภาพ ๓.๑๑ ช่องอศิริยาภรณ์ หรือช่องเขาขาดในปัจจุบัน



ภาพ ๓.๑๒ ยอดมหาวชิราวุธ เทือกศีลามหาวชิราวุธ และ ช่องอศิริยาภรณ์

๓.๑.๔ เนิน สภาพภูมิประเทศที่เป็นเนิน ประกอบด้วย

**เนินโสณบัณฑิตย์** อยู่ต่อเขายอดยุคคลจตทะเล ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาवाद ประสูติเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๖ ในพ.ศ. ๒๔๓๔ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๔๓ เลื่อนเป็นกรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ทรงเป็นนายพันเอกราชองครักษ์ ที่ปรึกษาประจำสถานทูตสยามในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ต่อมาเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลพายัพ เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร กระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงวัง สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ พระชันษา ๕๐ ปี เป็นต้นราชสกุล โสณกุล

**เนินอาทร** อยู่ต่อเขายอดศิราภรณ์ จดถนนวชิราวุธ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาชุ่ม ประสูติเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๒ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ พระชันษา ๖๙ ปี

๓.๑.๕ ลาด สภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ลาดลงไป ประกอบด้วย

**ลาดดิลก** อยู่ในปากช่องเขาอากาศ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าแม่ทิพเกสร ประสูติเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษและเยอรมนีจนถึงระดับดุชฎีบัณฑิต ทรงกลับมารับราชการเป็นอำมาตย์เอก เจ้ากรมพลัมวังกระทรวงมหาดไทย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๕ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ กรมหมื่นสรรควิสิยนรบดี สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ พระชันษา ๒๙ ปี

๓.๑.๖ ถ้ำ สภาพภูมิประเทศที่เป็นถ้ำ ประกอบด้วย

**ถ้ำจักรพงษ์** พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๒๗ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๑ องศาตะวันออก

อยู่ตรงเขายอดสุทธาทิพย์ ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี

ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์  
 ภูวนารถ นริศรราชมหามกุฏวงศ์ จุฬาลงกรณ์นรินทร์ สยามพิชิตินทรว-  
 รางกูร สมบูรณ์พิสุทธิชาติ วิมลโลกสุภักย์ อรรควรรัตน์ ชัตติยราช  
 กุมาร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ  
 พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ.  
 ๒๔๒๕ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๔ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น  
 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนพิษณุโลกประชานารถ เสด็จไปทรงศึกษาวิชาที่  
 ประเทศอังกฤษ แล้วเสด็จไปประทับในราชสำนักสมเด็จพระเจ้านิโคลัสที่  
 ๒ พระเจ้ากรุงรัสเซีย ทรงเรียนวิชาการทหาร ได้เป็นราชทูตพิเศษเมื่อ  
 เสด็จอยู่ยุโรป เสด็จกลับมารับราชการทหารในรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นนาย  
 พลตรี ราชองครักษ์ ตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ถึงรัชกาลที่ ๖ โปรด  
 เกล้าฯ ให้ทรงบัญชาการกรมทหารมหาดเล็กแทนพระองค์ แล้วเลื่อนเป็น  
 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถใน พ.ศ. ๒๔๕๔ เลื่อน  
 เป็นนายพลโท นายพลเอก และจอมพลทหารบก ราชองครักษ์ ตามลำดับ  
 ทั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกอีกด้วย เสด็จถึงวัดที่เมือง  
 สิงคโปร์เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓ พระชนมายุ ๓๘ ปี รัชกาล  
 ที่ ๖ โปรดเกล้าฯ สถาปนาพระเกียรติยศเป็น สมเด็จพระอนุชาธิราช  
 เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เป็นต้นราชสกุล จักรพงษ์  
 พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๒๗ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๙ องศา  
 ตะวันออก  
 ถ้าเลิกบนเขาอดสุทธาทิพย์ สันนิษฐานว่าคือ ถ้ำระฆังในปัจจุบัน ได้รับ  
 ชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระวรราชเทวี  
 อยู่หลังถ้ำสุนันทา (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระ  
 เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมฯ เพชรรัตน์

ถ้ำสุนันทา

ถ้ำกรมฯ



ภาพ ๓.๑๓ ภายในถ้ำจักรพงษ์



ภาพ ๓.๑๔ ป้ายชื่อถ้ำจักรพงษ์ CHAKRAPONGS  
GROTTO



ภาพ ๓.๑๕ ด้านบนถ้ำระฆัง สันนิษฐานว่าเป็นถ้ำสุนันทา



ภาพ ๓.๑๖ ภายในถ้ำระฆัง

๓.๑.๗ ผา สภาพภูมิประเทศที่เป็นหน้าผาหินสูงชัน ประกอบด้วย

ผาอรประพันธ์

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๓๓ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๔ องศาตะวันออก

อยู่ที่เชิงเขาอดบริพัตร ริมถนนจักรพงษ์ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาอ่อน ประสูติเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๗ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ พระชันษา ๔๘ ปี

ผาหลวงนายศักดิ์

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๓๖ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๓ องศาตะวันออก

อยู่ที่เชิงเขาอดสุทธาสินีนาฏ ริมถนนจักรพงษ์ ตรงร่มไม้สมมต ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงศักดิ์ นายเวรมหาดเล็ก นามเดิม เศรษฐ หังสสุต เข้ารับราชการได้เป็นนายราชภัณฑ์ภักดี หุ้มแพรพิเศษในกรมมหาดเล็ก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ แล้วเป็นหลวงศักดิ์ นายเวรมหาดเล็กเวรศักดิ์ พ.ศ. ๒๔๓๓ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นพระยาพิพิธโกศัยสุวรรย์ อธิบดีกรมกระษాปณสิทธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๒ ภายหลังลาออกจากราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

ผาอนุวัตร

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๓ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๐๕ องศาตะวันออก

อยู่ที่เชิงเขาอดมหาวชิราวุธ ใกล้สวนจันทรา ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หม่อมอนุวัตรวรพงษ์ นามเดิม หม่อมราชวงศ์ จิตร สุทัศน์ เป็นบุตรหม่อมเจ้าอลองกรณ์ สุทัศน์ เข้ารับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หม่อมอนุวัตรวรพงษ์ ราชินิกุล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ แล้วเป็นเจ้าหมื่น

ศรีสรวิรักษ์ พ.ศ. ๒๔๔๖ ภายหลังเลื่อนเป็นพระยาศรีวิรวงศ์ ตำแหน่งใน  
กรมราชเลขาณูการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึงแก่กรรมเมื่อใดไม่ปรากฏ



ภาพ ๓.๑๗ ผาอรประพันธ์



ภาพ ๓.๑๘ ป้ายชื่อผาอรประพันธ์



ภาพ ๓.๑๙ ผาหลวงนายศักดิ์ (สันนิษฐาน)



ภาพ ๓.๒๐ ผาอนูวัตร (สันนิษฐาน)

๓.๑.๔ ศิลา สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกลุ่มก้อนหินเดิมตามธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ สวยงาม เด่นชัด  
เป็นสิ่งหมายตา ประกอบด้วย

เทือกศิลามหาชिरารุร เทือกหินยาวจากช่องอิศริยาภรณ์ไปจดแหลมมหาชिरารุร ได้รับชื่อตาม  
พระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาชिरารุร

ศิลาสรรพสาตร์ ข้างบันไดนายพิศาล ที่ตั้งพลับพลา (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนาม  
ของ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ พระราชโอรสใน  
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาสังวาลย์  
ประสูติเมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ในพ.ศ.  
๒๔๓๑ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น กรมหมื่นสรรพสาตร์ศุภกิจ เลื่อนเป็น  
กรมขุนสรรพสาตร์ศุภกิจใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทรงเป็นนายพันเอก  
ราชองครักษ์ บังคับการกรมช่างมหาดเล็ก ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๕ รัชกาล  
ที่ ๖ โปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นกรมหลวงสรรพสาตร์ศุภกิจ สิ้นพระชนม์เมื่อ

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒ พระชันษา ๖๓ ปี เป็นต้นราชสกุล ทอง  
 แดง

เทือกหินปรีดา อยู่ข้างตะวันตกของถนนเสาวภา (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนาม  
 ของ พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าปรีดา พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ  
 กรมขุนวรจักรธรานุภาพ พระนามเดิมหม่อมเจ้าปรีดา ประสูติเมื่อวันที่  
 ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ ทรงว่ากรมช่างเคลือบและช่างกระจก ใน  
 พ.ศ. ๒๔๒๔ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระวรวงษ์เธอ  
 พระองค์เจ้าปรีดา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๗ พระ  
 ชันษา ๘๐ ปี

เขามอพระยาภักดี เขามอขนาดเล็กอยู่ริมถนนมาลิณี หลังนรรัตนาคาร (สำรวจไม่พบ) ได้รับ  
 ชื่อตามราชทินนามของ พระยาภักดีภูบาล นามเดิม แขก รัตนทัศนีย์ เข้า  
 รับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น จมื่นมหาสนิท หัวหมื่น  
 มหาเล็กเวรเสนาห์รักษา ฝ่ายพระราชวังบวร ภายหลังทรงพระกรุณา  
 โปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นพระยาภักดีภูบาล ตำแหน่งจางวางมหาดเล็ก ฝ่าย  
 พระราชวังบวร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาอภัย  
 เรืองเดช ตำแหน่งจางวางกรมพระตำรวจขวา ฝ่ายพระราชวังบวร พ.ศ.  
 ๒๔๓๖ ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐



ภาพ ๓.๒๑-๓.๒๒ เทือกศิลามหาวิชาวุธ

๓.๑.๙ ที่แล คือ จุดชมทิวทัศน์ ซึ่งเป็นบริเวณที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพได้กว้างไกล สวยงาม  
 ประกอบด้วย

ที่แลไชยยันต์ พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๒๗ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๓ องศา  
 ตะวันออก  
 อยู่ที่ยอดสุขุมาล เป็นจุดชมทิวทัศน์ภายในอัญญาณะวัน ได้รับชื่อตาม  
 พระนามของ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยยันตมงคล



## ที่แลราชอาณาจักร

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๔๗ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๐๖ องศาตะวันออก

อยู่ที่ยอดมทวชิราวุธ เป็นจุดชมทิวทัศน์ทะเลอ่าวไทย ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี ได้รับชื่อตามราชทินนามของ พระราชโกษา นามเดิม หลุน วัชรวิทย์ เป็นบุตร พระยาราชโกษา (จัน วัชรวิทย์) เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ในรัชกาลที่ ๕ ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนราชสมบัติ นายเวรกรมภูษามาลา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ เลื่อนเป็นหลวงเทพาภรณ์ พ.ศ. ๒๔๒๖ ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชโกษา ตำแหน่งปลัดทูลฉลองกรมพระภูษามาลา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาราชโกษา สังกัดกรมพระภูษามาลา พ.ศ. ๒๔๓๘ ถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นพระยาอุทัยธรรม ตำแหน่งเจ้ากรมพระภูษามาลา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึงอนิจกรรมในรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ อายุ ๙๐ ปี



ภาพ ๓.๒๓ มุมมองจากที่แลไชยยันต์



ภาพ ๓.๒๔ ศาลาที่ประทับบริเวณที่แลราชอาณาจักร



ภาพ ๓.๒๕ แทนประทับบริเวณที่แลราชอาณาจักร



ภาพ ๓.๒๖ มุมมองจากบริเวณที่แลราชโกษาเข้ามาในอัมพวงตะวันตก



ภาพ ๓.๒๗-๓.๒๘ มุมมองจากบริเวณที่แลราชโกษาออกสู่ทะเลอ่าวไทย

๓.๑.๑๐ บ่อน้ำ น่าจะเป็นตาน้ำธรรมชาติเดิมที่มีน้ำตลอดปี แล้วสร้างเป็นบ่อเก็บกักน้ำไว้ให้ราษฎรใช้ประโยชน์ประกอบด้วย

บ่อเจ้าหมื่นไวย

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๓๖ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๘ องศาตะวันออก

อยู่ใกล้ถนนเสาวภาฝั่งตะวันออก ได้รับชื่อตามราชทินนามของ เจ้าหมื่นไวยวรนาถ นามเดิม จัน พรหมณะนันท์ เป็นข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๕ ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นนายรองพลพัน มหาดเล็กเวรฤทธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ เป็นนายเล่ห์อาวุธ พ.ศ. ๒๔๒๑ เป็นนายจ่าย มหาดเล็กหุ้มแพร นายยามเวรศักดิ์ พ.ศ. ๒๔๒๓ เลื่อนเป็นหลวงศักดิ์ นายเวร เวรศักดิ์ พ.ศ. ๒๔๒๖ แล้วเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ หัวหมื่น มหาดเล็กปลายเชือกเวรฤทธิ์ พ.ศ. ๒๔๓๒ และเป็นพระยาศิริสังข์สถิตย์ จางวางมหาดเล็ก พ.ศ. ๒๔๔๑ ถึงแก่กรรมวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

บ่อมหามนตรี

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๐ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๔ องศาตะวันออก

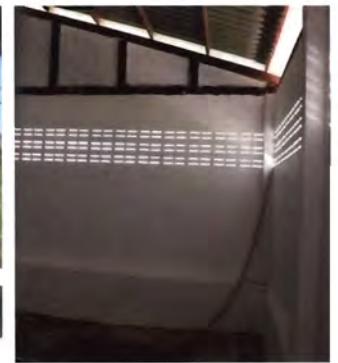
อยู่ข้างถนนสายสวัสดิ์ ได้รับชื่อตามราชทินนามของ พระยามหามนตรี ปัจจุบันยังคงเป็นตาน้ำและแหล่งน้ำ มีร่องรอยของการระเบิดหินในสมัยก่อนเพื่อให้บ่อกว้าง และการทำชั้นบันไดปูนลงไปก้นบ่อ ปัจจุบันมีการสร้างอาคารคอนกรีตขนาดเล็กคลุมบ่อ



ภาพ ๓.๒๙-๓.๓๐ บ่อเจ้าหมื่นไวย (สันนิษฐาน)

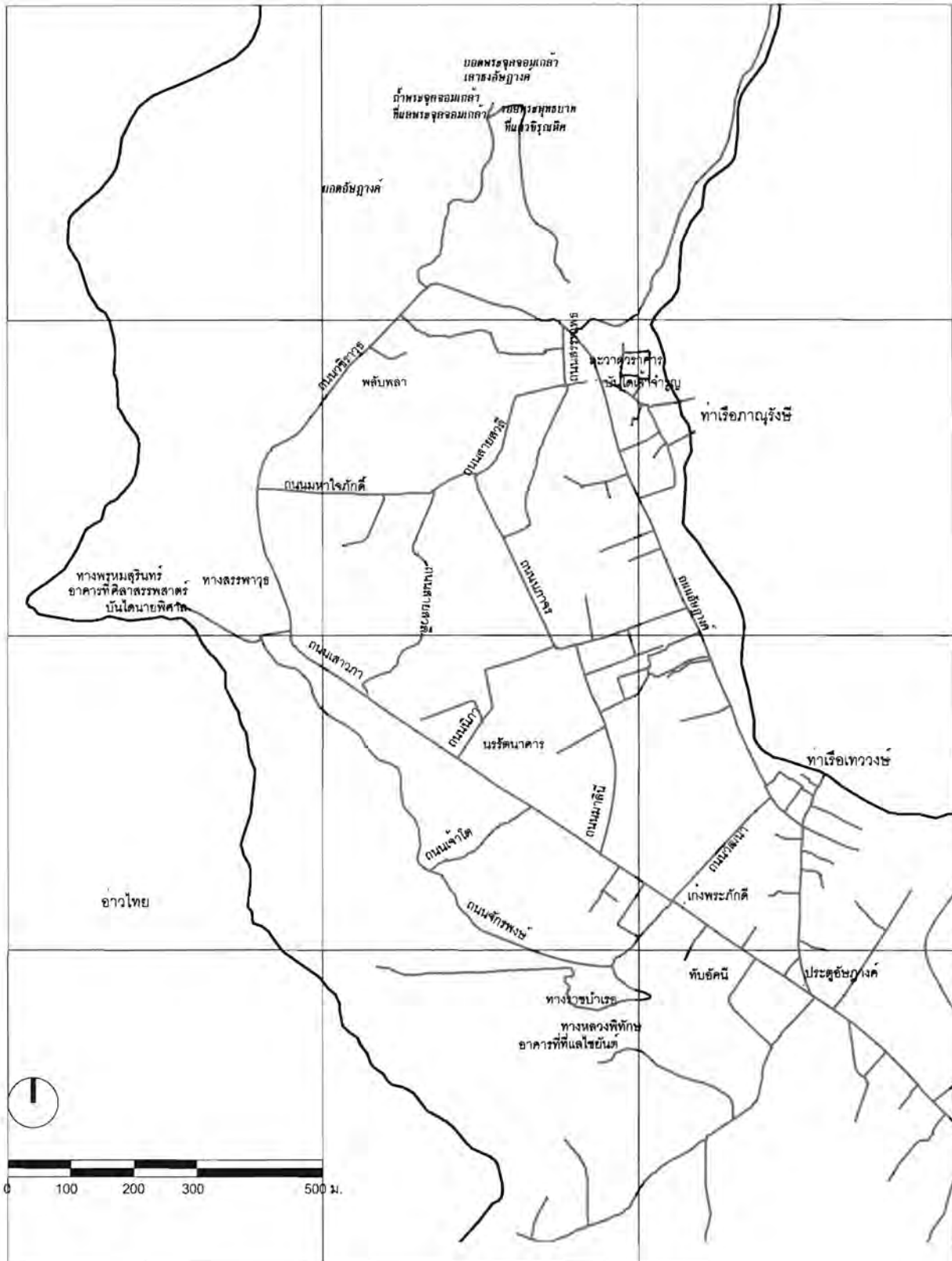


ภาพ ๓.๓๑-๓.๓๒ บ่อมหามนตรี ปัจจุบันอยู่ภายในอาคาร



ภาพ ๓.๓๓-๓.๓๕ อาคารที่สร้างคลุมบ่อมหามนตรี

๓.๒ อาคารและสิ่งก่อสร้าง



ภาพ ๓.๓๖ อาคารและสิ่งก่อสร้างในอัญญาณะวัน ที่พระราชทานนามไว้ (เส้นขึ้นความสูงทุก ๕ เมตร)

๓.๒.๑ อาคาร มีการสร้างอาคารขนาดเล็กเพื่อเป็นที่นั่งพัก หลบแดดฝน ชมทิวทัศน์ ประกอบด้วย

นรรัตนาคาร	ที่พักกลางอักษฎางคवन อยู่ใกล้ถนนเสาวภา เป็นศาลาโถง กว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๑๘ เมตร สูง ๕.๑๕ เมตร พระราชทานนามตามราชทินนามของผู้เป็นนายด้าน คือ พระยานรรัตนราชมานิต นามเดิม โต มานิตยกุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๔ เป็นข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๕ ครั้นเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว โปรดฯ ให้เป็นนายพิไนยราชกิจมหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเลื่อนเป็นนายจ่าเรศ แล้วเป็นเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี หัวหมื่นมหาดเล็กต้นเชือกเวรศักดิ์ ภายหลังโปรดให้เป็นพระยานรรัตนราชมานิต จางวางมหาดเล็ก ได้เป็นผู้กำกับช่างทองและกำกับกรมพระสุรัสวดี และได้เป็นผู้จัดการตั้งกองตระเวนลำน้ำ และทำการโรงกระษาปณ์สิทธิการ ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้บัญชาการกรมพระสุรัสวดี ครั้น พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าพระยานรรัตนราชมานิต ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ อายุ ๗๑ ปี เป็นต้นสกุล มานิตยกุล
อาคารที่ศิลาสรรพศาสตร์	อาคารขนาดเล็ก รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด ๙ เมตร มีมุขกว้าง ๒ เมตร เสาต่อม่อสูง ๘ เมตร เนื่องจากที่ตั้งเป็นภูเขาหินสูงชันและลมแรง
อาคารที่ที่แลไชยันต์	อาคารขนาดเล็ก รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด ๙ เมตร มีมุขกว้าง ๒ เมตร เสาต่อม่อสูง ๔ เมตร
ละวาดวราคาร	เป็นอาคารที่สร้างเพิ่มเติมหลังจากเปิดพระนระไปแล้วหนึ่งปี อยู่ที่เนินริมน้ำตรงท่าภาณุรังษีใกล้ถนนวชิราวุธ ช่างเขียงเขายอดพระจุลจอมเกล้า พระราชทานนามตามพระนาม พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าละวาดวรวงศ์

ในปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยของอาคารเหล่านี้ ทั้งนี้ มีการบันทึกลักษณะอาคารต่างๆ ไว้ ดังนี้

"อนึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกอาคารในพระนระเปนหลายหลังคือนรรัตนาคาร ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่สวนอินทนิลกลางพระนระ ๑ หลัง กว้าง ๗ วา ยาว ๙ วา เดี่ยวสูง ๒ วา ๒ ศอก ๖ นิ้ว เปนศาลาโถงมีบังสาดแลมีหลังเล็ก ๔ มุม ทำด้วยไม้จริงบ้างไม้ไผ่บ้างไม้ทั้งเปลือกบ้างเปนเครื่องผูกตกแต่งด้วยเครื่องผ้า แลทาสีเรียบร้อยดงาม สำหรับเปนอาคารที่พักในพระนระนั้น เปนสำคัญ แลมีอาคารน้อยตั้งอยู่บนศิลาสรรพศาสตร์ที่ช่องอิศริยาภรณ์อีกหลัง ๑ เปนที่ผู้จะไปมาได้นั่งพักรับลมทะเล แลคูนน้ำทะเลที่ซัดพลุ่งขึ้นที่เทือกศิลาพานวชิราวุธอยู่ไม่ใคร่จะเว้นวันนั้น แลอาคารนั้น ต้องตั้งคานสูงเพราะเทือกศิลาพานวชิราวุธลาดลงไปโน้นทะเลมาก ต้องปักเสารับคานสูงถึง ๔ วา ใช้ไม้หลักแพทั้งสิ้นแล้ว แลสร้างอาคารบนคานที่รับนั้น กว้าง ๔ วา ๒ ศอก ยาว ๔ วา ๒ ศอก มีมุขด้านเหนือกว้าง ๔ ศอก เดี่ยวสูง ๑ วา ๒ ศอก ทำด้วยเครื่องไม้จริงแลไม้ไผ่เปนเครื่องผูกรัดตึงแน่นหนา ด้วยเปนช่องลมที่จะมีมาแต่ทางนั้นมาก แลได้ตกแต่งทาสีเปนที่เรียบร้อย แลมีอาคารน้อยอีกหลังหนึ่งที่แลไชยันต์สำหรับผู้จะไปมาได้แลดูพระนระ ตัวอาคารนั้นก็คล้ายคลึงกับอาคารที่ศิลาสรรพศาสตร์ เปลี่ยนแต่ตามอรัยคานสูงแต่พื้นถึงอาคาร ๒ วา แล

ตัวอาคารนั้นกว้างยาวก็เท่ากับอาคารที่ศิลาสรรพลาตานั้น อาคารทั้ง ๓ หลังนี้ พระยานรรัตนราชมานิตเป็นนายด้านทำการเบ็จเสร็จ นายพิศาลสรรพกิจเป็นผู้ช่วย”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๒๐๙ - ๒๑๐)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๔/๐๒๒/๒๐๑.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

๓.๒.๒ ศาลา มีการปลูกศาลาชนิดต่างๆ ได้แก่ เก๋ง ทับ และพลับพลา เพื่อเป็นที่นั่งพัก หลบแดดฝน ประกอบด้วย

เก๋งพระภักดี

พิภักตุมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๓๒ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๘ องศาตะวันออก

อยู่ในอักษฎางค์วัน ที่สี่แยกถนนเสาวภาตัดถนนวิวัฒนา (ดูรายละเอียดในข้อ ๔.๒) กว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๑.๕๐ เมตร ในชั้นต้นสร้างด้วยเครื่องฉุกเป็นรูปเก๋ง ต่อมาสร้างเป็นเครื่องก่อ หลังคาไม้จริง โดยมีพระภักดีภัทรากรเป็นนายด้าน พระประดิษฐนิเวศเป็นผู้ช่วย ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี ได้รับชื่อตามราชทินนามของ พระภักดีภัทรากร นามเดิม โอจิ๋ว อุทกภาชน์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๙ เข้ารับราชการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงชลภูมิพานิช มีตำแหน่งราชการในกรมท่าซ้าย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระภักดีภัทรากรสังกัดหน่วยงานเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ ภายหลังโปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นพระยาภักดีภัทรากร ยังคงอยู่ในกรมท่าซ้าย พ.ศ. ๒๔๔๖ ถึงแก่กรรมวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ อายุ ๗๒ ปี

ทับอัคนี

อยู่ในอักษฎางค์วัน ริมถนนเสาวภา ด้านตะวันตก กว้าง ๕.๕๐ เมตร ยาว ๘ เมตร (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ พระยาอัคนีสราภัย นามเดิม เอี่ยม อัคนีบุตร เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงเสนห์สรชิต แล้วเลื่อนเป็น พระยาอัคนีสราภัย จางวางกรมพระแสงปืนต้นขวาถึงแก่กรรมวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ อายุ ๙๑ ปี

พลับพลา

อยู่ในดงพลับพลา สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับทอดพระเนตรการก่อสร้างอักษฎางค์วัน กว้าง ๒.๕๐ เมตร ยาว ๗.๕๐ เมตร เป็นพลับพลาหก มีชื่อฟ้าตามธรรมเนียม (สำรวจไม่พบ) กรมทหารเรือสร้าง มีขุนพรหมรักษาเป็นนายด้าน

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๒๑๐)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๔/๐๒๒/๒๐๑.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)



ภาพ ๓.๓๗ เก๋งพระภักดี มองจากถนนเสาวภา



ภาพ ๓.๓๘ เก๋งพระภักดี มองจากถนนวัฒนา

๓.๒.๓ บ้านไต่ ประกอบด้วย

บ้านไต่ นายพิศาล

อยู่ที่ช่องอิศริยาภรณ์เป็นทางลงเทือกคิลามหาวชิราวุธ (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของนายพิศาลสรรพกิจ มหาเล็กหุ้มแพร นายยามเวรเสนาห์รักษา ฝ่ายพระราชวังบวร นามเดิม พู่ รัตนกุล เป็นบุตร นายพลพ่าย (แยม รัตนกุล) ถึงแก่กรรมวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๗

บ้านไต่เจ้าจำรูญ

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๘ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๘ องศาตะวันออก

บ้านไต่ลงจากถนนสายสวัสดิ์ไปท่าภาณุรังษี เป็นบ้านไต่เครื่องก่อ กว้าง ๒ วา ยาว ๑๐ วา ได้รับชื่อตามพระนามของ หม่อมเจ้าจำรูญ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ ดิ้นชีพิตักษัย เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ชนอายุ ๕๑ ปี ในราชสกุล ปราโมช จากการสำรวจในปัจจุบัน ยังอยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ มี ๔๕ ชั้น กว้าง ๘ เมตร ลูกตั้ง ๐.๑๕ เมตร ลูกนอน ๐.๓๕ เมตร



ภาพ ๓.๓๙ บ้านไต่เจ้าจำรูญ มองไปทางทิศตะวันออก



ภาพ ๓.๔๐ บ้านไต่เจ้าจำรูญ มองไปทางทิศตะวันตก

๓.๒.๔ ถนน มีการสร้างถนนหลายสายเพื่อเป็นทั้งทางสัญจรและแนวเขตพื้นที่ รวมทั้งมีการปลูกต้นไม้ริมถนนซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป ถนนที่สร้างขึ้นประกอบด้วย

**ถนนเสาวภา**

ต่อจากถนนอัมรินทร์ ตรงเข้าในอัมรินทร์ตะวันตก ไปจนถึงช่องอิศริยาภรณ์ กว้าง ๔ วา ยาว ๒๔ เส้น ๓ วา ได้รับชื่อตามพระนามของ พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระปิยมหาราช ศรีพัชรินทรมาตา ประสูติเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๖ ในรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ในคราวที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๔๐ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ พระชนมายุ ๕๗ พรรษา

**ถนนจักรพงษ์**

ต่อจากถนนเสาวภาใกล้เชิงเขายอดสุโขมาล ไปจนยอดยุคออกบรจบ ปลายถนนเสาวภา ที่ช่องอิศริยาภรณ์ กว้าง ๔ วา ยาว ๒๔ เส้น ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ



ภาพ ๓.๔๑ ถนนเสาวภา



ภาพ ๓.๔๒ ถนนจักรพงษ์

**ถนนวชิราวุธ**

ตั้งแต่ปลายถนนเสาวภาเลียบเชิงเขา ไปบรรจบถนนสรรพเพอยู่ที่ทางขึ้นเขายอดพระจุลจอมเกล้า เลียบเชิงเขาจนจดถนนอัมรินทร์ที่บริเวณทางขึ้นศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ในปัจจุบัน กว้าง ๔ วา ยาว ๑๗ เส้น ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

**ถนนสรรพเพ**

ต่อถนนวชิราวุธมาเข้าดงพลับพลา กว้าง ๔ วา ยาว ๓ เส้น ๒ วา ได้รับชื่อตามราชทินนามของ เจ้าหมื่นสรรพเพภักดี นามเดิม บุศย์ เพ็ญกุล เป็นบุตรเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ญ เพ็ญกุล) เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น



นายรองบำเรอบรมบาท มหาดเล็กเวรฤทธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ ต่อมาเป็น นายเสน่ห์ มหาดเล็กหุ้มแพรนายยามเวรเดช พ.ศ. ๒๔๒๐ แล้วเป็นหลวง สิทธิ นายเวรมหาดเล็กเวรสิทธิ พ.ศ. ๒๔๒๘ เลื่อนเป็นเจ้าหมื่นสรรพเพช ภัคดี หัวหมื่นมหาดเล็กต้นเชือกเวรศักดิ์ พ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดเกล้าฯ ให้ เปลี่ยนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าหมื่นไวยวรรณารถ หัวหมื่นมหาดเล็กปลายเชือก เวรฤทธิ์ พ.ศ. ๒๔๔๑ ภายหลังลาออกจากบรรดาศักดิ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ อายุ ๔๓ ปี



ภาพ ๓.๔๓ ถนนนงชिरาวุธ



ภาพ ๓.๔๔ ถนนสรรพเพช

#### ถนนนิภา

ถนนแยกจากถนนเสาวภาที่เทือกหินปรีดาทางทิศตะวันตก ผ่านถนน เสาวภาอีกครั้ง ถึงต้นเลียบประวิช กว้าง ๒ วา ยาว ๑๒ เส้น ๑๐ วา ได้รับ ชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาณภดล พระราช ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ประสูติเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ เสด็จประยศเป็นเจ้าฟ้าฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๑ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาณภดล วิมลประภาวดี ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนอุทอง เขตขัตติยานารี สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๘ ที่ประเทศชวา เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘ พระชันษา ๔๙ ปี

#### ถนนมาลินี

ถนนแยกจากถนนเสาวภาทางทิศตะวันออก ผ่านต้นมะกอกราชานุบาล มาจนถึงต้นเลียบประวิช กว้าง ๒ วา ยาว ๑๑ เส้น ๑๒ วา ได้รับชื่อตาม พระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนภดารา พระราชธิดาใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ประสูติเมื่อวันที่ ๓๑

กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ เอลิมพระยศเป็นเจ้าฟ้าฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑  
 ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๙ โปรดเกล้าฯ เพิ่มพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ  
 เจ้าฟ้ามาลินีนกคณา สิริวิภาพรรณวดี สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ  
 วันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ พระชันษา ๔๑ ปี โปรดเกล้าฯ ให้  
 สถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนศรีสัชนาลัย  
 สุรกัญญา



ภาพ ๓.๔๕ ถนนนิภา



ภาพ ๓.๔๖ ถนนมาลินี (ปลายชื่อถนนนิภา)

ถนนสายสวัสดิ์

แยกจากถนนเสาวภาไปเข้าตงพลับพลา ต่อไปลงท่าภาณุรังษี กว้าง ๒ วา  
 ยาว ๑๙ เส้น ๑๔ วา ได้รับชื่อตามพระนามของ พระอรรคชายาเธอ  
 พระองค์เจ้าสายสวัสดิ์ภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ พระนามเดิมหม่อมเจ้า  
 สาย ในกรมหมื่นภูมินทรภักดี ประสูติเมื่อวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๖  
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระ  
 อรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวัสดิ์ภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ เมื่อ  
 พ.ศ. ๒๔๓๑ ต่อมาในรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว  
 โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระวิมาดาเธอฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ  
 ปิยมหาราชปดิวรัดา ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน  
 พ.ศ. ๒๔๗๒

ถนนนภาจร

ตั้งแต่ต้นเลียบประเวศ ผ่านถนนสายสวัสดิ์ ไปบรรจบถนนวชิราวุธ กว้าง ๒  
 วา ยาว ๙ เส้น ๗ วา ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ  
 เจ้าฟ้านภาจรจรัสศรี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-  
 เจ้าอยู่หัว และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวัสดิ์ภิรมย์ กรมขุน  
 สุทธาสินีนาฏ ประสูติเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ เอลิมพระยศ  
 เป็นเจ้าฟ้าฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ.  
 ๒๔๓๒ พระชันษา ๖ ปี



ภาพ ๓.๔๗ ถนนสายสวัสดิ์



ภาพ ๓.๔๘ ถนนนภาจร

### ถนนมหาใจภักดี

ต่อถนนวิชิตราวุธ มาถึงต้นมะม่วงโสมมาวดี กว้าง ๒ วา ยาว ๑ เส้น ๒ วา ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงมหาใจภักดี นามเดิม มานพ บุรณศิริ เป็นบุตรพระยาธรรมจรรย์ยานุกุลมนตรี (เจริญ) ถวายตัวเข้ารับราชการ เป็นมหาดเล็ก ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงมหาใจภักดี ตำแหน่งนายเวรมหาดเล็กเวรมหาใจภักดี ฝ่ายพระราชวังบวร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ แล้วเลื่อนเป็นจมื่นมหาสนิท หัวหมื่นมหาดเล็กเวรเสนาห์รักษา ฝ่ายพระราชวังบวร พ.ศ. ๒๔๓๔ ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ถึงแก่กรรมวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ อายุ ๕๒ ปี

### ถนนวัฒนา

แยกจากถนนเสาวภา ออกไปถึงถนนอัษฎางค์ ใกล้ไฮเตล กว้าง ๒ วา ยาว ๕ เส้น ๘ วา ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี



ภาพ ๓.๔๙ ถนนมหาใจภักดี



ภาพ ๓.๕๐ ถนนวัฒนา

### ถนนเจ้าโต

จากถนนนิภาไปถนนจักรพงษ์ ตรงช่องเขายอดบริพัตรและยอดสุทธาสินี-  
นาฏ กว้าง ๒ วา ยาว ๑ เส้น ๑๐ วา ได้รับชื่อตามพระนามของ หม่อมเจ้า  
โต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชุมแสง ประสูติเมื่อวันที่ ๓  
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๙๖ สิ้นชีพิตักษัยวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๗  
ชนมายุ ๖๑ ปี ในราชสกุล สหาวุธ



ภาพ ๓.๕๑ ถนนเจ้าโต



ภาพ ๓.๕๒ ถนนอรัญราษฎร์อยู่นอกเขตอรัญราษฎร์แต่  
เป็นแนวแสดงขอบเขตพื้นที่ด้านตะวันออก

๓.๒.๕ ทาง สันนิษฐานว่าน่าจะมีขนาดเล็กกว่าถนน เป็นเพียงแนวทางเดินไปตามสภาพภูมิประเทศ  
เนื่องจากทางทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ลาดเขา ประกอบด้วย

ทางหลวงพิทักษ์ ตั้งแต่เนินไชนันต์ไปตามเขาจนถึงปากถ้ำจักรพงษ์ชั้นบน ยาว ๔ เส้น ๕  
วา (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงพิทักษ์มาณพ นาม  
เดิม หม่อมราชวงศ์สอาด อิศรเสนา เป็นบุตรหม่อมเจ้าจันตรี อิศรเสนา  
เข้ารับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงพิทักษ์มาณพ ใน  
กรมมหาดเล็ก ทำหน้าที่กำกับเด็กชา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ แล้วเลื่อนเป็น  
หลวงราชตรุณรักษ์ สังกัดหน่วยงานเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ถึงแก่กรรม  
วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑

ทางราชบำเรอ ตั้งแต่ทางหลวงพิทักษ์ไปถึงถ้ำสุนันทา ยาว ๒ เส้น ๑๐ วา (สำรวจไม่พบ)  
ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงราชบำเรอ นามเดิม ทัด เป็นบุตรหลวง  
รักษานารถ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ต่อมาโปรดเกล้าฯ  
พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายรองสนิท มหาดเล็กเวรศักดิ์ เมื่อ พ.ศ.  
๒๔๑๘ แล้วเป็นหลวงราชบำเรอ ตำแหน่งปลัดกรมสนมพลเรือนซ้าย  
พ.ศ. ๒๔๒๘ ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๓

ทางสรรพาวุธ ต่อจากที่แลราชโกษามาลงผาอนุวัตร ยาว ๑ เส้น ๕ วา (สำรวจไม่พบ)  
ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงสรรพาวุธ นามเดิม น้อย เกิดเมื่อ พ.ศ.

๒๓๗๐ เข้ารับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนชำนาญยาม  
ยนต์ สังกัดกรมแสงหอกดาบ แล้วเลื่อนเป็นหลวงสรรพาวุธ ตำแหน่ง  
เจ้ากรมแสงหอกดาบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ถึงแก่กรรมวันที่ ๒๙ พฤษภาคม  
พ.ศ. ๒๔๕๗ อายุ ๘๗ ปี

ทางพรหมสุรินทร์

แยกจากทางสรรพาวุธไปถึงแหลมมหาราชบุรี ยาว ๑๑ เส้น (สำรวจไม่  
พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ พระพรหมสุรินทร์ นามเดิม ป๊ะ  
บุญรัตพันธุ์ เป็นบุตรเจ้าพระยาภูธราภัย (นุช บุญรัตพันธุ์) ในรัชกาลที่  
๕ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กพิเศษอยู่เวรฤทธิ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๑๙ โปรด  
เกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นนายพิไนยราชกิจ มหาดเล็กหุ้มแพร  
นายยามเวรศักดิ์ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๒๙ โปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระพรหม  
สุรินทร์ ตำแหน่งเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา ฝ่ายพระราชวังบวร แล้ว  
เลื่อนขึ้นเป็น พระพรหมอภิบาล สังกัดหน่วยงานเดิม พ.ศ. ๒๔๓๖ ถึงแก่  
กรรมวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๘ อายุ ๓๖ ปี

๓.๒.๖ ประตุ มีการสร้างประตุเพื่อเป็นสิ่งหมายตาก่อนเข้าระนะ รวมไปถึงแนวรั้ว ได้แก่

ประตุอักษฎางค์

ประตุเข้าระนะที่ถนนเสาวภา ชุมประตุทาสีเหลือง บานประตุสีขาว ได้รับ  
ชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอักษฎางค์เดชาวุธ

ในปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยของประตุอักษฎางค์ ทั้งนี้ มีการบันทึกรายละเอียดของประตุและรั้วไว้ ดังนี้

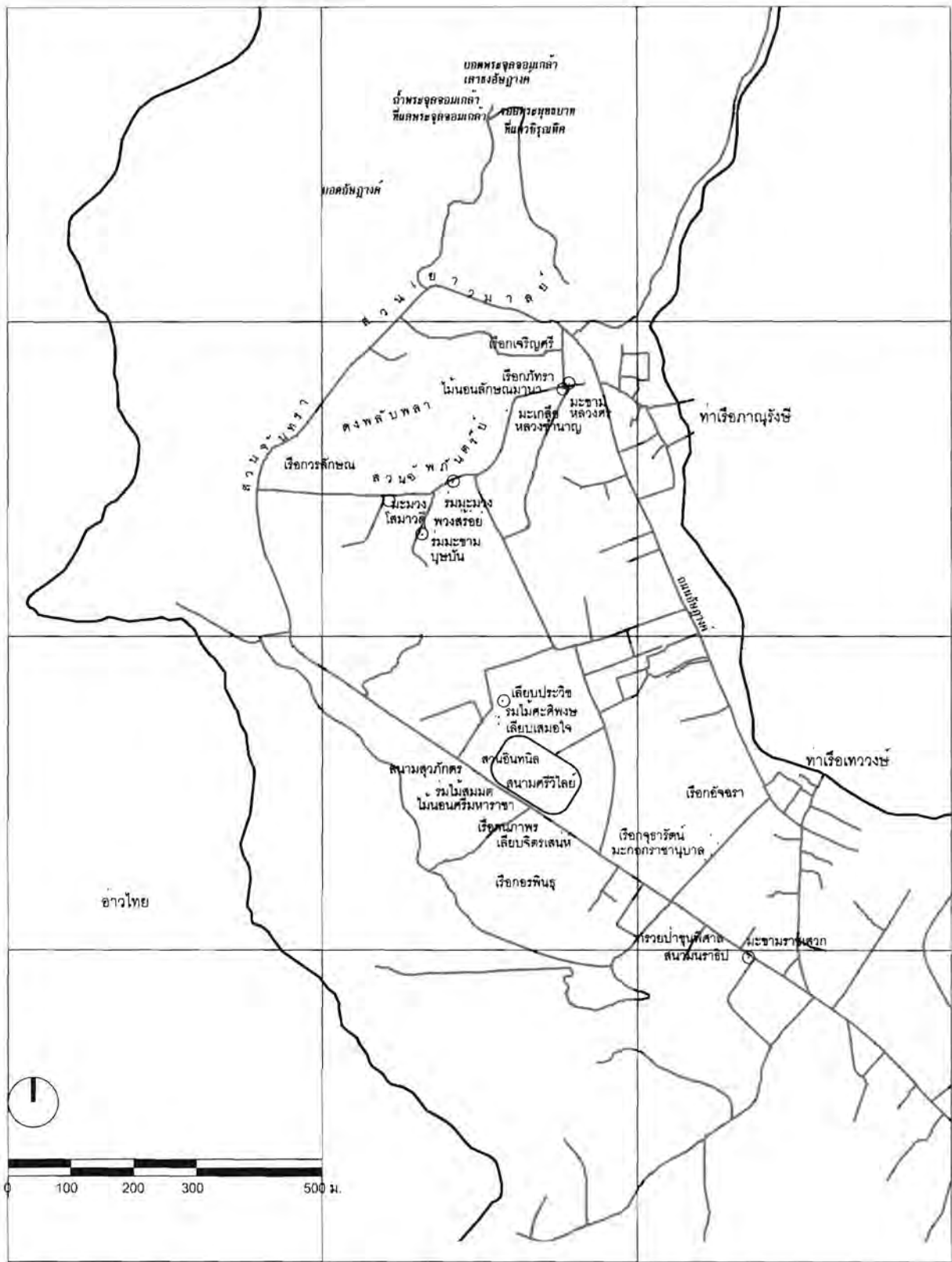
“ได้โปรดเกล้าฯ ให้ทำประตุใหญ่ทางเข้าระนะประตุ ๑ พระราชทานนามแล้วว่าประตุอักษฎางค์  
กว้าง ๒ วา ยาว ๘ วา สูง ๖ วา ๒ คอก ช่องประตุกลางกว้าง ๔ วา ต่อไปอีก ๒ ข้าง เปนที่พังกว้างข้าง  
ละ ๒ วา ใช้ไม้หลักแพแลไม้ทั้งเปลือกทำเปนรูปอย่างป่า ทาสีไม้ มีนามระนะเขียนเปนอักษรไทยแล  
โรมันแลจีนประดับทั้ง ๒ น้า บานประตุเปนหูช้าง\* ไปรั้ง แลมีเก้าอี้ที่นั่งในที่พังกว้าง ๒ ข้างด้วย ต่อประตุ  
ออกไปทั้ง ๒ ข้างมีรั้วไม้ทั้งเปลือกขัดไขว่กันสูง ๑ วา ๑ คอก ด้านตะวันตกขึ้นไปจดยอดสุฆุมาลยาว ๒  
เส้น ด้านตะวันออกตัดตรงลงไปทางทะเลไปโอบริมถนนใหญ่ไปสกัดกั้นที่ปากถนนวัดมณีนวดีมนานา ที่ปากถนน  
วัดมณีนวดีมนานามีประตุหูช้างอีกประตุ ๑ แล้วจะได้มีรั้วระนะต่อไปในเวลาตัดทำถนนใหม่อีก การทำประตุแลรั้วระ  
นะนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนานวงษเปนนายด้าน นายพันตรีหลวงราชเสวกเปนผู้ช่วย ๑  
นาย”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ แผ่นที่ ๒๒ หน้า ๒๐๘)

(<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๔๓๔/๐๒๒/๒๐๑.PDF> Retrieved July ๒๐๐๗)

\* หูช้าง วัตถุที่มีลักษณะเป็นแผ่นแบนและมีรูปเป็นสามเหลี่ยมหรือส่วนของสี่เหลี่ยมวงกลม เช่น ทวยหูช้าง ประตุหูช้าง  
(ที่มา : พจนานุกรมสถาปัตยกรรมไทยและศิลปะเกี่ยวเนื่อง, โชติ กัลยาณมิตร)

๓.๓ สวนและพรรณไม้



ภาพ ๓.๕๓ สวนและพรรณไม้ในอัมราชางค์วัน ที่พระราชทานนามไว้ (เส้นชั้นความสูงทุก ๕ เมตร)

ในอัฐปางคะวันมีการเก็บรักษาต้นไม้ขนาดใหญ่เดิมในพื้นที่ ควบคุมไปกับการนำพรรณไม้ต่างๆ มาปลูกเพิ่มเติมเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับการสร้างพระจุลธาตุราชฐาน โดยพบว่าพรรณไม้ที่ใช้เป็นชนิดที่ปลูกง่าย โตเร็ว ทนแดด สามารถอยู่บนเนินเขาและที่กั้นธารน้ำได้ และมีประโยชน์ใช้สอย ได้แก่ นุ่นแควใหญ่ หรือนุ่นเหนือ นุ่นสุพรรณหรือจ้าว คำไทย จันททะเล กบก มะขาม มะม่วง ไม้ชนิดต่างๆ มะพร้าวมูลศรี ประดู่ อินทนิล น้อยหน่า ทับทิม ตานดำ หูกวาง หางนกยูงฝรั่ง จำปี จำปา กานพลู พิกุล เกดใหญ่ สะแก ลั่นทม รั้ว มะขามเทศ ไม้เบญจพรรณ เช่น หางนกยูงไทย มะยม รวมไปถึงการปลูกไม้ขนาดเล็กเพื่อประดับตกแต่ง เช่น ลายสวน เป็นต้น

การปลูกต้นไม้เป็นที่ระลึก คือ ต้นอินทนิลหน้านารัตนาศาคร (ต้นอินทนิลเป็นไม้หมายพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัฐปางค์เดชาวุธ) และลำดวนหน้าละวาทวาราศาคร (ต้นลำดวนเป็นไม้หมายพระนามพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าละวาทวรวงค์)

การปลูกต้นไม้ริมถนน คือ ไม้ริมถนนเสาวภา หางนกยูงฝรั่งริมถนนมาลินี ไม้ริมถนนนิภา

มีการกล่าวถึงต้นไม้ ๔ มะ คือ มะม่วง มะขาม มะเกลือ มะกอก

นอกจากนี้ ยังมีพรรณไม้ตามรายงานการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ ณ เกาะสีชัง เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๔ กล่าวถึงเมล็ดผลไม้ต่างๆ ที่มีต้นในเกาะสีชังทั้งสิ้น ๖ หมวด คือ

- หมวดที่ ๑) ไม้ที่เพาะปลูกเป็นสินค้ามีประโยชน์ใหญ่ ได้แก่ น้อยหน่า ทับทิม แดงอุลิต ถังลิสง
- หมวดที่ ๒) ไม้ที่เพาะปลูกบริโภคบ้างเป็นสินค้าบ้าง ได้แก่ ถั่วเขียว พักเขียว พักเหลือง ข้าวฉวมขาว ข้าวฉวมดำ ข้าวโพด มะนาว
- หมวดที่ ๓) ของที่เพาะปลูกพอบริโภคใช้สอย ได้แก่ มะเขือ พริก มะละกอ แดงไทย บวบเหลี่ยม แดงกวา ข้าวฟ่าง นุ่น ละหุ่ง สับ
- หมวดที่ ๔) ของที่เพาะปลูกเล็กน้อยตามบ้าน ได้แก่ มะม่วง มะปราง ลำไย มะขวิด มะตูม ส้มซ่า ขนุน มะขามป้อม มะรุม แมงลัก คำตัน พิกุล กระถินเหลือง กระถินขาว
- หมวดที่ ๕) ของขึ้นตามป่าตามบ้านบริโภคใช้สอย ได้แก่ มะขาม พุทรา มะกอก มะกอกเกลี้ยง มะค่าหวายขม กระถินขาว ไข่เตี้ย ถั่วผี ทองหลางใบมน ลำไย ยอป่า โคนสมอ โพทะเล ส้มป่อย
- หมวดที่ ๖) ของป่าที่ไม่ได้ปลูก ใช้ประโยชน์น้อย ได้แก่ เทียนกิ่ง บานเย็นทะเล ชี ส้มมะงา ผักเสี้ยนผี สวาด กล้วย มะกอล้ำตานู จิงจ้อ สุน

ส่วนวิธีการปลูกต้นไม้ มีบันทึกไว้ว่า

“วิธีที่จะปลูกนี้ ขุดดินลึกประมาณฝ่ามือหนึ่ง แล้วเอาเมล็ดหยอด ๖ - ๗ เมล็ด เอาดินกลบแล้วต้องหยอดน้ำทุกวันกว่าจะงอก ถ้างอกขึ้นหลายต้นทิ้งไว้จนเชื่อง ต้นไหนแรงเอาไว้ให้เป็นต้นเดียว นอกนั้นตัดเสีย ระยะห่างกันนั้นแล้วแต่ที่ ถ้าจะปลูกเป็นแนวก็มักขุดเป็นร่องยาวตลอดไป ไร่เมล็ดแล้วเอาดินกลบที่หลัง เมื่อขึ้นก็เลือกตัดจ้งหว่าให้พอกัน”

(บันทึก จุลาสัย และ พีรศรี โปวาทอง, ๒๕๔๘: ๑๓)

นอกจากนี้ ยังมีบันทึกถึงรายละเอียดการปลูกต้นไม้ในสถานที่ต่างๆ เช่น

- ๑๒ สิงหาคม ร.ศ.๑๑๐ ปลูกต้นไม้สองข้างถนนเสาวภา ๒๔ ต้น
- ๑๓ สิงหาคม ร.ศ.๑๑๐ ปลูกต้นไม้สองข้างถนนเสาวภา ๗ ต้น
- ๑๕ สิงหาคม ร.ศ.๑๑๐ ปลูกต้นไม้สองข้างถนนเสาวภา ๑๐ ต้น
- ๒๒ สิงหาคม ร.ศ.๑๑๐ ปลูกต้นละมุดฝรั่งในลายสวนหน้าพลับพลานรรัตนาคาร ๑๗ ต้น  
ปลูกต้นมะลิวัลย์ริมพลับปลา ๑๔ ต้น  
ปลูกต้นประยงค์ที่ลายพระจันทร์ครึ่งซีก ลายละ ๓ ต้น สีดำ เป็น ๑๒ ต้น  
ปลูกต้นจำปีแขกตรงหน้าพลับปลา ๓๙ ต้น  
ปลูกต้นหางนกยูงฝรั่งสองข้างถนนมาลินี ๕๓ ต้น ระยะห่างกันต้นละ ๗ วา
- ๒๓ สิงหาคม ร.ศ.๑๑๐ ปลูกต้นกระดังงา ๒๔ ต้น  
ปลูกต้นมะลิวัลย์ ๗ ต้น

๓.๓.๑ สวน สันนิษฐานว่าเป็นพื้นที่สวนเดิมของราษฎรที่มีการปลูกต้นไม้พวก น้อยหน่า ทับทิม เป็นแถวเป็นแนวไว้ แล้วมีการเวนคืนที่เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของอสังหาริมทรัพย์ ในปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยใดๆ ของสวนเหล่านี้ ได้แก่

สวนจันทร์หา ตั้งแต่เชิงที่แลราชอาณาจักร ถึงเนินอาทร ไปตามแนวถนนวชิราวุธ ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทร์าสรีทวาร พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๑ โปรดเกล้าฯ เสด็จพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทร์าสรีทวาร วโรพัลลภลักษณสมบัติรัตนกุมารี สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๗ พระชันษา ๓๓ ปี เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ในปีนั้นรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์

สวนเยวมาลย์ ตั้งแต่เนินอาทร ไปตามเชิงเขายอดศิราภรณ์ และยอดพระจุลจอมเกล้า ได้รับชื่อตามพระนามของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยวมาลย์นฤมล พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรควรรราชกัลยา ประสูติเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๑ เสด็จพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยวมาลย์นฤมล สรรพสนธิ์ กัลยาณี ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๔ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ พระชันษา ๓๗ ปี



สวนอัมพันตรีย์	ตั้งแต่มะม่วงโสมมาตีถึงดงพลับพลา ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอัมพันตรีย์ษา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแล ประสูติเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ พระชันษา ๔๕ ปี
สวนอินทนิล	คือ สวนที่ลานหน้านารรัตนาคาร

๓.๓.๒ เรือ สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มต้นไม้ใหญ่ ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นบริเวณริมรั้วของอักษฎางค์วัน ในปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยใดๆ ของเรือเหล่านี้ ประกอบด้วย

เรืออัจฉรา	อยู่ระหว่างถนนอักษฎางค์กับถนนวิวัฒนา ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณิรัชกัญญา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาตลับ ประสูติเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชันษา ๓๘ ปี
เรือกนกภาพร	เรือกนน้อยหน้า อยุริมถนนเสาวภา ใกล้ริมไม้สมมต ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ากนกภาพรประภา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าคุณจอมมารดาสำลี ประสูติเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๗ เป็นอธิบดีทรงบัญชาการรักษาภายในพระราชวัง ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ รัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนกภาพรประภา กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ พระชันษา ๙๔ ปี
เรือจุฬารัตน์	อยู่ระหว่างถนนวิวัฒนาไปถนนมาลินี ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าจุฬารัตนราชกุมารี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาสมรภูมิ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ พระชันษา ๕๘ ปี
เรือกวรลักษณ	อยุริมถนนวชิราวุธ ใกล้สวนอัมพันตรีย์ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาสุด ประสูติเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๕ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ พระชันษา ๕๕ ปี
เรืออรพินธุ์	อยุริมเรือกนกภาพรถึงถนนจักรพงษ์ ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรพินธุ์ไถ่ภูภาค พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระ

เรียกภักทรา	จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์ย้อย ประสูติเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๖ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘ พระชันษา ๖๓ ปี
เรียกเจริญศรี	ข้างถนนสายสวัสดิระหว่างดงพลับพลา ได้รับชื่อตามพระนามของพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าปิยะตริศภัทรายุวดี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแสง ประสูติเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖ พระชันษา ๓๗ ปี
เรียกเจริญศรี	ถัดเรียกภักทราไป ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแสง ประสูติเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๑ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ พระชันษา ๓๘ ปี

๓.๓.๓ ร่มไม้ น่าจะเป็นกลุ่มต้นไม้เดิมขนาดใหญ่ที่แผ่กว้างให้ร่มเงา ประกอบด้วย

ดงพลับพลา	ร่มไม้ใหญ่อยู่ที่หมู่บ้านไร่บน (สำรวจไม่พบ)
ร่มไม้สมมต	ร่มไม้ใหญ่อยู่ตรงหน้ารัตนาคาร (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาหุ่น พระนามเดิม พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ประสูติเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๓ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๒๙ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เป็นเสนาบดีตำแหน่งราชเลขานุการ และอธิบดีกรมพระคลังข้างที่ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๔ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ บรมธรรมิกราชวงศ์วิสุทธ์ วัชรราชูธราชปฤจฉานุวัตติ รัตนบัณฑิตยชาติ สุขุมราชมันตนาธิบดี เมตตาสีตลหฤทัย พุทธาติไตรรัตนคุณาลงกรณ์ ธรรมาทรมพิตร เป็นสมุหนมนตรีเสนาบดีที่ปรึกษา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นต้นราชสกุล สวัสดิฤกล
ร่มไม้ตะคิงษ์	อยู่ข้างต้นเลียบเสมอใจ (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศศิพงษ์ประไพ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาจันทร์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๖

เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๔ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ พระชันษา ๕๓ ปี

ร่มมะม่วงพวงสร้อย พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๔ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๖ องศา ตะวันออก

ร่มมะม่วงใหญ่อยู่ระหว่างถนนสายสลี ต่อจากดงพลับพลา ได้รับชื่อตาม พระนามของ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์ พระราช- ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาเที่ยง ประสูติเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๙ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระชันษา ๘๔ ปี

ร่มมะขามบุษบัน พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๑ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๕ องศา ตะวันออก

ต่อกับร่มมะม่วงพวงสร้อย ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาห่วง ประสูติเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ พระชันษา ๗๖ ปี



ภาพ ๓.๕๔ ต้นมะม่วงใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น ร่มมะม่วง พวงสร้อย



ภาพ ๓.๕๕ ต้นมะขามใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น ร่มมะขาม บุษบัน

๓.๓.๔ สนาม เป็นสนามโ齡เพื่อกิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย

สนามนราธิป

สนามหน้าสำหรับเล่นเทนนิสและคริกเกต อยู่ใกล้ทับอัชนี (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธพงศ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาเขียน พระนามเดิมพระองค์เจ้าวรวรรณากร ประสูติเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๔ ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธพงศ์ เป็นรองเสนาบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๔ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธพงศ์ มกุฎวงศนฤบดี มหาควินิพันธ์วิจิตร ราชโกษาทิกิจจิรุปการ บรมนฤपालมหาสวามิภักดิ์ ขัตติยศักดิ์อดุลย์พหลกัลยาณวัตร ศรีรัตนตรัยคุณาลงกรณ์ นรินทรพิตร สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ พระชันษา ๗๐ ปี เป็นต้นราชสกุล วรวรรณ

สนามสุวภัทรา

สนามผกเบี้ย ใกล้ริมไม้สมมต (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าสุวภัทรวไลยพรรณ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าคุณพระประยุรวงศ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ พระชันษา ๕๗ ปี

สนามศรีวิไลย์

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๓๙ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๙ องศาตะวันออก

สนามหน้าเหลี่ยมที่นรัตนาคาร ได้รับชื่อตามพระนามของ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ สุนทรศักดิ์กัลยาณดี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าคุณพระประยุรวงศ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๖ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ สุนทรศักดิ์กัลยาณดี กรมขุนสุพรรณภาควดี สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ พระชันษา ๓๗ ปี



ภาพ ๓.๕๖-๓.๕๗ บริเวณที่น่าจะเคยเป็นสนามกรีฑาโลโย ปัจจุบันคือ สนามกีฬาของโรงเรียนเกาะสีชัง

๓.๓.๕ ต้นไม้ คือ ต้นไม้เดิมที่น่าจะมีขนาดใหญ่ มีลักษณะสวยงาม โดดเด่น เป็นสิ่งหมายตา ประกอบด้วย  
เลียบเสมอใจ

ต้นเลียบเดี่ยวข้างนรรัตนาคาร (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ เจ้าหมื่นเสมอใจราช นามเดิม ทองดี โชติกเสถียร เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ เป็นบุตรพระยาโชฎีกราชเศรษฐี (เถียร โชติกเสถียร) เข้ารับราชการในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายรองชิต มหาดเล็กเวรสีหิ เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๘ แล้วเป็นหลวงสรสิทธิยานุการ พ.ศ. ๒๔๒๓ ต่อมาเป็นจมีนสราภัยสฤฎการ พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นเจ้าหมื่นเสมอใจราช พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้เป็นพระยาเสมอใจราช หัวหมื่นรอง จางวางมหาดเล็ก เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๗ แล้วเลื่อนเป็น พระยานรฤทธิราชหัท จางวางกรมมหาดเล็ก พ.ศ. ๒๔๓๙ สุดท้ายเป็นพระยาธรรมจรรยาอนุกุลมนตรี จางวางกรมวังในพระราชสำนักสมเด็จพระบรมราชชนนี พันปีหลวง ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ถึงอนิจกรรมวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ อายุ ๘๘ ปี

เลียบประวีช

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๔๒ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๙ องศาตะวันออก

ต้นเลียบไขว้ อยู่ใกล้รัตนาคาร เป็นต้นเลียบสองต้นมาไขว้รวมกัน กลายเป็นต้นเดี่ยว ขึ้นอยู่ในพื้นที่บ้านพักอาศัยของเอกชน มีรั้วกันแต่สามารถเข้าไปดูและถ่ายรูปได้ มีขนาดเส้นรอบวงลำต้น ๘.๖ และ ๑๓.๓ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น ๒.๗ และ ๔.๒ เมตร ขนาดทรงพุ่ม(รวม) ประมาณ ๒๗ เมตร สูงประมาณ ๑๘ เมตร ได้รับชื่อตามพระนามของ หม่อมเจ้าประวีช ในพระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม ประสูติวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๐ สิ้นชีพิตักษัยวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ชนมายุ ๗๘ ปี ในราชสกุล ชุมสาย เลียบประวีช



ภาพ ๓.๕๘-๓.๕๙ เลียบประเวฬหรือเลียบไขว้



ภาพ ๓.๖๐-๓.๖๑ บริเวณต้นเลียบประเวฬ ในปัจจุบันมีการจัดภูมิทัศน์โดยเจ้าของที่ดิน

### เลียบจิตรเสนห์

อยู่ริมถนนนิภา ในเรือกนภาพร (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ จมื่นจิตรเสนห์ นามเดิม เป้า รัตนทัศนีย์ เป็นบุตรพระยาณรงค์วิไชย (ทัต รัตนทัศนีย์) เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วไปสมทบอยู่ในกรมมหาดเล็ก พ.ศ. ๒๔๑๗ รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นนายราชากักดี มหาดเล็กหุ้มแพรผู้ช่วย ฝ่ายพระราชวังบวร พ.ศ. ๒๔๒๙ เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหลวงมหาใจกักดี นายเวรมหาดเล็กเวรมหาใจกักดี ฝ่ายพระราชวังบวร พ.ศ. ๒๔๓๓ เป็นจมื่นจิตรเสนห์ พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นพระยาบริรักษ์ราชาจางวางกรมพระตำรวจซ้าย พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นพระยามหิมานุภาพจางวางกรมพระตำรวจพลพัน แล้วลาออกจากราชการ ต่อมาได้รับ

### มะม่วงโสมาวดี

พระราชทานยศเป็นขุนตำรวจเอก ป่วยด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตก ถึงแก่กรรมวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ อายุ ๗๗ ปี

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๒ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๑๑ องศา ตะวันออก

อยู่ปากถนนมหาใจภักดี ทางเข้าสวนอัมพันตรีย์ ได้รับชื่อตามพระนาม ของ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาเที่ยง ประสูติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๙๕ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๖ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ ในรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงรักษาคุณแจพระบรมมหาราชวังชั้นใน สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ พระชันษา ๗๙ ปี



ภาพ ๓.๖๒ ต้นมะม่วงใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น มะม่วงโสมาวดี

### มะขามราชเสวก

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๒๙ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๗ ๕๘ องศา ตะวันออก

อยู่ตรงหน้าประตูอัมปางค์ มีขนาดเส้นรอบวงลำต้น ๔.๔ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น ๑.๔ เมตร สูงประมาณ ๑๕ เมตร ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงราชเสวก นามเดิม ทัด ชมธวัช เจ้ากรมรักษาพระองค์ป็นทองปราชัย เป็นบุตรนายคง ในรัชกาลที่ ๓ ได้เข้ารับราชการเป็นขุนหมื่นนายหมวด ในกรมรักษาพระองค์ป็นทองปราชัย ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นหมื่นสท้านบุรี สารวัด แล้วเลื่อนเป็นหมื่นคูหาสวรรค์ สมุหนายกและจ่านายสิบ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาย

ร้อยตรี ขุนพลภักดินิกร ได้ว่าการแทนตำแหน่งนายร้อยเอกและเจ้ากรมด้วย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายร้อยเอก หลวงราชเสวก เจ้ากรมรักษาพระองค์ป็นทองปราชัย แล้วเลื่อนเป็นนายพันตรี กองทหารรักษาพระองค์ในกรมทหารบก ต่อมาได้ออกเป็นกองหนุน ในระหว่างนั้น ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณบ้างเป็นครั้งคราว คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้ไปติดตามทหารที่หนีราชการไปนาน ให้กลับคืนมารับราชการสำคัญได้เป็นจำนวนมาก และเมื่อรับราชการตำแหน่งนายร้อยตรี ขุนพลภักดินิกรว่าการแทนนายร้อยเอกและเจ้ากรมนั้น ได้เป็นผู้กำกับทหาร ตามเสด็จพระราชดำเนินไทรโยค ได้จุดจุงเรือพระที่นั่งขึ้นแก่งโดยตลอดได้ตามพระบรมราชประสงค์ เมื่อยังเป็นนายร้อยเอก หลวงราชเสวก เจ้ากรม ก็ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยการพิเศษ คือเป็นนายด่านทำการพระที่นั่งทรงธรรมและพระปลัด ในการพระเมรุท้องสนามหลวง ตั้งแต่พระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพชรรัตน์ เป็นต้น ตลอดมาจนถึงพระเมรุบรรพตที่วัดราชบพิธ ทั้งทำโรงพิพิธภัณฑที่ท้องสนามหลวงด้วย ในการที่เป็นนายด่านได้รับพระราชทานบำเหน็จทุกครั้ง และได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา เหรียญรัชฎาภิเศก เหรียญประพาสมาลา หลวงราชเสวกถึงแก่กรรมวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๒ อายุ ๗๔ ปี



ภาพ ๓.๖๓-๓.๖๔ ต้นมะขามใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็น มะขามราชเสวก



มะขามหลวงคร

พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๙ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๒ องศาตะวันออก และ ๑๓ ๐๙ ๕๘ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๔๘ ๒๒ องศาตะวันออก

อุยริมถนนสายสวัสดิ์ ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงครเสนี นามเดิม นาก หรือ นาค ตำแหน่งเจ้ากรมอาสาจาม ถึงแก่กรรมวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖ สันนิษฐานว่ามะขามหลวงครเป็นมะขามคู่ที่หัวถนนสายสวัสดิ์ โดยต้นด้านทิศเหนือ มีขนาดเส้นรอบวงลำต้น ๒.๘ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น ๐.๙ เมตร สูงประมาณ ๑๓ เมตร ต้นด้านทิศใต้มีขนาดเส้นรอบวงลำต้น ๒.๖ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น ๐.๘ เมตร สูงประมาณ ๑๓ เมตร

มะเกลือหลวงชำนาญ

อุยริมถนนสายสวัสดิ์ (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงชำนาญนาวากล นามเดิม เอี่ยม บุญเกียรติ เป็นบุตรพระยาสุรเสนา (บุญคง บุญเกียรติ) ถวายตัวเป็นมหาดเล็กพิเศษในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงชำนาญนาวากล ตำแหน่งปลัดกรมอรรสมุขพล เมื่อพ.ศ. ๒๔๒๔ ลาออกจากราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๙



ภาพ ๓.๖๕ มะขามหลวงคร สันนิษฐานว่าเป็น มะขามอุยริมถนนสายสวัสดิ์



ภาพ ๓.๖๖ มะขามหลวงศร ต้นด้านทิศเหนือ



ภาพ ๓.๖๗ มะขามหลวงศร ต้นด้านทิศใต้

#### มะกอกราชานูบาล

อยู่ที่ปากถนนมาลินี เป็นต้นมะกอกคู่ (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ จมื่นราชานูบาล นามเดิม บุญมาก บันยารชุน เป็นบุตรพระนรินทรราชเสนี (บัน บันยารชุน) เข้ารับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายรองเสนห์ แล้วเลื่อนเป็นจ่าหัวยุทถการ ได้เป็นจมื่นราชานูบาล ปลัดกรมพระตำรวจนอกซ้าย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ต่อมาเป็นจมื่นไชยาภรณ์ ตำแหน่งปลัดกรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ เลื่อนเป็นพระหฤไทย เจ้ากรมพระตำรวจพลทันขวา ในรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระพรหมบริรักษ์ เจ้ากรมพระตำรวจสนมทหารขวา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ แล้วเป็นพระอินทรเทพบดี ศรีสมุห เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา พ.ศ. ๒๔๕๖ เลื่อนเป็นพระยาพรหมมาภิบาล สังกัดกรมพระตำรวจในขวา พ.ศ. ๒๔๕๗ และเลื่อนเป็นพระยาราชสงคราม จางวางกรมช่างทหารใน ในพ.ศ. ๒๔๕๘ ถึงแก่กรรมเมื่อใดไม่ปรากฏ

#### กรวยป่าขุนพิศาล

อยู่ข้างถนนเสาวภา ในสนามนราธิป (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ นายร้อยโท ขุนพิศาลยุทธกิจ นามเดิม ถิน ศาสนันทน์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ เป็นบุตรนายสอน ศาสนันทน์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ เริ่มเข้ารับราชการใน พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นพลทหารมหาดเล็ก ใน พ.ศ. ๒๔๒๐ มียศเป็นนายสิบโท ทหารม้ากองทหารมหาดเล็ก ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็น

ไม้ขนอนศรีมหาราชา

นายสืบเอก ในพ.ศ. ๒๔๒๙ เป็นนายจ่าสืบ ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ เป็นว่าที่นายร้อยตรี ประจำกอง แล้วได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น นายร้อยตรี ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ เลื่อนเป็นนายร้อยโท รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิศาลยุทธกิจ ในพ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นว่าที่นายร้อยเอก ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ เป็นยกกระบัตรกองทหารมหาดเล็ก ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นนายร้อยเอก ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นผู้บังคับกองร้อยในกรมทหารราบที่ ๘ ในพ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นนายทหารนอกราชการ รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ภายหลังป่วยด้วยโรคชรา ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙ อายุ ๗๔ ปี

ต้นพุทรา อยุธยาณนเสาวภา ไกล้วร่มไม้สมมต (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงศรีมหาราชา นามเดิม ชุ่ม เข้ารับราชการในรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนนเรนทรภักดี ตำแหน่งปลัดกรมอาสาจาม ต่อมาเลื่อนเป็น หลวงศรีมหาราชา ตำแหน่งเจ้ากรมอาสาจาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ถึงแก่กรรมวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๗

ไม้ขนอนลักษณะมานา

ต้นมะกอก อยุธยาณนสายสวัสดิ (สำรวจไม่พบ) ได้รับชื่อตามราชทินนามของ หลวงลักษมานา นามเดิม หม่าน ตำแหน่งเจ้ากรมอาสาจามย้ายเข้ารับราชการมาตั้งแต่รัชกาล ที่ ๔ และคงดำรงตำแหน่งนี้มาจนตลอดรัชกาลที่ ๕ ถึงแก่กรรมในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

ต้นไม้ทั้ง ๑๒ ต้น ที่มีชื่อพระราชทานนี้ทั้งหมดอยู่ในอักษฎางค์วัน ยกเว้นมะขามหัตถวิจรรย์ที่อยู่หน้าศาลศรีชโลธรเทพในพระจุลราชฐาน ทั้งหมดเป็นไม้ยืนต้น (tree) ประเภทที่มีขนาดสูงใหญ่ อายุยืนยาว เป็นประเภทที่มีเนื้อไม้ (woody plant) ที่น่าจะมีความใหญ่โตแล้วในขณะที่มีการก่อสร้างอักษฎางค์วันอยู่ ต้นไม้เหล่านี้เป็นสิ่งหมายตา (landmark) ในพื้นที่ เป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้ง่ายแก่การจดจำ นัดหมาย จึงได้พระราชทานชื่อ ให้เรียกและรับทราบตรงกัน ส่วนไม้ขนอนศรีมหาราชา (ต้นพุทรา) และไม้ขนอนลักษณะมานา (ต้นมะกอก) นั้น คาดว่าเป็นไม้ที่มีลักษณะรูปทรงที่เอนหลบร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่อื่น จนมีลักษณะพิเศษเหมือนไม้ดัดหรือตกแต่ง ดังนั้นพรรณไม้ดังกล่าวซึ่งเป็นพรรณไม้เดิมของเกาะสีชังซึ่งราษฎรปลูกขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อรับประทาน เช่น มะม่วง มะขาม มะเกลือ มะกอก พุทรา หรือเป็นพรรณไม้เดิมที่ขึ้นเอง ขยายพันธุ์ เจริญเติบโตได้ดี ทนทาน เช่น เลียบ กล้วยป่า ซึ่งพรรณไม้ทั้ง ๗ ชนิดขึ้นได้ดีในภูมิประเทศและสภาพอากาศของเกาะสีชัง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. เลียบ *Ficus superba* (Miq.) Miq. var. *superba* ไม้ต้นสูงประมาณ ๓๐ เมตร ทรงพุ่มกลม ขนาด ๑๘ - ๒๐ เมตร ลำต้นสีเทาแกมน้ำตาลเข้ม ใบรูปรีหรือรูปใบหอกกลับ ในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคมจะทิ้งใบหมด และผลใบใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ใบอ่อนสีชมพูหรือชมพูอมเขียว เจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีความชื้นปานกลาง แดดเต็มตลอดวัน เป็นไม้โตช้า

๒. มะม่วง *Mangifera indica* Linn. ไม้ต้นสูง ๑๐ - ๑๕ เมตร ลำต้นตรง เรือนยอดกลม ทึบ ใบเดี่ยว ผลกลมหรือยาวรี รับประทานได้ นิยมปลูกทั่วไป เป็นต้นไม้ถิ่นเอเชียใต้

๓. มะขาม *Tamarindus indica* L. ไม้ต้นสูง ๒๐ - ๒๕ เมตร มีถิ่นกำเนิดจากทวีปแอฟริกาเขตร้อนและเอเชีย เป็นไม้ปลูกขึ้นได้ทุกภาค มีประโยชน์ คือ เปลือกต้นต้มกับน้ำหรือน้ำปูนใสแก้ท้องเดิน เนื้อไม้ใช้ทำเชียง ใบต้มน้ำดื่มช่วยย่อยและขับปัสสาวะ ใบ ดอก และ ผล ใช้เป็นอาหาร เนื้อในฝักเป็นยาระบายอ่อนๆ แก้อาเจียน ขับเสมหะ เมล็ดคั่วแล้วใช้เนื้อในขับพยาธิไส้เดือน

๔. มะเกลือ *Diospyros mollis* Griff. ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูงถึง ๓๐ เมตร ใบเดี่ยวรูปไข่ ใบอ่อนมีขนสีเงิน ใบแก่หนา เมื่อแห้งสีออกดำ ผลกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๒ เซนติเมตร ผลแก่สีดำ

๕. มะกอก *Spondias pinnata* (Linn. f.) Kurz ไม้ยืนต้นผลัดใบ สูง ๑๕ - ๒๕ เมตร ผิวค่อนข้างเรียบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ดอกมีจำนวนมาก ขนาดเล็ก สีขาวหรือสีเขียวย่อน ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ผลรูปกลมรี มีเนื้อบาง นุ่ม สุกสีเขียวย่นเหลือง มีกลิ่นหอมผลสุกมีรสเปรี้ยว เนื้อในผลมีรสเปรี้ยวอมฝาด กระจายพันธุ์ทั่วทุกภาค เจริญเติบโตได้ดีในดินเกือบทุกประเภท ประโยชน์ คือ ใบอ่อนใช้เป็นผักสด ใบเคี้ยวกินแก้ท้องเสีย แก้ปวดท้อง ผล เปลือก ใบ กินเป็นยาบำรุงธาตุ ช่วยให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ

๖. กรวยป่า *Casearia grewiaefolia* Vent. ไม้ยืนต้นผลัดใบ ขนาดสูง ๕-๑๕ เมตร ต้นที่มีอายุมากโคนต้นมีพอง เปลือกค่อนข้างเรียบ สีเทาหรือน้ำตาลอ่อน กิ่งอ่อนมีขน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ แผ่นใบด้านบนเกลี้ยงหรือมีขนเล็กน้อยที่เส้นกลางใบ ร่วงง่าย ดอกมีจำนวนมาก ออกเป็นกระจุกเล็กๆ ตามง่ามใบที่ใบร่วงไปแล้ว ดอกสีขาวหรือเหลืองอมเขียว ผลมีเนื้อ รูปไข่ กว้าง ๑.๕-๒ ซม. ยาว ๒.๕-๕ ซม. สุกสีเหลือง เมล็ดเป็นเหลี่ยม มีจำนวนมาก เนื้อนุ่มเมล็ดสีสด

๗. พุทรา *Ziziphus mauritiana* Lam. ไม้ต้น ที่ชื่อมีหนามแหลม กิ่งอ่อนมีสีน้ำตาลเหลือง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่หรือเกือบกลม ปลายมน โคนมนหรือเบี้ยวเล็กน้อย ขอบหยักฟันเลื่อยตื้นๆ แผ่นใบด้านบนสีเขียว ค่อนข้างเกลี้ยง ด้านล่างสีน้ำตาลและมีขนสีน้ำตาลเหลืองหนาแน่น ดอกเล็กสีเขียว ก้านดอกยาว ผลแบบผลผนังชั้นในแข็งรูปกลมหรือรูปขอบขนาน สุกสีเหลืองหรือสีส้ม กินได้ ออกดอกเดือนสิงหาคมถึงกันยายน เป็นผลในเดือนตุลาคมถึงมกราคม

นอกจากนี้ ยังมีต้นไม้ใหญ่อื่นๆ ที่สำรวจพบในปัจจุบัน และได้สันนิษฐานว่าน่าจะมีความดั้งเดิมในสมัยสร้างอัมพวาตะวันตก เนื่องจากมีขนาดใหญ่ อยู่ในตำแหน่งที่สัมพันธ์กับสิ่งก่อสร้างและสถานที่ที่พระราชทานนามไว้ ต้นไม้เหล่านี้ ได้แก่



ภาพ ๓.๖๘ มะขามริมถนนเสาวภา



ภาพ ๓.๖๙ มะม่วงริมถนนนภาจร



ภาพ ๓.๗๐ แนวไม้ริมถนนเสาวภา



ภาพ ๓.๗๑ มะม่วงริมถนนวัดมณา



ภาพ ๓.๗๒ มะม่วงริมถนนนภาจร



ภาพ ๓.๗๓ กลุ่มต้นมะขามใกล้ต้นเสียบประวีช

๓.๔ พิกัดภูมิศาสตร์ พิกัดภูมิศาสตร์ขององค์ประกอบภูมิสถาปัตยกรรมในอักษรางค์พระจันทร์ที่สำรวจได้ มีดังนี้

	สถานที่	UTM		DEGREE		DECIMAL DEGREE	
		east	north	latitude	longitude	latitude	longitude
๑	ยอดสุโขมาล	๐๖๙๕๗๖๑	๑๔๕๕๒๓๖	๑๓ ๐๙ ๒๖	๑๐๐ ๔๙ ๒๑	๑๓.๑๕๗๓๒๒	๑๐๐.๘๐๖๑๐๐
๒	ยอดสุทธาทิพย์	๐๖๙๕๖๙๓	๑๔๕๕๒๔๒	๑๓ ๐๙ ๒๖	๑๐๐ ๔๙ ๑๙	๑๓.๑๕๗๓๙๑	๑๐๐.๘๐๕๔๗๐
๓	แหลมมหาวิราวุธ	๐๖๙๔๙๙๕	๑๔๕๕๙๖๙	๑๓ ๐๙ ๔๗	๑๐๐ ๔๗ ๕๖	๑๓.๑๖๓๙๙๔	๑๐๐.๗๙๙๐๗๐
๔	ช่องอิศริยาภรณ์ (ช่องเขาขาด)	๐๖๙๕๒๙๙	๑๔๕๕๙๓๔	๑๓ ๐๙ ๔๕	๑๐๐ ๔๙ ๐๖	๑๓.๑๖๒๗๕๙	๑๐๐.๘๐๑๗๙๐
๕	ถ้ำจักรพงษ์ (ด้านบน)	๐๖๙๕๗๖๙	๑๔๕๕๒๖๓	๑๓ ๐๙ ๒๗	๑๐๐ ๔๙ ๒๒	๑๓.๑๕๗๕๖๖	๑๐๐.๘๐๖๑๗๕
๖	ถ้ำจักรพงษ์ (ด้านล่าง)	๐๖๙๕๗๔๖	๑๔๕๕๒๙๖	๑๓ ๐๙ ๒๗	๑๐๐ ๔๙ ๒๑	๑๓.๑๕๗๕๗๙	๑๐๐.๘๐๕๙๖๐
๗	ถ้ำสุนันทา (ถ้ำระฆัง สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๖๙๑	๑๔๕๕๒๖๓	๑๓ ๐๙ ๒๗	๑๐๐ ๔๙ ๑๙	๑๓.๑๕๗๕๗๑	๑๐๐.๘๐๕๔๖๐
๘	ผาอรประพันธ์	๐๖๙๕๕๔๒	๑๔๕๕๔๕๙	๑๓ ๐๙ ๓๓	๑๐๐ ๔๙ ๑๔	๑๕.๑๕๙๓๔๓	๑๐๐.๘๐๔๐๙๐
๙	ผาหลวงนายศักดิ์ (สันนิษฐาน)	๐๖๙๖๙๖๑	๑๔๕๕๑๙๑	๑๓ ๐๙ ๓๖	๑๐๐ ๔๙ ๑๓	๑๓.๑๖๐๒๔๙	๑๐๐.๘๐๓๙๓๐
๑๐	ผาอนุวัตร (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๒๔๕	๑๔๕๖๐๕๔	๑๓ ๐๙ ๕๓	๑๐๐ ๔๙ ๐๕	๑๓.๑๖๔๗๔๙	๑๐๐.๘๐๑๓๙๐
๑๑	ที่แลไชยน์ด (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๙๑๑	๑๔๕๕๒๖๙	๑๓ ๐๙ ๒๗	๑๐๐ ๔๙ ๒๓	๑๓.๑๕๗๖๐๙	๑๐๐.๘๐๖๕๖๔
๑๒	ที่แลราชโกษา	๐๖๙๕๓๐๓	๑๔๕๕๙๙๓	๑๓ ๐๙ ๔๗	๑๐๐ ๔๙ ๐๖	๑๓.๑๖๓๑๙๙	๑๐๐.๘๐๑๗๒๐
๑๓	แก่งพระภักดี	๐๖๙๕๙๕๐	๑๔๕๕๔๑๖	๑๓ ๐๙ ๓๒	๑๐๐ ๔๙ ๒๙	๑๓.๑๕๙๙๓๗	๑๐๐.๘๐๗๙๕๐
๑๔	บันไดเจ้าจำรูญ (ด้านล่าง)	๐๖๙๕๙๑๓	๑๔๕๖๒๑๕	๑๓ ๐๙ ๕๙	๑๐๐ ๔๙ ๒๙	๑๓.๑๖๖๑๖๗	๑๐๐.๘๐๖๖๖๔
๑๕	บ่อเจ้าหมื่นไวย (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๙๔๓	๑๔๕๕๕๓๖	๑๓ ๐๙ ๓๖	๑๐๐ ๔๙ ๒๙	๑๓.๑๖๐๐๒๒	๑๐๐.๘๐๗๙๐๐

	สถานที่	UTM		DEGREE		DECIMAL DEGREE	
		east	north	latitude	longitude	latitude	longitude
๑๖	บ่อมหามนตรี	๐๖๙๕๕๓๕	๑๔๕๕๙๖๖	๑๓ ๐๙ ๕๐	๑๐๐ ๔๘ ๑๔	๑๓.๑๖๓๙๓๕	๑๐๐.๘๐๔๐๖๐
๑๗	ประตูลี้ขุภางค์	๐๖๙๖๑๕๔	๑๔๕๕๒๘๓	๑๓ ๐๙ ๒๗	๑๐๐ ๔๘ ๓๕	๑๓.๑๕๗๗๒๒	๑๐๐.๘๐๙๗๓๐
๑๘	ร่มมะม่วงพวงสร้อย (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๕๙๓	๑๔๕๖๐๘๘	๑๓ ๐๙ ๕๔	๑๐๐ ๔๘ ๑๖	๑๓.๑๖๕๐๓๓	๑๐๐.๘๐๔๖๐๐
๑๙	ร่มมะขามบุษบัน (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๕๔๘	๑๔๕๖๐๒๐	๑๓ ๐๙ ๕๑	๑๐๐ ๔๘ ๑๕	๑๓.๑๖๔๔๒๒	๑๐๐.๘๐๔๑๘๔
๒๐	สนามศรีวิไลย์	๐๖๙๕๖๗๐	๑๔๕๕๖๓๔	๑๓ ๐๙ ๓๙	๑๐๐ ๔๘ ๑๙	๑๓.๑๖๐๙๒๕	๑๐๐.๘๐๕๒๘๐
๒๑	เลียบประวิธ	๐๖๙๕๖๗๓	๑๔๕๕๗๔๐	๑๓ ๐๙ ๔๒	๑๐๐ ๔๘ ๑๙	๑๓.๑๖๑๘๘๓	๑๐๐.๘๐๕๓๒๐
๒๒	มะม่วงโสมาวดี (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๔๔๐	๑๔๕๖๐๔๐	๑๓ ๐๙ ๕๒	๑๐๐ ๔๘ ๑๑	๑๓.๑๖๔๖๑๐	๑๐๐.๘๐๓๑๙๐
๒๓	มะขามราชเสวก (สันนิษฐาน)	๐๖๙๕๐๖๙	๑๔๕๕๕๓๒๗	๑๓ ๐๙ ๒๙	๑๐๐ ๔๗ ๕๘	๑๓.๑๕๘๑๙๐	๑๐๐.๗๙๙๗๒๐
๒๔	มะขามหลวงศรี (เหนือ)	๐๖๙๕๗๗๙	๑๔๕๖๒๔๔	๑๓ ๐๙ ๕๙	๑๐๐ ๔๘ ๒๒	๑๓.๑๖๖๔๓๑	๑๐๐.๘๐๖๓๓๕
๒๕	มะขามหลวงศรี (ใต้)	๐๖๙๕๗๖๙	๑๔๕๖๒๓๗	๑๓ ๐๙ ๕๘	๑๐๐ ๔๘ ๒๒	๑๓.๑๖๖๓๖๙	๑๐๐.๘๐๖๒๔๐
องค์ประกอบอื่นๆ ที่สำคัญ							
๑	ศิลาจารึก	๐๖๙๕๖๓๖	๑๔๕๕๖๗๕	๑๓ ๐๙ ๔๐	๑๐๐ ๔๘ ๑๗	๑๓.๑๖๑๒๙๘	๑๐๐.๘๐๔๙๘๐
๒	รอยพระพุทธรูป	๐๖๙๕๖๘๗	๑๔๕๖๕๓๕	๑๓ ๑๐ ๐๘	๑๐๐ ๔๘ ๑๙	๑๓.๑๖๙๐๖๗	๑๐๐.๘๐๕๕๐๔
๓	หอรบั้ง (ที่แลวชิรณหิต)	๐๖๙๕๖๘๒	๑๔๕๖๕๓๐	๑๓ ๑๐ ๐๘	๑๐๐ ๔๘ ๑๙	๑๓.๑๖๙๐๒๓	๑๐๐.๘๐๕๔๖๐
๔	ยอดพระจุลจอมเกล้า	๐๖๙๕๖๔๐	๑๔๕๖๗๖๔	๑๓ ๑๐ ๑๖	๑๐๐ ๔๘ ๑๘	๑๓.๑๗๑๑๔๑	๑๐๐.๘๐๕๐๘๔
๕	เสารขัษฏางค์	๐๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๗๓๒	๑๓ ๑๐ ๑๕	๑๐๐ ๔๘ ๑๖	๑๓.๑๗๐๘๕๔	๑๐๐.๘๐๔๖๖๕

คำ UTM ถนนจักรพงษ์

จุดที่	east	north	จุดที่	east	north	จุดที่	east	north	จุดที่	east	north	จุดที่	east	north
๑	๖๙๖๑๙๐	๑๕๕๕๐๑๒	๒๓	๖๙๖๐๒๓	๑๕๕๕๐๑๓	๕๕	๖๙๖๙๓๗	๑๕๕๕๐๙๓	๖๗	๖๙๖๙๖๖	๑๕๕๕๑๖๕	๙๙	๖๙๖๗๕๙	๑๕๕๕๓๙๑
๒	๖๙๖๑๖๖	๑๕๕๕๐๑๓	๒๔	๖๙๖๐๑๙	๑๕๕๕๐๑๔	๕๖	๖๙๖๙๓๑	๑๕๕๕๐๙๕	๖๘	๖๙๖๙๖๑	๑๕๕๕๑๙๑	๙๐	๖๙๖๗๕๕	๑๕๕๕๓๙๖
๓	๖๙๖๑๕๙	๑๕๕๕๐๑๔	๒๕	๖๙๖๐๐๕	๑๕๕๕๐๑๕	๕๗	๖๙๖๙๒๖	๑๕๕๕๐๙๗	๖๙	๖๙๖๙๕๑	๑๕๕๕๒๖๖	๙๑	๖๙๖๗๕๒	๑๕๕๕๓๙๗
๔	๖๙๖๑๕๓	๑๕๕๕๐๑๕	๒๖	๖๙๖๐๑๐	๑๕๕๕๐๑๖	๕๘	๖๙๖๙๒๑	๑๕๕๕๐๙๙	๗๐	๖๙๖๙๕๐	๑๕๕๕๒๖๗	๙๒	๖๙๖๗๕๖	๑๕๕๕๓๙๘
๕	๖๙๖๑๓๙	๑๕๕๕๐๑๖	๒๗	๖๙๖๐๐๗	๑๕๕๕๐๑๗	๕๙	๖๙๖๙๑๖	๑๕๕๕๑๐๑	๗๑	๖๙๖๙๔๙	๑๕๕๕๒๖๘	๙๓	๖๙๖๗๕๗	๑๕๕๕๓๙๙
๖	๖๙๖๑๓๓	๑๕๕๕๐๑๗	๒๘	๖๙๖๐๐๖	๑๕๕๕๐๑๘	๕๐	๖๙๖๙๑๑	๑๕๕๕๑๐๖	๗๒	๖๙๖๙๔๔	๑๕๕๕๒๖๙	๙๔	๖๙๖๗๕๘	๑๕๕๕๔๐๐
๗	๖๙๖๑๒๗	๑๕๕๕๐๑๘	๒๙	๖๙๖๐๐๙	๑๕๕๕๐๑๙	๕๑	๖๙๖๙๐๖	๑๕๕๕๑๐๗	๗๓	๖๙๖๙๔๓	๑๕๕๕๒๗๐	๙๕	๖๙๖๗๕๘	๑๕๕๕๔๐๑
๘	๖๙๖๑๒๑	๑๕๕๕๐๑๙	๓๐	๖๙๖๙๙๕	๑๕๕๕๑๕๗	๕๒	๖๙๖๙๐๑	๑๕๕๕๑๐๘	๗๔	๖๙๖๙๔๒	๑๕๕๕๒๗๑	๙๖	๖๙๖๗๕๙	๑๕๕๕๔๐๒
๙	๖๙๖๑๑๕	๑๕๕๕๐๒๐	๓๑	๖๙๖๙๙๑	๑๕๕๕๑๖๑	๕๓	๖๙๖๙๐๕	๑๕๕๕๑๑๑	๗๕	๖๙๖๙๔๑	๑๕๕๕๒๗๒	๙๗	๖๙๖๗๖๐	๑๕๕๕๔๐๓
๑๐	๖๙๖๑๑๐	๑๕๕๕๐๒๑	๓๒	๖๙๖๙๙๗	๑๕๕๕๑๖๕	๕๔	๖๙๖๙๐๕	๑๕๕๕๑๑๖	๗๖	๖๙๖๙๔๐	๑๕๕๕๒๗๓	๙๘	๖๙๖๗๖๐	๑๕๕๕๔๐๔
๑๑	๖๙๖๐๙๕	๑๕๕๕๐๒๑	๓๓	๖๙๖๙๙๓	๑๕๕๕๑๖๙	๕๕	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๒๑	๗๗	๖๙๖๙๓๙	๑๕๕๕๒๗๔	๙๙	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๕
๑๒	๖๙๖๐๙๖	๑๕๕๕๐๒๐	๓๔	๖๙๖๙๙๗	๑๕๕๕๑๗๒	๕๖	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๒๖	๗๘	๖๙๖๙๓๘	๑๕๕๕๒๗๕	๑๐๐	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๓	๖๙๖๐๙๗	๑๕๕๕๐๒๕	๓๕	๖๙๖๙๙๕	๑๕๕๕๑๗๕	๕๗	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๓๑	๗๙	๖๙๖๙๓๘	๑๕๕๕๒๗๖	๑๐๑	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๔	๖๙๖๐๖๗	๑๕๕๕๐๒๙	๓๖	๖๙๖๙๙๖	๑๕๕๕๑๗๖	๕๘	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๓๖	๘๐	๖๙๖๙๓๗	๑๕๕๕๒๗๗	๑๐๒	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๕	๖๙๖๐๖๐	๑๕๕๕๐๒๖	๓๗	๖๙๖๙๙๕	๑๕๕๕๑๗๗	๕๙	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๔๑	๘๑	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๗๘	๑๐๓	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๖	๖๙๖๐๕๕	๑๕๕๕๐๒๙	๓๘	๖๙๖๙๙๖	๑๕๕๕๑๗๘	๖๐	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๔๖	๘๒	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๗๙	๑๐๔	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๗	๖๙๖๐๕๕	๑๕๕๕๐๓๙	๓๙	๖๙๖๙๙๕	๑๕๕๕๑๗๙	๖๑	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๕๑	๘๓	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๘๐	๑๐๕	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๘	๖๙๖๐๕๐	๑๕๕๕๐๓๙	๔๐	๖๙๖๙๙๕	๑๕๕๕๑๘๗	๖๒	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๕๖	๘๔	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๘๑	๑๐๖	๖๙๖๗๖๑	๑๕๕๕๔๐๖
๑๙	๖๙๖๐๓๖	๑๕๕๕๐๔๐	๔๑	๖๙๖๙๙๙	๑๕๕๕๑๘๙	๖๓	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๖๑	๘๕	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๘๒			
๒๐	๖๙๖๐๓๓	๑๕๕๕๐๔๑	๔๒	๖๙๖๙๙๑	๑๕๕๕๑๙๗	๖๔	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๖๖	๘๖	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๘๓			
๒๑	๖๙๖๐๒๗	๑๕๕๕๐๔๓	๔๓	๖๙๖๙๙๒	๑๕๕๕๑๙๕	๖๕	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๗๑	๘๗	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๘๔			
๒๒	๖๙๖๐๒๗	๑๕๕๕๐๔๐	๔๔	๖๙๖๙๙๓	๑๕๕๕๑๙๙	๖๖	๖๙๖๙๐๙	๑๕๕๕๑๗๖	๘๘	๖๙๖๙๓๖	๑๕๕๕๒๘๕			



ค่า UTM ทางขึ้น - ลงรอยพระพุทธรูปจำลอง

ทางขึ้นรอยพระพุทธรูป (อ่านค่าพิกัดที่ขึ้นบันไดทุก ๑๐ ขั้น)						ทางลงจากรอยพระพุทธรูป (อ่านค่าพิกัดที่ขึ้นบันไดทุก ๑๐ ขั้น)								
จุดที่	east	north	จุดที่	east	north	จุดที่	east	north	จุดที่	east	north	จุดที่	east	north
๑	๖๙๕๕๔๙	๑๔๕๖๔๑๓	๒๐	๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๕๑๐	๓๙	๖๙๕๖๓๓	๑๔๕๖๕๕๐	๑	๖๙๕๖๖๗	๑๔๕๖๕๕๐	๒๐	๖๙๕๗๔๔	๑๔๕๖๔๙๖
๒	๖๙๕๕๕๑	๑๔๕๖๔๒๙	๒๑	๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๕๑๕	๔๐	๖๙๕๖๓๙	๑๔๕๖๕๕๔	๒	๖๙๕๖๗๐	๑๔๕๖๕๓๓	๒๑	๖๙๕๗๔๖	๑๔๕๖๔๙๑
๓	๖๙๕๕๕๐	๑๔๕๖๔๒๙	๒๒	๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๕๑๗	๔๑	๖๙๕๖๔๒	๑๔๕๖๕๕๙	๓	๖๙๕๖๗๗	๑๔๕๖๕๓๑	๒๒	๖๙๕๗๕๐	๑๔๕๖๔๙๙
๔	๖๙๕๕๕๕	๑๔๕๖๔๓๒	๒๓	๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๕๒๑	๔๒	๖๙๕๖๔๕	๑๔๕๖๕๕๙	๔	๖๙๕๗๐๐	๑๔๕๖๕๓๔	๒๓	๖๙๕๗๕๗	๑๔๕๖๔๙๙
๕	๖๙๕๕๖๗	๑๔๕๖๔๓๗	๒๔	๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๕๒๕	๔๓	๖๙๕๖๔๕	๑๔๕๖๕๕๐	๕	๖๙๕๗๐๕	๑๔๕๖๕๓๐	๒๔	๖๙๕๗๕๗	๑๔๕๖๔๙๒
๖	๖๙๕๕๗๑	๑๔๕๖๔๔๗	๒๕	๖๙๕๕๙๕	๑๔๕๖๕๓๑	๔๔	๖๙๕๖๕๐	๑๔๕๖๕๕๑	๖	๖๙๕๗๐๙	๑๔๕๖๕๒๖	๒๕	๖๙๕๗๖๐	๑๔๕๖๔๖๙
๗	๖๙๕๕๗๒	๑๔๕๖๔๕๙	๒๖	๖๙๕๕๙๐	๑๔๕๖๕๓๖	๔๕	๖๙๕๖๕๗	๑๔๕๖๕๕๙	๗	๖๙๕๗๑๑	๑๔๕๖๕๒๒	๒๖	๖๙๕๗๖๗	๑๔๕๖๔๖๒
๘	๖๙๕๕๗๙	๑๔๕๖๔๕๒	๒๗	๖๙๕๕๙๓	๑๔๕๖๕๓๙	๔๖	๖๙๕๖๖๑	๑๔๕๖๕๕๗	๘	๖๙๕๗๑๔	๑๔๕๖๕๑๙	๒๗	๖๙๕๗๖๙	๑๔๕๖๔๕๔
๙	๖๙๕๕๗๙	๑๔๕๖๔๕๕	๒๘	๖๙๕๕๙๙	๑๔๕๖๕๔๒	๔๗	๖๙๕๖๖๖	๑๔๕๖๕๕๕	๙	๖๙๕๗๑๖	๑๔๕๖๕๑๓	๒๘	๖๙๕๗๖๓	๑๔๕๖๔๕๙
๑๐	๖๙๕๕๗๙	๑๔๕๖๔๕๙	๒๙	๖๙๕๖๐๕	๑๔๕๖๕๕๐	๔๘	๖๙๕๖๗๐	๑๔๕๖๕๕๐	๑๐	๖๙๕๗๑๖	๑๔๕๖๕๐๙	๒๙	๖๙๕๗๕๙	๑๔๕๖๔๕๑
๑๑	๖๙๕๕๗๙	๑๔๕๖๔๖๕	๓๐	๖๙๕๖๑๑	๑๔๕๖๕๓๕	๔๙	๖๙๕๖๗๓	๑๔๕๖๕๓๗	๑๑	๖๙๕๗๑๗	๑๔๕๖๕๐๕	๓๐	๖๙๕๗๕๖	๑๔๕๖๔๓๙
๑๒	๖๙๕๕๘๐	๑๔๕๖๔๗๐	๓๑	๖๙๕๖๑๙	๑๔๕๖๕๒๑	๕๐	๖๙๕๖๗๕	๑๔๕๖๕๓๔	๑๒	๖๙๕๗๒๐	๑๔๕๖๕๐๒	๓๑	๖๙๕๗๕๔	๑๔๕๖๔๓๖
๑๓	๖๙๕๕๘๑	๑๔๕๖๔๗๖	๓๒	๖๙๕๖๒๕	๑๔๕๖๕๒๔	๕๑	๖๙๕๖๗๙	๑๔๕๖๕๓๒	๑๓	๖๙๕๗๒๓	๑๔๕๖๕๐๐	๓๒	๖๙๕๗๕๖	๑๔๕๖๔๓๐
๑๔	๖๙๕๕๘๓	๑๔๕๖๔๘๒	๓๓	๖๙๕๖๓๓	๑๔๕๖๕๒๙				๑๔	๖๙๕๗๒๔	๑๔๕๖๔๙๕	๓๓	๖๙๕๗๖๑	๑๔๕๖๔๒๕
๑๕	๖๙๕๕๘๑	๑๔๕๖๔๘๓	๓๔	๖๙๕๖๓๔	๑๔๕๖๕๓๑				๑๕	๖๙๕๗๒๗	๑๔๕๖๔๙๓	๓๔	๖๙๕๗๖๓	๑๔๕๖๔๒๓
๑๖	๖๙๕๕๘๑	๑๔๕๖๔๘๖	๓๕	๖๙๕๖๓๒	๑๔๕๖๕๓๒				๑๖	๖๙๕๗๓๐	๑๔๕๖๔๙๔	๓๕	๖๙๕๗๖๖	๑๔๕๖๔๒๑
๑๗	๖๙๕๕๘๒	๑๔๕๖๔๙๑	๓๖	๖๙๕๖๓๐	๑๔๕๖๕๓๒				๑๗	๖๙๕๗๓๓	๑๔๕๖๔๙๔	๓๖	๖๙๕๗๗๐	๑๔๕๖๔๑๗
๑๘	๖๙๕๕๘๒	๑๔๕๖๔๙๗	๓๗	๖๙๕๖๓๑	๑๔๕๖๕๓๖				๑๘	๖๙๕๗๓๗	๑๔๕๖๔๙๔	๓๗	๖๙๕๗๗๒	๑๔๕๖๔๑๔
๑๙	๖๙๕๕๘๔	๑๔๕๖๕๐๕	๓๘	๖๙๕๖๓๒	๑๔๕๖๕๓๙				๑๙	๖๙๕๗๔๑	๑๔๕๖๔๙๐	๓๘	๖๙๕๗๗๗	๑๔๕๖๔๐๗



## บทที่ ๔ สภาพปัจจุบันและข้อเสนอแนะเพื่อการอนุรักษ์

### ๔.๑ สภาพปัจจุบัน

สภาพในปัจจุบันแทบไม่เหลือร่องรอยของอักษรางค์วะวัน ซึ่งแต่เดิมวางแผนไว้เพื่อให้เป็นสวนสาธารณะหรือพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นพื้นที่ราบถูกพัฒนาไปเป็นชุมชนเมือง มีการสร้างบ้านเรือน ร้านค้า สถานบริการราชการ โรงเรียน ศาสนสถาน กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ ซึ่งรวมไปถึงการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทางทิศเหนือ ส่วนบริเวณพื้นที่ลาดเขาบนภูเขา มีการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่า ยังคงสภาพเป็นพื้นที่ตามธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่ และพืชพรรณอยู่ทั่วไป ยกเว้นบางยอดเขาที่กลายเป็นที่ตั้งของวัดและสำนักสงฆ์

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีองค์ประกอบของอักษรางค์วะวันปรากฏอยู่บ้าง ที่ยังคงเด่นชัด คือ เก๋งพระภักดี และแนวถนนหลักต่างๆ ที่ยังใช้เป็นทางสัญจรในปัจจุบัน ส่วนทางที่มีขนาดเล็กและอยู่บนเขาก็ถูกต้นไม้ขึ้นปกคลุมและเสื่อมสภาพไป นอกจากนี้ ยังมีต้นไม้ใหญ่ บ่อน้ำ ศาลา บ้านไต่ บ้ายชื้อ ฯลฯ เพียงแต่ภาพรวมของความเป็นสวนสาธารณะหรือพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจได้หายไป



ภาพ ๔.๑-๔.๒ บริเวณอักษรางค์วะวันในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑)



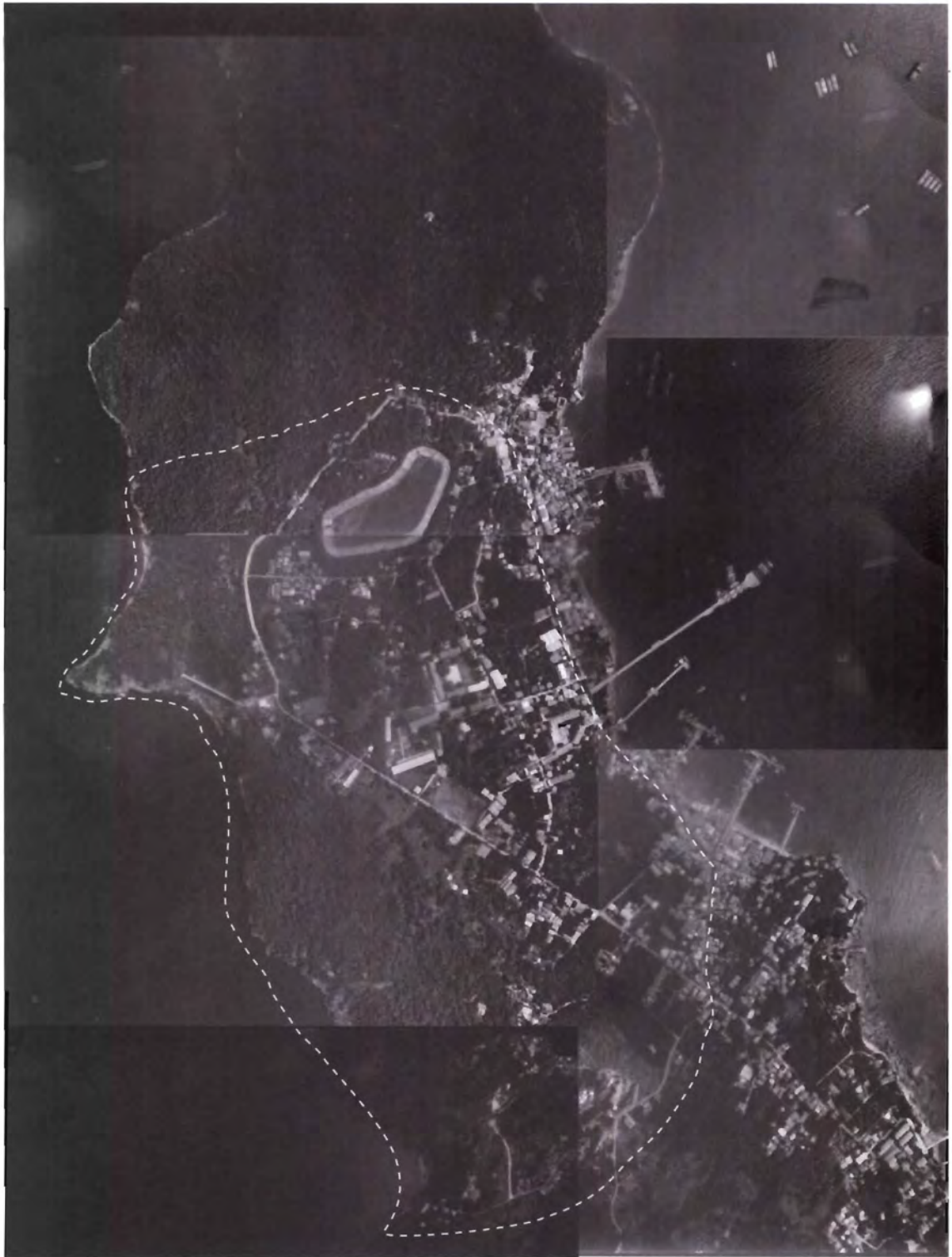
ภาพ ๔.๓ อ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๔ มองเห็นยอดอักษรางค์อยู่ทางด้านหลัง



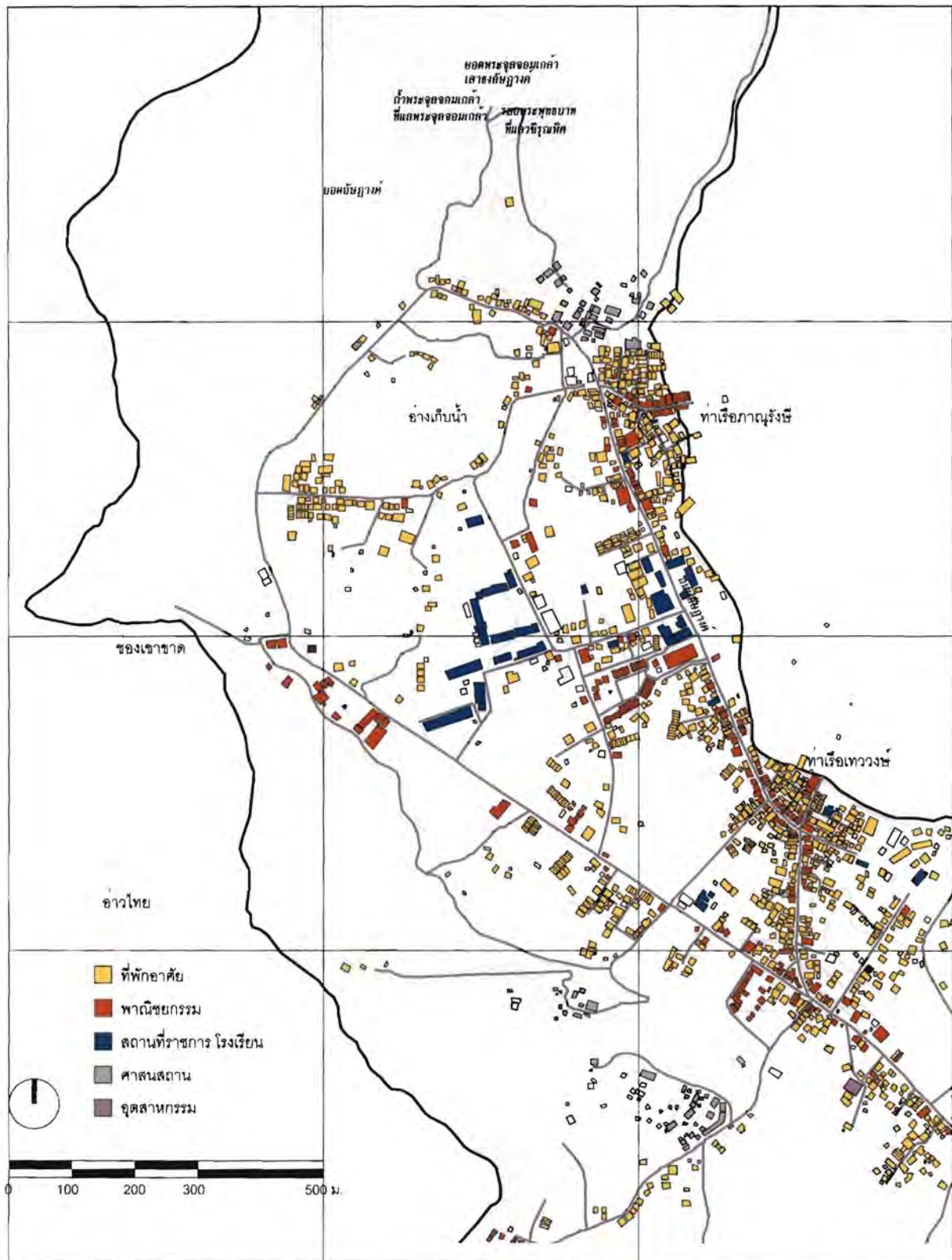
ภาพ ๔.๔ บริเวณอัมพางค์วันในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑)



ภาพ ๔.๕ บริเวณอัมพางค์วันในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑)



ภาพ ๔.๖ ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอู่ขางคะวัน ปี พ.ศ. ๒๕๔๕



ภาพ ๔.๗ การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณที่เคยเป็นอัญสาวังคะวัน พ.ศ. ๒๕๔๘ (เส้นชั้นความสูงทุก ๕ เมตร)

## ๔.๒ เก่งพระภักดี

เก่งพระภักดี ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราชินบุรี เป็นศาลาโบราณรูปแบบสถาปัตยกรรมจีน ตั้งอยู่ริมถนนเสาวภาบริเวณสี่แยกมุกมถนนวัฒนา สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อเป็นที่ประทับชั่วคราว เมื่อครั้งเสด็จประพาสเกาะสีชัง ทรงใช้เป็นที่พักบริเวณระหว่างเสด็จประพาสชมทิวทัศน์ ณ ช่องอศริยามภรณ์ (ช่องเขาขาด) ในอำเภวยางชุมน้อย



ภาพ ๔.๔ เก่งพระภักดี มองจากทิศตะวันตกเฉียงใต้



ภาพ ๔.๕ เก่งพระภักดี มองจากทิศตะวันออกเฉียงใต้

อาคารวางในแนวตามตะวันหันด้านสกัดในแนวตะวันออก-ตะวันตก ด้านหน้าอาคารหันไปทางทิศตะวันตก ลักษณะอาคารเป็นศาลาโถง ก่ออิฐฉาบปูน รูปแบบสถาปัตยกรรมจีน เรียก "เก่งจีน" ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านกว้างขนาด ๓ ช่วงเสา ช่วงกลางขนาดกว้างสุดเป็นช่องประธาน ด้านยาวขนาด ๕ ช่วงเสา ช่วงกลางขนาดกว้างสุดเช่นกัน มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า ๓ ขั้น หลังคาเป็นรูปแบบหลังคาที่ได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบสถาปัตยกรรมจีน ส่วนบนเป็นหลังคาทรงจั่วซ้อน ๒ ชั้น ประดับองค์ประกอบต่างๆ รูปแบบศิลปกรรมจีน เป็นปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบสี หลังคาส่วนล่างทั้งชั้นกันสาดปีกนกรอบอาคาร ระหว่างส่วนหลังคาชั้นบนและชั้นกันสาด ยกเป็นชั้นคอสองก่อก่ออิฐฉาบปูนปั้นลายติดกระเบื้องเคลือบสี โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องกาบ หรือ กระเบื้องกาบกล้วย อาคารไม่มีผนัง ใช้เสาก่ออิฐฉาบปูน ส่วนฐานก่อก่ออิฐฉาบปูนเรียบไม่มีการประดับตกแต่ง

ปัจจุบันตัวอาคารมีความชำรุดทรุดโทรมมาก สภาพความสมบูรณ์มีผลรวม ประมาณร้อยละ ๓๕ เนื่องจากถูกทิ้งร้าง ไม่มีการใช้สอยอาคาร และขาดการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มคนจรจัดเข้ามาพักนอน รวมทั้งกลุ่มวัยรุ่นเข้ามาขีดเขียนข้อความทำลายคุณค่าของตัวอาคาร อีกทั้งสภาพที่ตั้งแวดล้อมมีการตั้งร้านค้า ใช้เป็นพื้นที่เก็บของ วางโต๊ะ เก้าอี้ระเกะระกะ ขาดการจัดการดูแลรักษาความสะอาด ปล่อยให้ละเลยให้เน่าขึ้นยาว รก ทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่งดงามต่อตัวอาคาร



ภาพ ๔.๑๐ สภาพแวดล้อมอาคารในปัจจุบัน ขาดการดูแล มีร้านค้า เก็บของ เกิดความสกปรก เสียทัศนียภาพ



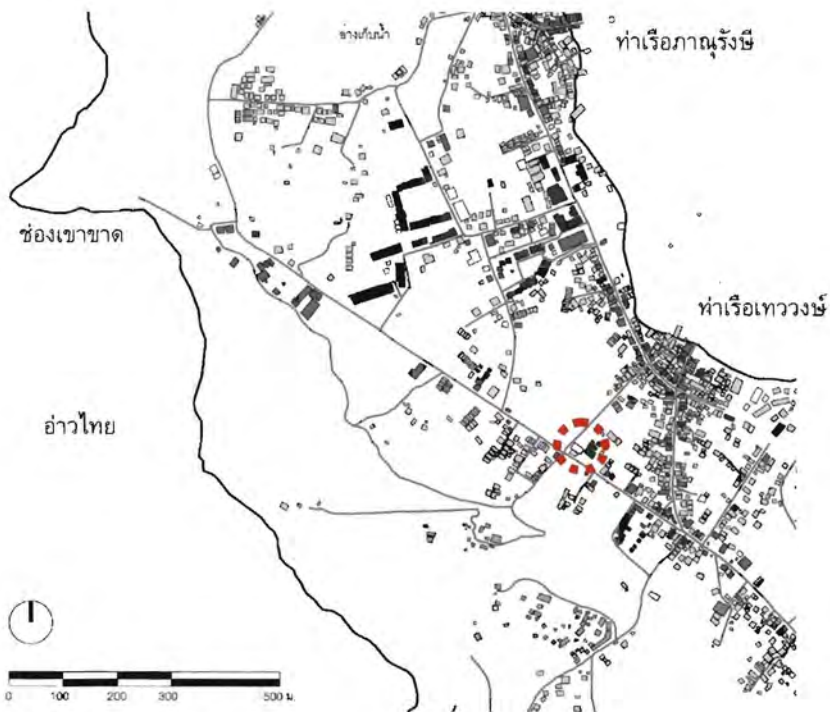
ภาพ ๔.๑๑ รูปด้านหน้าอาคารด้านทิศตะวันตก



ภาพ ๔.๑๒ รูปด้านข้างอาคารด้านทิศใต้

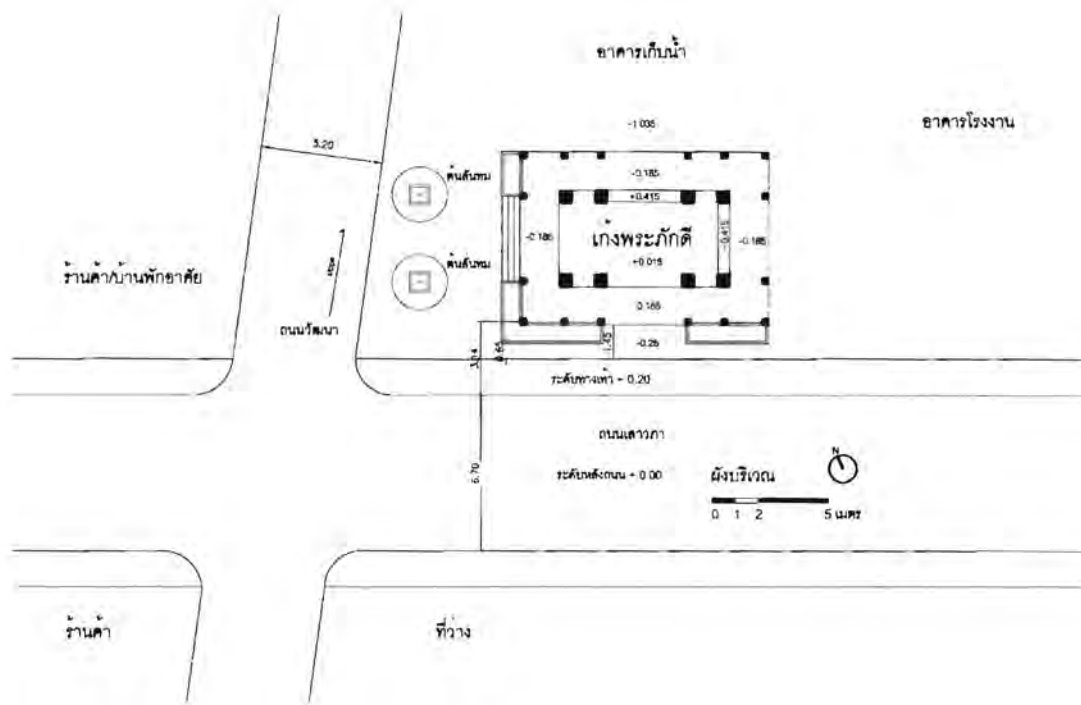


ภาพ ๔.๑๓ รูปด้านหลังอาคารด้านทิศตะวันออก

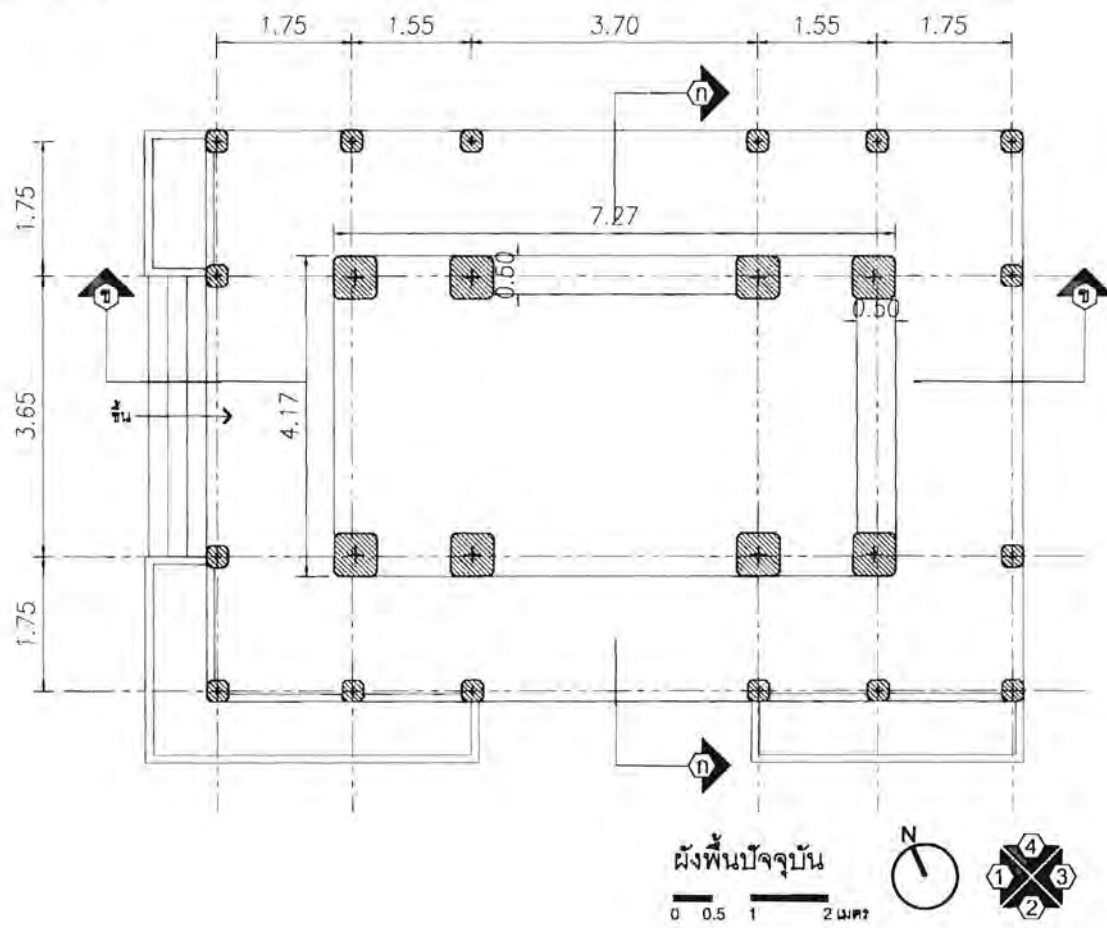


ภาพ ๔.๑๔ ตำแหน่งที่ตั้งแก่งพระภักดี





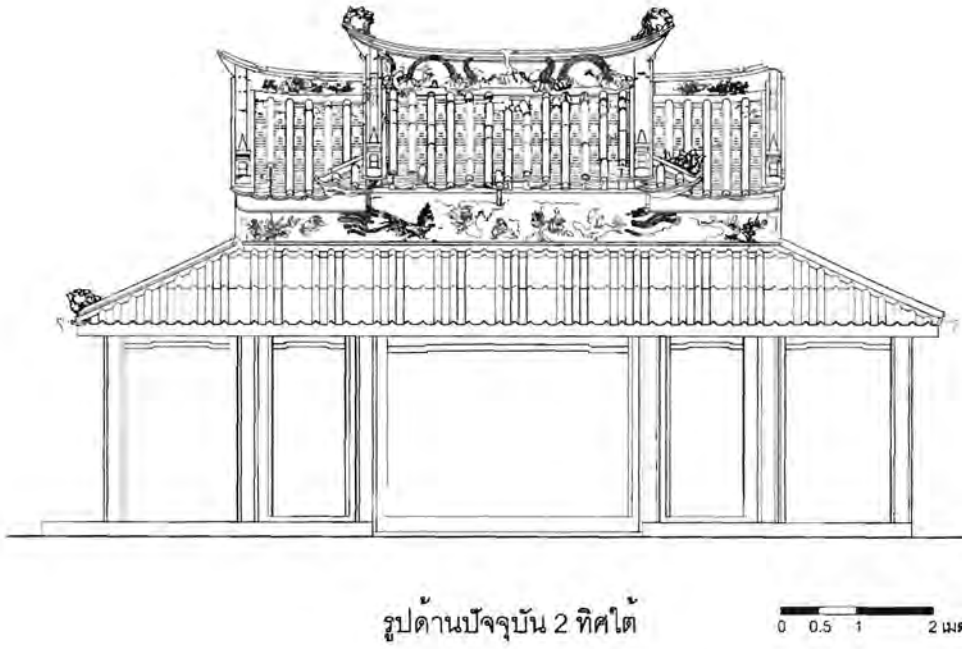
ภาพ ๔.๑๕



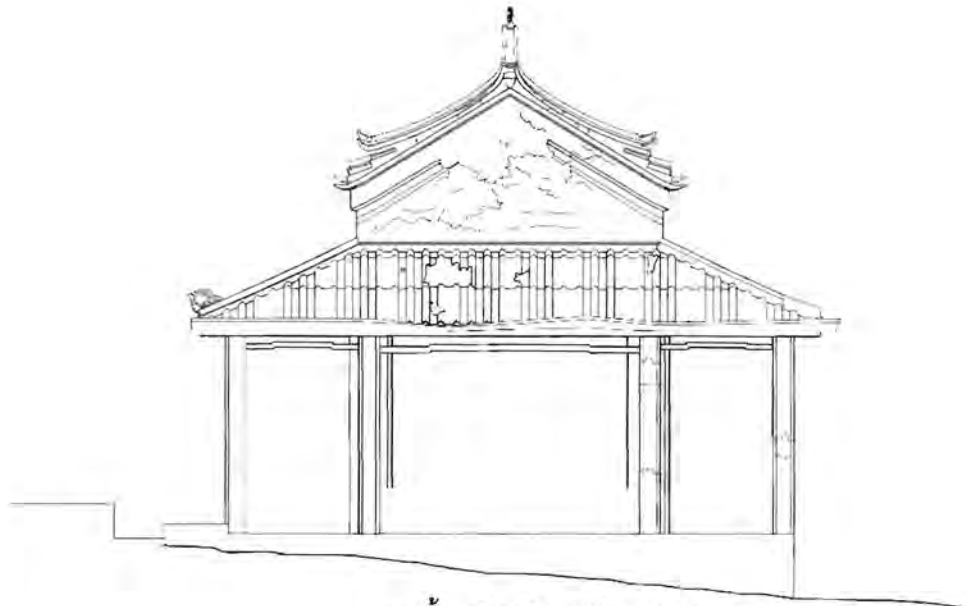
ภาพ ๔.๑๖



ภาพ ๔.๑๗



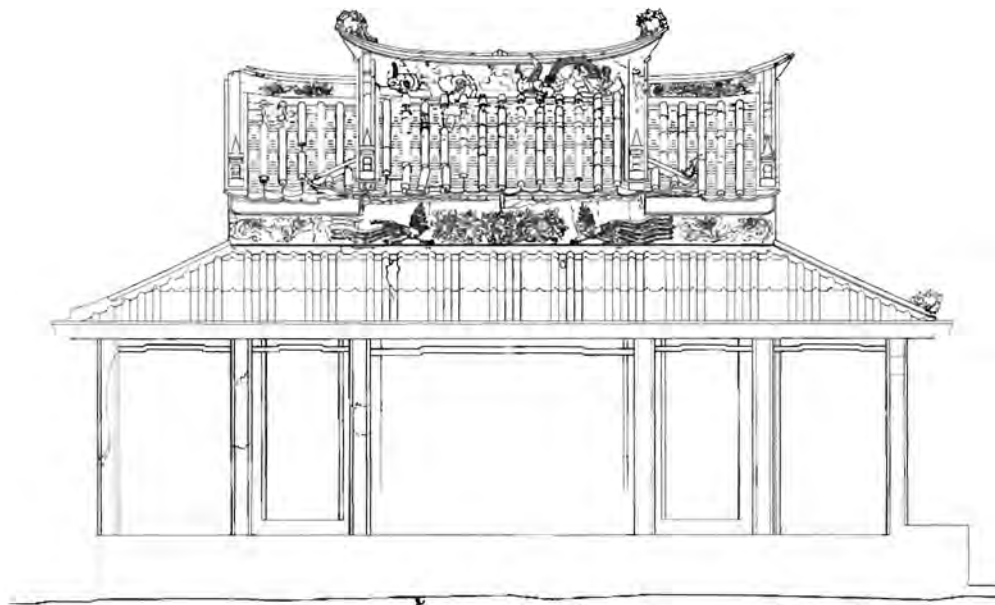
ภาพ ๔.๑๘



รูปดำนปัจจุบัน 3 ทิศตะวันออก

0 0.5 1 2 เมตร

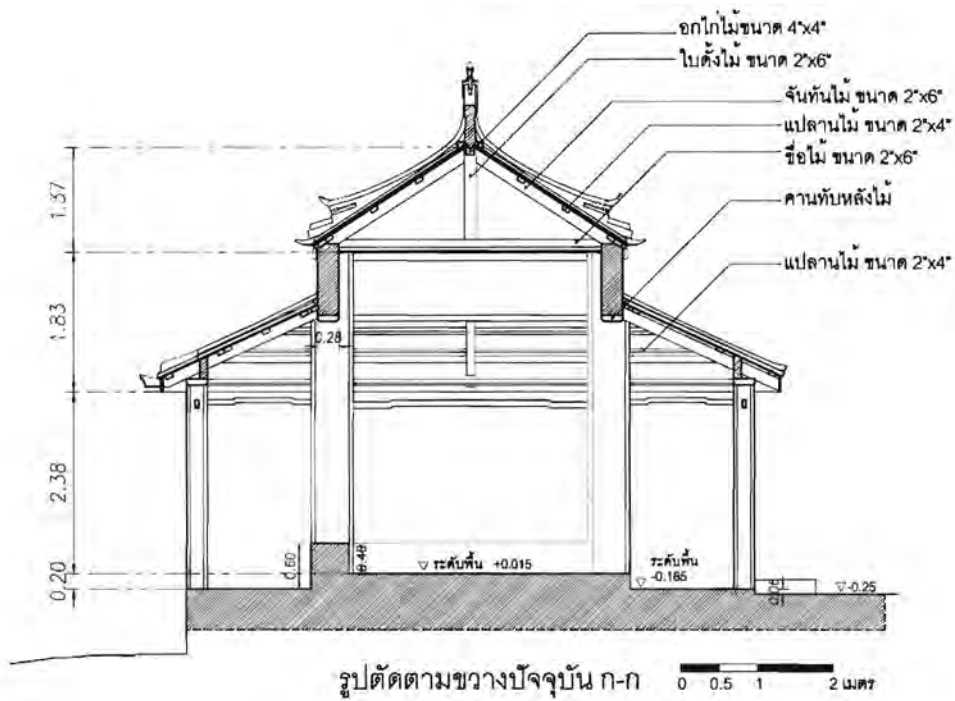
ภาพ ๔.๑๙



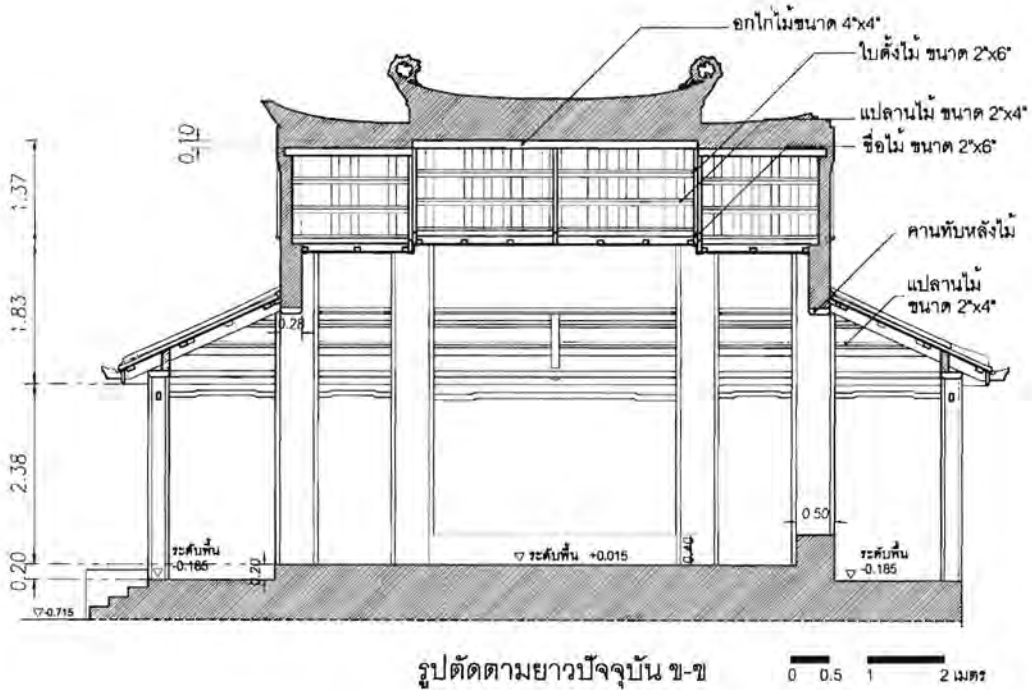
รูปดำนปัจจุบัน 4 ทิศเหนือ

0 0.5 1 2 เมตร

ภาพ ๔.๒๐



ภาพ ๔.๒๑



ภาพ ๔.๒๒

รายละเอียดสภาพอาคารปัจจุบัน แบ่งตามลักษณะองค์ประกอบต่างๆ มีดังนี้

๔.๒.๑ ส่วนหลังคา สภาพความสมบูรณ์รวมประมาณร้อยละ ๓๕ มีรายละเอียด คือ

#### หลังคาส่วนบนทรงจั่ว

เป็นหลังคาทรงจั่วซ้อน ๒ ชั้น มีชั้นจั่วบนสุดและชั้นจั่วล่าง รูปแบบสถาปัตยกรรมจีน ที่ชายหลังคาชั้นบนมีการออกมุมหลังคาเล็กๆ วางทับบนหลังคาจั่วชั้นล่าง หลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบู่ ที่มีลักษณะแอ่นโค้งลง แล้วปั้นปูนแบบโค้งขึ้นครอบระหว่างรอยต่อของกระเบื้องในแนวตั้งยาวลงมาตลอดหลังคา ตามลักษณะของการมุงกระเบื้องแบบสถาปัตยกรรมจีนทุกประการ ส่วนองค์ประกอบประดับหลังคาเป็นปูนปั้นเขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสี โครงสร้างหลังคาเป็นไม้



ภาพ ๔.๒๑ สภาพหลังคาชั้นบน ทรงจั่วซ้อน ๒ ชั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมจีน

#### ชั้นจั่วบนสุด

สันหลังคาก่ออิฐฉาบปูนยกสูงปั้นปูนเป็นคิ้วบัวโค้งแอ่นขึ้น ส่วนปลายชำรุดแตกหัก ฝัวยุณฉาบมีสภาพการกัดกร่อน เสื่อมเป็นคราบดำ สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๗๐ ปลายยอดบนสุดประดับปูนปั้นคล้ายรูปหัวมังกร หรือมังกรคายก้านลายพฤกษชาติโบเทศม้วนขดเป็นวง แบบศิลปกรรมจีน ๒ อัน สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๕๐ เนื่องจากมีส่วนที่หัก และเนื้อปูนหลุดล่อน เป็นคราบดำ

ผนังด้านยาวของสันหลังคาเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนปั้น ลายเขียนสี ประดับกระเบื้องเคลือบสีรูปมังกรต้นเมฆ ๒ ตัว หันหน้าชนกัน เป็นมังกรเกล็ดเขียวและเกล็ดเหลือง โดยใช้กระเบื้องเคลือบสีประดับเป็นส่วนเกล็ด (ลายเหมือนกันทั้งสองด้าน) ความสมบูรณ์ของตัวลายประมาณร้อยละ ๔๐ เนื่องจากเนื้อปูนปั้นที่เป็นตัวลายและส่วนกระเบื้องเคลือบสีที่ใช้ประดับกะเทาะแตกหักเป็นจำนวนมาก รวมทั้งรอยเขียนสีและปูนเสื่อมหลุดล่อน ทำให้สีบดบังเค้าโครงลายเดิมได้ยาก

ส่วนปิดจั่วบนปั้นปูนเป็นกรอบสันเดินคิ้วบัว ปั้นเป็นสันโค้งแอ่น สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๔๕ เนื่องจากส่วนปลายบนมีรอยแตกร้าวรุนแรงทั้งจั่วหน้าและจั่วหลังอาคาร ตัวปูนฉาบกัดกร่อนเสื่อมหลุดล่อนเป็นคราบดำ ตอนปลายล่างที่โค้งแอ่นประดับปูนปั้นหัวมังกรคายก้านลายพฤกษชาติขม้วนเหมือนยอดปลายจั่ว แต่สภาพหักชำรุดไปหมดทั้ง ๔ ตัว เหลือความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๑๕ ที่ส่วนหน้าของส่วนปิดจั่วตอนปลาย

ล่างนี้ ประดับลายปูนปั้นเขียนสีรูปก้านใบไม้ แต่ลบเลือนหายไปมาก คงเหลือที่สมบูรณ์ที่สุดอยู่ด้านทิศใต้ มีความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๓๐

ผนังหน้าจั่วบริเวณรอยต่อระหว่างจั่วชั้นลดหลังคาด้านสกัด เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนเรียบทาสี สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๗๕ เนื่องจากเกิดการกัดกร่อนเสื่อมสภาพของปูนฉาบและคราบดำเกาะผนัง

กระเบื้องที่ใช้มุงหลังคาชำรุดแตกหัก หลุดล่อน และตัวครอบรอยต่อกระเบื้องตามแนวตั้งชำรุดแตกหักเนื้อปูนเสื่อมเป็นคราบดำ สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๓๐

ปลายชายคาด้านยาวของอาคารเป็นสะพานหนูไม้เป็นตัวจบชายหลังคา ไม่มีเชิงชาย ซึ่งน่าจะหลุดหายไป บริเวณปลายล่างชายคาจั่วด้านบนนี้ มีการทำชุดหลังคาเล็กๆ ลอยขึ้นมา ทั้งอาคารมี ๔ ชุด ระเบียบการสร้างและการประดับตกแต่งองค์ประกอบแบบจีนลักษณะเหมือนหลังคาชุดใหญ่ สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๖๐ ส่วนปลายสันหลังคาประดับปูนปั้นคล้ายรูปหัวมังกรคายก้านลายพฤกษชาติใบเทศมีวนชดเป็นวง ล้อกันมากับหลังคาชุดใหญ่ แต่ได้ชำรุดแตกหักเป็นส่วนมาก เหลือตัวที่สมบูรณ์ที่สุดที่มุมหลังคาเล็กด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีสภาพประมาณร้อยละ ๗๐



ภาพ ๔.๒๔ ครอบสันหลังคาปูนปั้นด้านทิศเหนือ มีร่องรอยปูนเสื่อมสภาพ หลุดล่อน เป็นคราบดำ



ภาพ ๔.๒๕ ปูนปั้นรูปหัวมังกรคายก้านลายพฤกษชาติ ประดับยอดครอบสันหลังคา หักชำรุด เป็นคราบดำ



ภาพ ๔.๒๖ ผนังสันหลังคาเป็นลายปูนปั้น เขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสีรูปมังกร ซึ่งกระเบื้องแตกหักจำนวนมาก



ภาพ ๔.๒๓ รูปขยายลายปูนปั้นด้านทิศใต้ แสดงจุดที่เนื้อปูนกะเทาะเป็นรอย และการแตกหักของตัวลาย



ภาพ ๔.๒๔ รูปขยายลายปูนปั้นด้านทิศใต้ ช่วงกลางลายหลุดแตกหัก สืบค้นหาลายเดิมได้ยาก



ภาพ ๔.๒๕ รูปขยายลายปูนปั้นด้านทิศใต้ รูปมังกรเกล็ดเขียว ตัวลายแตกหัก และปูนหลุดล่อนเป็นคราบดำ



ภาพ ๔.๓๐-๔.๓๑ ส่วนปิดจั่วปูนปั้น แตกหักรุนแรง เนื้อปูนเสื่อมเกาะเกาะหลุดล่อนเป็นคราบดำ รวมไปถึงส่วนผนังหน้าจั่ว



ภาพ ๔.๓๒ ชายหลังคาจั่วชั้นบน มีการออกซุดหลังคาเล็ก ส่วนปลายชายคาจั่วชั้นบนสุด ไม่มีเชิงกลอน ซึ่งน่าจะหลุดหายไป



ภาพ ๔.๓๓ ส่วนหน้าของกรอบปิดจั่ว ประดับลายปูนปั้นเขียนสี ซึ่งหลุดล่อนไป ตามสภาพความเก่าของอาคาร





ภาพ ๔.๓๔ กระเบื้องกาบูนสภาพเก่าแตกหัก หลุด เป็นรูรั่ว ส่วนครอบกระเบื้องแนวตั้งเนื้อปูนเสื่อมแตกหัก



ภาพ ๔.๓๕ ส่วนครอบกระเบื้องเนื้อปูนเสื่อมสภาพ แตกหัก ไม่สามารถยึดทับกระเบื้องได้



ภาพ ๔.๓๖ มุมหลังคาเล็กประดับตัวปูนปั้นมังกร ชุดที่คงสภาพสมบูรณ์ที่สุด



ภาพ ๔.๓๗ ปูนปั้นรูปหัวมังกรคายนกขณฑพฤษชาติ ตัวที่มีสภาพดีที่สุด อยู่เหนือมุมหลังคาเล็กด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้

### ชั้นจั่วล่าง

มีลักษณะและวิธีการก่อสร้างเหมือนกับหลังคาจั่วบนสุดทุกประการ โดยมีข้อแตกต่างในรายละเอียดทางความสมบูรณ์ขององค์ประกอบบางส่วน คือ

ส่วนสันหลังคา มีสภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๕๐ เนื่องจากส่วนปลายที่โค้งแอ่นแตกหัก ปูนฉาบเกาะทะลุหล่นและปูนเชื่อมเป็นคราบดำ ส่วนประดับที่เป็นหัวมังกรคายนกขณฑพฤษชาติหลุดหายไป

ส่วนผนังด้านยาวของสันหลังคาเป็นปูนปั้นเขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสีลายพฤกษชาติ รูป ดอกไม้ ก้านใบไม้ (ตัวลายแต่ละด้านไม่เหมือนกัน) สภาพความสมบูรณ์ของตัวลายบริเวณที่เหลือขีดที่สุดอยู่ที่สันจั่วหน้าอาคารด้านทิศเหนือ มีสภาพประมาณร้อยละ ๗๐

ส่วนปิดจั่วล่างปั้นปูนเป็นกรอบสันเดินคิ้วบัว ปั้นเป็นสันโค้งแอ่น ลักษณะเหมือนหลังคาชั้นจั่วบนสุด ตัวปูนฉาบหลุดล่อนเป็นคราบดำ มีสภาพความสมบูรณ์ใกล้เคียงกัน ปลายส่วนปิดจั่วซึ่งประดับตัวปูนปั้นหัวมังกรคาย ก้านลายพฤกษชาติ หักชำรุดทั้ง ๔ ตัว เหลือตัวที่สมบูรณ์ที่สุดอยู่ตำแหน่งตรงมุมหลังคาหน้าอาคารด้านทิศใต้ ติดมุมสี่แยกถนน มีสภาพประมาณร้อยละ ๒๐

ส่วนผนังหน้าจั่วก่ออิฐฉาบปูน มีการปั้นบัวเป็นคิ้วโค้งแอ่น ล้อกับสันโค้งของแนวจั่วหลังคา และมีร่องรอยของการประดับตกแต่งลวดลาย ซึ่งน่าจะเป็นลายเขียนสีที่ได้ชำรุดสูญหายไป เนื่องจากปูนเสื่อมสภาพ หลุดล่อนเป็นคราบดำจากผลกระทบของไอน้ำเค็มจากทะเล สภาพความสมบูรณ์ของผนังหน้าจั่วประมาณร้อยละ ๕๐

ส่วนจบชายหลังคาเป็นเชิงกลอนไม้



ภาพ ๔.๓๘ หลังคาจั่วชั้นล่าง รูปแบบเหมือนกับหลังคาจั่วชั้นบน และสภาพความสมบูรณ์ใกล้เคียงกัน



ภาพ ๔.๓๙ รูปด้านข้างของหลังคาจั่วชั้นล่างด้านทิศเหนือ



ภาพ ๔.๔๐ กรอบสันหลังคาจั่วชั้นล่างหน้าอาคารด้านทิศเหนือ ส่วนปลายยอดที่โค้งแอ่นแตกหัก ปูนปั้นรูปหัวมังกรคายก้านชดพฤกษชาติหลุดหายไป ตัวกรอบสันหลังคาและกรอบปิดจั่วมีสภาพเก่า สีและปูนฉาบหลุดล่อน ที่ผนังของสันหลังคาด้านนี้ตัวลายมีสภาพสมบูรณ์สุด



ภาพ ๔.๔๑ รูปขยายลวดลายบริเวณผนังสันหลังคาจั่วชั้นล่างหน้าอาคารด้านทิศใต้ เห็นการแตกหักของปูนปั้นและกระเบื้องเคลือบ เนื้อปูนมีร่องรอยกัดกร่อน สีหลุดล่อน ปูนเสื่อมสภาพ เกิดคราบดำ ไม่สวยงาม



ภาพ ๔.๔๒ ส่วนหน้าครอบปิดจั่วหลังคาชั้นล่างตกแต่งลายปูนปั้นเขียนสีซึ่งเลือนหายไปและปูนแตกกะเทาะหลุด



ภาพ ๔.๔๓ ชายคาหลังคาชั้นจั่วล่างติดไม้เชิงกลอนสภาพเก่า รับแนวกระเบื้องและมุมหลังคาเล็กด้านบน



ภาพ ๔.๔๔-๔.๔๕ หน้าจั่วก่ออิฐฉาบปูนปั้นลาย ด้านหน้าและด้านหลังอาคาร รอยปูนเสื่อมสภาพ หลุดล่อน มีคราบดำ



ภาพ ๔.๔๖ ยอดจั่วแตกหัก ชำรุด ปูนเสื่อมหลุดล่อน เป็นคราบดำ



ภาพ ๔.๔๗ ปลายตัวครอบปิดหน้าจั่วประดับปูนปั้น ซึ่งแตกหักไปเกือบหมด ส่วนผนังหน้าจั่วเห็นร่องรอยการเขียนสี ซึ่งลบเลือนไป จากการเสื่อมและหลุดล่อนของปูน

## คอสอง

หลังคาชั้นคอสองเป็นก่ออิฐฉาบปูน โดยด้านสกัดก่ออิฐฉาบปูนเรียบ ส่วนด้านยาวของอาคารมีฉาบปูนปั้นเขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสี ลวดลายเป็นรูปหงส์ หรือ นกฟีนิกซ์ (phoenix) หรือ นกหงส์โพहनหน้าขนกัน ประกอบลายช่วงกลางและขอบเป็นลายพฤษภชาติรูปดอกไม้ ใบไม้ นกเกาะ ซึ่งลายแต่ละด้านมีส่วนแตกต่างกันเล็กน้อย คือ

ผนังคอสองด้านทิศใต้ เป็นลายดังที่กล่าวมาข้างต้น เหลือสภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๒๕ เนื่องจาก ที่ผนังคอสองบริเวณส่วนหน้าและหลังอาคารมีรอยปูนร้าว ตัวปูนปั้นและกระเบื้องเคลือบสีแตกหัก หลุด สีและฉาบเสื่อม กัดกร่อน กะเทาะหลุดล่อน มีคราบดำ

ผนังคอสองด้านทิศเหนือ มีลักษณะเหมือนด้านทิศใต้จะมีส่วนจบบหัวท้ายเป็นรูปมังกรคายก้านใบลักษณะ ศิลปกรรมจีน สภาพความเสียหายลักษณะเดียวกับผนังคอสองทิศใต้ ส่วนยอดผนังช่วงกลางมีรอยแตกหักของ อิฐตลอดแนว สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๔๐



ภาพ ๔.๔๘ ผนังคอสองด้านทิศใต้ของอาคาร



ภาพ ๔.๔๙ ผนังคอสองหน้าอาคารทิศใต้ มีรอยร้าว



ภาพ ๔.๕๐ ส่วนปูนปั้นและกระเบื้องเคลือบสี แตกหัก



ภาพ ๔.๕๑ ปูนฉาบและสีกะเทาะหลุดล่อนมีคราบดำ



ภาพ ๔.๕๒ ผนังคอสองหลังอาคารทิศใต้ มีรอยร้าว



ภาพ ๔.๕๓ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงหลังอาคาร



ภาพ ๔.๕๔ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงกลางอาคาร ประดับลายรูปหงส์หันหน้าชนกัน ๒ ตัว และลายพฤกษชาติ



ภาพ ๔.๕๕ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงหน้าอาคาร มีลายรูปมังกรคายนก้านพฤกษชาติเป็นตัวจบลาย



ภาพ ๔.๕๖ ผนังคอสองทิศเหนือ ปูนปั้นเขียนสีประดับ  
กระเบื้องเคลือบสีรูปหงส์ ซึ่งแตกหักชำรุดบางส่วน



ภาพ ๔.๕๗ บริเวณคอสองทิศเหนือ ลายรูปหงส์ ส่วนปูน  
ปั้นและกระเบื้องเคลือบสีแตกหัก หลุด สีและปูนฉาบ  
เสื่อมสภาพ กะเทาะหลุด มีตะไคร่น้ำจับ



ภาพ ๔.๕๘ ลายช่วงกลางคอสองด้านทิศเหนือ เป็นลาย  
ปูนปั้นเขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสีรูปพฤษชาติก้าน  
ใบ ออกดอก



ภาพ ๔.๕๙ ตัวลายชำรุด ปูนปั้นและกระเบื้องเคลือบสี  
แตกหัก หลุด สีและปูนฉาบเสื่อมหลุดลอก มีคราบดำ



ภาพ ๔.๖๐ ผนังคอสองด้านทิศเหนือ ช่วงหน้าอาคารเป็นลายปูนปั้น  
เขียนสีประดับกระเบื้องเคลือบสี ซึ่งสีและปูนหลุดรอกไปมาก



ภาพ ๔.๖๑ ลายก้านพฤษชาติ มีร่องรอยเนื้อ  
ปูนเสื่อมสภาพจากการกัดกร่อนของไอน้ำเค็ม  
ทำให้สีและปูนหลุดล่อน

### หลังคาส่วนล่างชั้นกันสาดปีกนก

หลังคาส่วนล่างชั้นกันสาดยื่นเป็นปีกนกรอบอาคาร มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ใยหิน ซึ่งมีรอยแตกหักชำรุดหลายจุด สภาพความสมบูรณ์ของวัสดุมุงประมาณร้อยละ ๗๐

ส่วนครอบตะเข้สันหลังคากันสาดปั้นปูนเป็นคิ้วบัว สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๗๐ เนื่องจากมีรอยแตกร้าว และปูนเสื่อม หลุดล่อนเป็นคราบดำ (มีตัวครอบสันปูนทำใหม่ ๑ ตัว ด้านมุมหลังคาทิศตะวันออกเฉียงใต้)

บนครอบตะเข้สันประดับปั้นปูนรูปมังกรคายก้านลายพญางูชาติโบเทศขดม้วนเป็นวงลักษณะล้อกันมากับส่วนประดับหลังคาจั่วบน แต่ปัจจุบันชำรุดแตกหัก เหลือตัวที่สมบูรณ์ที่สุด ๑ ตัว ที่หลังคากันสาดหน้าอาคารตรงมุมสี่แยกถนน ความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๖๕

ตัวจบหลังคาเป็นไม้เชิงกลอนเดิมมีคิ้วบัวรอบ ๓ ด้าน เว้นด้านทิศใต้เป็นไม้ใหม่เรียบไม่มีคิ้ว สภาพประมาณร้อยละ ๗๐ ชายคา ๓ ด้าน ติดรางน้ำสังกะสี ยกเว้นด้านทิศใต้ไม่มีการติดรางน้ำ



ภาพ ๔.๖๒ กันสาดปีกนกด้านทิศใต้ หน้าอาคาร ตรงมุมสี่แยกถนน ตัวครอบตะเข้สันเดิมเสื่อมสภาพแตกหัก ปูนและสีหลุดล่อน มีคราบดำ



ภาพ ๔.๖๓ กันสาดปีกนกด้านทิศใต้ หลังอาคาร ทำครอบตะเข้สันปูนใหม่



ภาพ ๔.๖๔ ตัวประดับเหนือครอบตะเข้สัน ตัวสมบูรณ์ที่สุด มีร่องรอยปูนปั้นแตกหัก สีลอก เป็นคราบดำ



ภาพ ๔.๖๕ รางน้ำสังกะสีติดตั้งใหม่ ๓ ด้าน ยกเว้นด้านทิศใต้



ภาพ ๔.๖๖ ปีกนกหลังอาคารด้านทิศเหนือ ครอบตะเข้สัน ปูนที่เก่า แตกหัก ปูนเสื่อม มีร่องรอยการซ่อม



ภาพ ๔.๖๗ ปีกนกอาคารด้านทิศเหนือ



ภาพ ๔.๖๘-๔.๖๙ หลังคากระเบื้องซีเมนต์ใยหินแตก เป็นรูรั่ว ช่วงกันสาดปีกนกด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็นจุดที่รั่วเสียหายมากที่สุดในตัวอาคาร



#### ๔.๒.๒ ส่วนเสาศาอาคาร

เสาก่ออิฐฉาบปูนทาสี ย่อมุมบัวกนกกล้วย มีสภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๖๐ เนื่องจากมีรอยแตกร้าว สีและปูนฉาบกระเทาะหลุดล่อนเป็นรูจากการกัดกร่อนของไอน้ำเค็ม เกิดคราบดำ บริเวณที่มีความเสียหายมากที่สุดคือแนวเสารอบนอกด้านทิศตะวันตก โดยเฉพาะช่วงเสากลางอาคารซึ่งมีรอยแตกร้าว และปูนฉาบกระเทาะจนเห็นเนื้ออิฐแดงที่โดนกร่อนจนเสาเกือบขาด ปัจจุบันมีการนำไม้มาช่วยค้ำยันมัดเชือกผูกติดแนวเสา เนื่องจากสภาพเสาใกล้หักแล้ว เสาทุกต้นมีร่องรอยการหลุดล่อนของสีหรือการกระเทาะของปูนฉาบ บางต้นมีรอยแตกร้าวรุนแรง บางต้นมีการขีดเขียนข้อความทำลาย (โดยเฉพาะเสารอบในอาคาร) ยกเว้นแนวเสารอบนอกด้านทิศใต้ ซึ่งแทบจะไม่มี ความเสียหายใดๆ

ระหว่างช่องเสารอบนอก ๓ ด้าน ยกเว้นด้านทิศใต้ มีการประดับด้วยไม้ชื่อขวางเล็กๆ แบบศิลปกรรมจีน โดยแกะสลักไม้เป็นเส้นหยักเล็กน้อย เดินเส้นโค้งตรงขอบ ทาสี มี ๒ ขนาด คือขนาดไม้ที่อยู่ในช่องเสาดตรงกลางจะมีขนาดใหญ่กว่าไม้ที่อยู่ในช่องเสาด้านข้าง สภาพความสมบูรณ์ของตัวไม้ชื่อประดับประมาณร้อยละ ๗๕ ตัวไม้ยังมีความสมบูรณ์พอใช้ มีรอยสีที่หลุดลอก เนื้อสีเสื่อมตามอายุอาคาร





ภาพ ๔.๗๐-๔.๗๕ เสารอบนอกคูกกลางด้านทิศตะวันตก มีความเสียหายสูงสุด เสาแตกร้าว สีปูนกะเทาะหลุดอย่างรุนแรง เสาใกล้หัก ต้องนำไม้มาช่วยค้ำยัน ใอน้ำเค็มกัดกร่อน มีคราบดำและคราบสีอิฐที่แทรกทะลุตัวเสาออกมา



ภาพ ๔.๗๖ แนวเสาด้านทิศเหนือของอาคาร



ภาพ ๔.๗๗ แนวเสาด้านทิศเหนือของอาคาร เห็นคราบการหลุดล่อนของสีและปูนฉาบ



ภาพ ๔.๗๘-๔.๘๐ เสารอบนอกช่องกลางฝั่งหน้าอาคาร เป็นเสาที่เสียหายมากที่สุดในแนวเสาด้านทิศเหนือ เสาแตกร้า สีและเนื้อปูนเสื่อมเกาะทะลุหล่นชัดเจน มีคราบดำ



ภาพ ๔.๘๑ แนวเสารอบนอกด้านทิศตะวันตก

ภาพ ๔.๘๒-๔.๘๓ เสาช่องกลางด้านทิศตะวันออก มีความเสียหายมากที่สุด โดนกัดกร่อนจากไอน้ำเค็ม ทำให้สีเนื้ออิฐภายในทะลุออกมาเป็นคราบ มีรอยคราบเกลือ สีและปูนเสื่อม แตกหัก หลุดล่อน



ภาพ ๔.๘๔ ไม้ตัวขวางประดับระหว่างเสา



ภาพ ๔.๘๕ ไม้ตัวขวางประดับระหว่างเสา สภาพดีพอใช้ เนื้อสีหลุดลอกตามอายุอาคาร



ภาพ ๔.๘๖-๔.๘๑ สภาพความเสียหายโดยรวมของเสารอบในอาคาร มีทั้งส่วนที่โดนกัดกร่อนเป็นคราบจากไอน้ำเค็ม ปูนกะเทาะหลุดล่อน บางจุดเห็นเนื้ออิฐภายใน สีและปูนเสื่อม บางจุดมีการขีดเขียนข้อความสกปรก

๔.๒.๓ ส่วนภายในอาคาร สภาพความสมบูรณ์รวมประมาณร้อยละ ๖๐ มีรายละเอียด คือ

#### ฝ้าเพดาน

มีเฉพาะบริเวณใต้หลังคาชั้นบน เป็นฝ้าไม้ตีขีด ยึดติดกับโครงคร่าวไม้ เดินคิ้วไม้รอบฝ้า ยกกระดานฝ้าต่างกัน เล็กน้อยระหว่างส่วนที่อยู่ใต้หลังคาจั่วบนสุดและหลังคาจั่วล่าง สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๔๐ เนื่องจากเนื้อไม้ฝ้าชำรุดทุดโทรมเปื่อยยุ่ยจากน้ำฝนที่รั่วมาจากชั้นหลังคา มีรูรั่วใหญ่ๆ ๓ จุด ทำให้ฝ้าได้รับความเสียหาย ผุพัง เปื่อยเป็นรูรั่ว ไม้ฝ้าฉีกแตกหัก มีรอยคราบน้ำฝน



ภาพ ๔.๙๒ ฝ้าเพดานภายในตัวอาคาร ฝูพัง เปื้อน จาก น้ำฝนรั่วจากชั้นหลังคา



ภาพ ๔.๙๓ รูรั่วขนาดใหญ่สุด บริเวณกลางฝ้า



ภาพ ๔.๙๔ บริเวณมุมด้านหน้าอาคาร มีรูรั่วของฝ้า ไม้ฝ้า เปื้อน แดก เนื้อไม้เสื่อม เป็นคราบ



ภาพ ๔.๙๕ บริเวณมุมเสา มีรูรั่วของฝ้า ไม้ฝ้าเปื้อน แดก เนื้อไม้เสื่อม เป็นคราบ

### ผนังคอสองภายใน

เป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนเรียบที่ก่อเหนือคานทับหลังไม้ขึ้นไป มีสภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๖๕ เนื่องจากสีและปูนฉาบเสื่อมเกาะเทาะหลุดล่อนจากการกัดกร่อนของไอน้ำเค็ม เกิดคราบดำและจากการรั่วไหลของน้ำฝนจากหลังคาชั้นบน ทำให้บางส่วนเป็นคราบตะไคร่น้ำเกาะ ปูนเสื่อม หลุดล่อน



ภาพ ๔.๙๖-๔.๙๗ ผนังคอสองภายใน สีและปูนฉาบเสียหาย หลุดล่อน มีคราบดำและคราบตะไคร่น้ำเกิดจากน้ำฝนรั่ว

### แท่นประทับ

อยู่บริเวณระหว่างเสารอบในช่วงกลางด้านทิศเหนือ และทิศตะวันออก เป็นแท่นประทับก่ออิฐฉาบปูนขัดมันเรียบ สภาพสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๘๐ มีความเสื่อมโทรมตามกาลเวลาเล็กน้อย



ภาพ ๔.๙๘-๔.๙๙ แท่นประทับก่ออิฐฉาบปูน มีสภาพสมบูรณ์ ทรุดโทรมตามอายุอาคารเพียงเล็กน้อย

๔.๒.๔ ส่วนฐานอาคาร สภาพความสมบูรณ์รวมประมาณร้อยละ ๗๐ มีรายละเอียด คือ

### พื้นอาคาร

เป็นพื้นฉาบปูนซีเมนต์ขัดหยาบ ยก ๒ ระดับ โดยในส่วนห้องเสารอบในยกสูงกว่าส่วนเสารอบนอก สภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๗๐ จากการมีรอยแตกร้าวบางส่วน โดยเฉพาะส่วนมุมอาคารที่จะแตกร้าวไปตามแนวทแยงมุมจากแนวเสารอบในไปมุมแนวเสารอบนอก มีรอยแตกร้าวที่พื้นถึง ๓ มุม ยกเว้นมุมอาคารด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเท่านั้น และพื้นบางจุดเนื้อปูนฉาบกะเทาะ หลุดล่อน พื้นด้านหลังอาคารเป็นรอยคราบน้ำฝนที่รั่วจากหลังคามายังที่พื้น



ภาพ ๔.๑๐๐ สภาพพื้นต่างกัน ๒ ระดับ



ภาพ ๔.๑๐๑ รอยน้ำขังที่พื้นด้านหลังอาคาร



ภาพ ๔.๑๐๒ พื้นซีเมนต์ขัดหยาบภายในห้องเสารอบใน สภาพสมบูรณ์พอใช้ มีรอยกะเทาะหลุดล่อน เล็กน้อย



ภาพ ๔.๑๐๓ รอยแตกทแยงมุมจากส่วนเสารอบในไป เสารอบนอก

### ฐานอาคาร

ฐานอาคารก่ออิฐฉาบปูนหลายๆ ซึ่งจะมองเห็นรอบ ๓ ทิศ ยกเว้นด้านทิศใต้ไม่มีฐานอาคาร เนื่องจากบริเวณที่ตั้งอาคารมีความชันจากทิศใต้ไปทิศเหนือ ทำให้เห็นฐานด้านทิศเหนือชัดเจนที่สุด เป็นฐานก่ออิฐฉาบปูนหลาย ไม่มีบัวหรือการประดับตกแต่งใดๆ สภาพความสมบูรณ์ร้อยละ ๖๐ เนื่องจากมีรอยแตกร้าวที่ส่วนฐานด้านทิศเหนือ สภาพฐานทั่วไปปูนฉาบกะเทาะหลุดล่อน บางส่วนมองเห็นเนื้ออิฐภายใน บางส่วนมีการซ่อมแซมปูนฉาบใหม่ เช่น มุมฐานหลังอาคารทิศเหนือ เป็นต้น

ปัจจุบันมีการก่ออิฐฉาบปูนสร้างเป็นกระเบะปลุกตันเข็มล้อมรอบฐานอาคารด้านทิศตะวันตกและทิศใต้



ภาพ ๔.๑๐๔ ฐานอาคารด้านทิศเหนือ เห็นรอยแตกร้าวของปูน



ภาพ ๔.๑๐๕ กระเบะก่ออิฐปลุกตันเข็มบริเวณฐาน

### บันไดทางขึ้น

บันไดทางขึ้นหน้าอาคารด้านทิศตะวันออก เป็นบันได ๓ ชั้นก่ออิฐฉาบปูนทาสี สภาพสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๕๐ เนื่องจากสีและปูนฉาบกะเทาะ หลุดล่อน เห็นแนวเนื้ออิฐด้านใน



ภาพ ๔.๑๐๖ บันไดทางขึ้นหน้าอาคารด้านทิศตะวันตก

๔.๒.๕ ส่วนโครงสร้างอาคาร คือ ส่วนโครงสร้างหลังคา มีสภาพความสมบูรณ์รวมประมาณร้อยละ ๗๐ มีรายละเอียด คือ

โครงสร้างหลังคาจั่วชั้นบนซ้อน ๒ ชั้น ใช้โครงสร้างไม้ประกอบเป็นรูปจั่วสามเหลี่ยม โดยวางชื่อไม้ขวาง แล้วตั้งใบตั้งรับอกไก่ ซึ่งประกบกับจันทัน ปลายจันทันประกบกับปลายชื่อขวางและยื่นเลยแนวขอบผนังด้านนอก ออกมาเล็กน้อยเพื่อติดเชิงกลอน เหนือจันทันวางแปและกลอน ซึ่งมุงกระเบื้องกาบูนกลอน ไม่มีระแนง ระยะกลอนจะวางห่างกันประมาณ ๐.๒๕ เมตร ตามแนวตั้งตรงกับแนวรอยต่อของขอบกระเบื้องกาบูน สภาพของไม้ ส่วนโครงสร้างเป็นไม้เก่าโครงสร้างเดิม ซึ่งบางจุดได้รับความเสียหายจากน้ำฝนที่รั่วไหลเข้าภายในหลังคา เนื่องจากกระเบื้องแตกหัก หลุด บางส่วนมีการซ่อมเปลี่ยนเป็นไม้ตัวใหม่ เช่น ไม้ใบตั้งกลางหลังคา ซึ่งเป็นจุดที่น้ำฝนรั่ว

โครงสร้างหลังคาส่วนล่างชั้นกันสาดปีกนก เป็นไม้ มีสภาพความสมบูรณ์ประมาณร้อยละ ๖๐ โดยใช้ไม้จันทันพาดจากคานทับหลังไม้ที่วางอยู่บนแนวหัวเสารอบในใต้ชั้นคอสอง แล้วพาดปลายจันทันมาวางบนคานไม้ทับหลังที่วางอยู่บนแนวหัวเสาขอบนอกของหลังคาชั้นปีกนก ช่องว่างเหนือคานทับหลังก่ออิฐฉาบปูนปิดขึ้นไป ทำให้เมื่อมองจากข้างในจะเห็นเหมือนเป็นผนังอิฐ ตัวคานทับหลังไม้ทรวดโถมมีรอยแตกบางส่วน เช่น บริเวณมุมหลังคาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดถนนใหญ่ ส่วนปลายจันทันยื่นเลยขอบนอกเสาไปยึดกับเชิงกลอนไม้ ส่วนหลังคากันสาดปีกนกด้านทิศใต้และทิศตะวันออกมีร่องรอยไฟไหม้ ไม้กลอนเดิมหลุดหายไปหมดแล้ว ยังคงเหลืออยู่ที่มุมตะเข้สัน มุมละ ๒ ตัวเท่านั้น ไม้กลอนมีสภาพแตกชำรุด ไม้แปเป็นไม้เดิม มีรอบอาคาร สภาพทรวดโถม ไม้จันทันใช้ตัวเดิมรอบปีกนกทั้ง ๓ ด้าน ยกเว้นด้านทิศใต้เป็นไม้จันทันตัวใหม่ ซึ่งน่าจะนำมาติดซ่อมแซมจันทันเดิมที่ไม้ประกบที่ผิวทั้งสองข้างและท้องจันทัน ทำให้ดูมีขนาดใหญ่ขึ้น ตัวไม้ปิดจันทันมีสภาพทรวดโถมจากคราบน้ำฝน ปลายจันทันของหลังคาปีกนกด้านทิศตะวันออก มีร่องรอยถูกไฟไหม้ชัดเจน ๑ ตัว



ภาพ ๔.๑๐๗ โครงสร้างหลังคาชั้นบนทรงจั่ว สังกัดชื่อไม้เก่าซึ่งเชื่อมตามอายุอาคาร และโดนน้ำฝนที่รั่วจากหลังคาทำลาย



ภาพ ๔.๑๐๘ ปลายจันทันไม้เก่ายื่นออกนอกตัวอาคารเล็กน้อย เพื่อยึดกับเชิงกลอน (ในภาพ เชิงกลอนหลุดหายไป)



ภาพ ๔.๑๐๙ จันทันไม้ตัวเก่าบริเวณหลังคาปีกนก มีไม้ปิดหุ้ม สภาพเก่าเป็นคราบเล็กน้อย



ภาพ ๔.๑๑๐ จันทันไม้เก่าพาดบนคานทับหลังไม้ และยื่นปลายจันทันยึดกับเชิงกลอน





ภาพ ๔.๑๑๑-๔.๑๑๓ บริเวณมมตะเข้สั้น เห็นตัวไม้กลอนชำรุดมาก ไม้เสื่อม สวนตัวแปและจันทันมีสภาพยังพอใช้  
การได้



ภาพ ๔.๑๑๔ ปลายจันทัน  
เดิม ชั้นหลังคาปีกนกด้านทิศ  
ตะวันออกมีร่องรอยโดนไฟ  
ไหม้

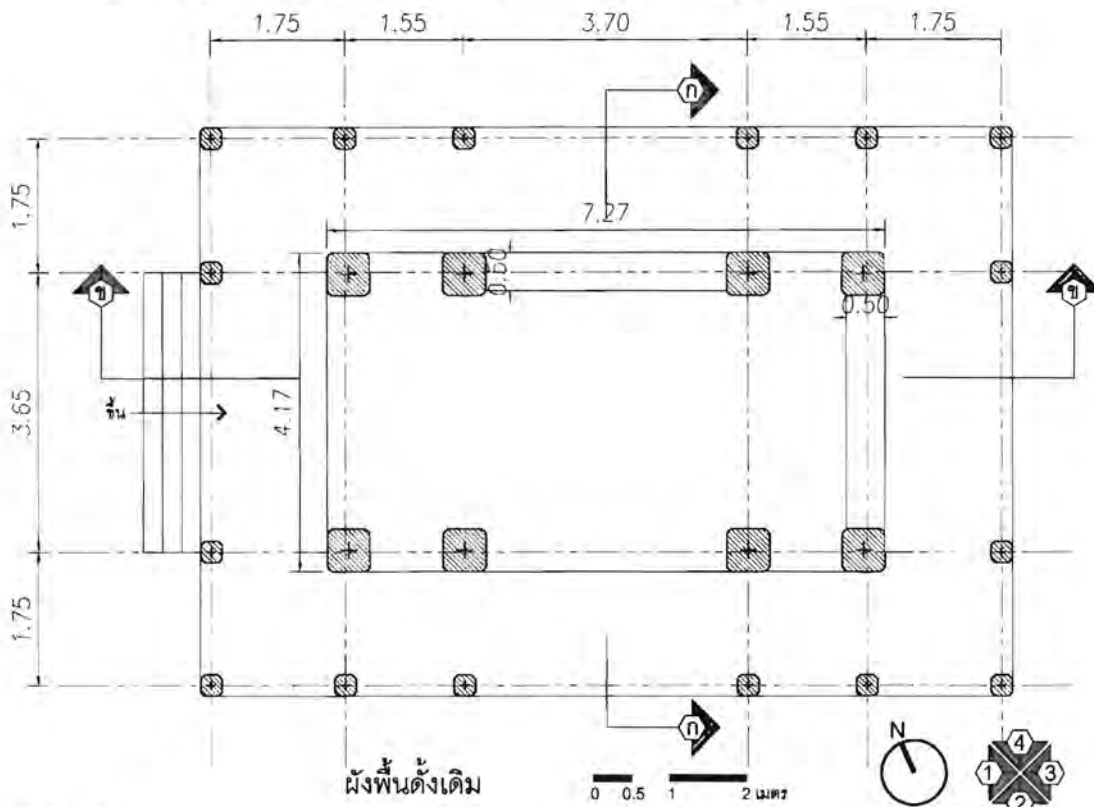


ภาพ ๔.๑๑๕ รอยแตกของคานทับหลังไม้ ตัวมม  
อาคารด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดถนนใหญ่

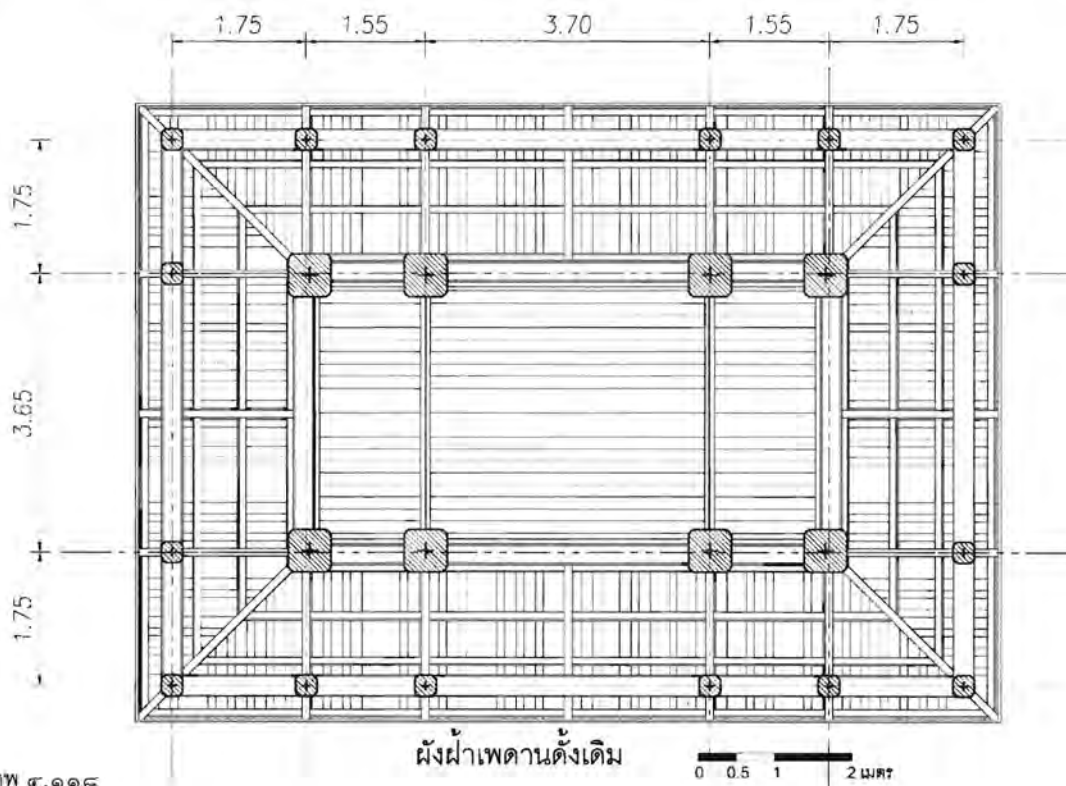


ภาพ ๔.๑๑๖ จันทันไม้ตัวใหม่  
ด้านทิศใต้ของตัวอาคาร  
สภาพใช้การได้ดี

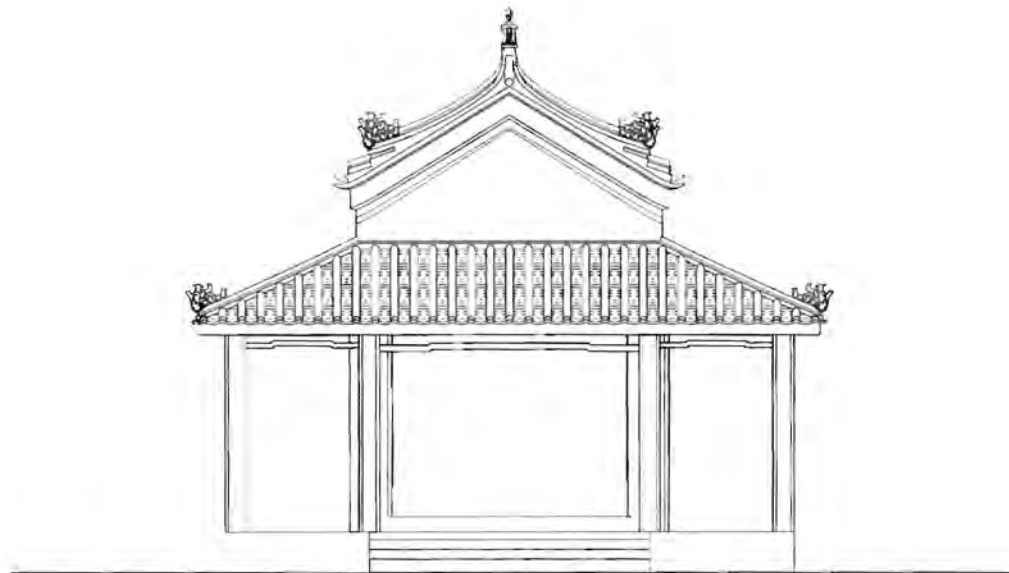
ทั้งนี้ สภาพดั้งเดิมที่สมบูรณ์ของเก๋งกักตึ น่าจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้



ภาพ ๕.๑๑๗



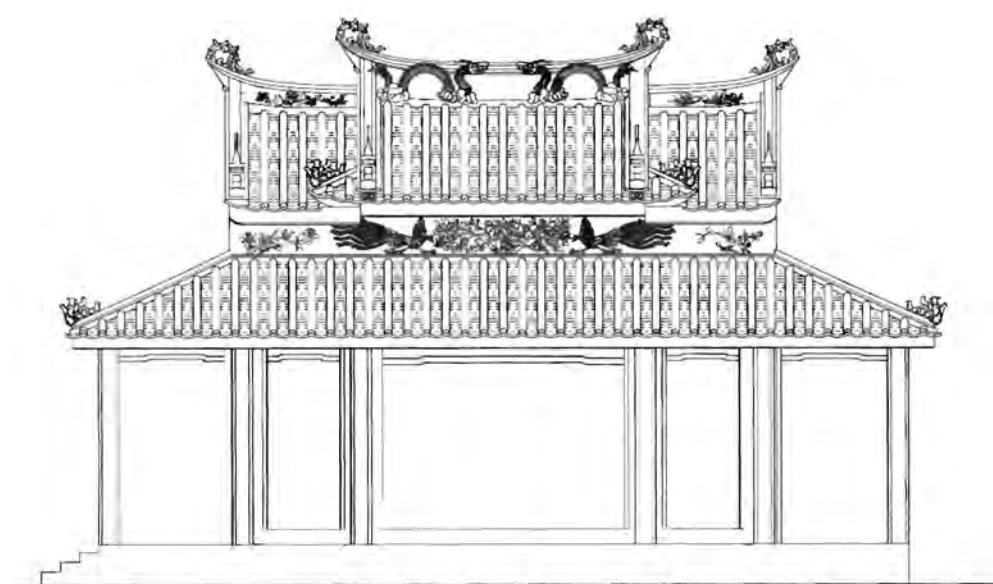
ภาพ ๕.๑๑๘



รูปดำนดั้งเดิม 1 ทิศตะวันตก

0 0.5 1 2 เมตร

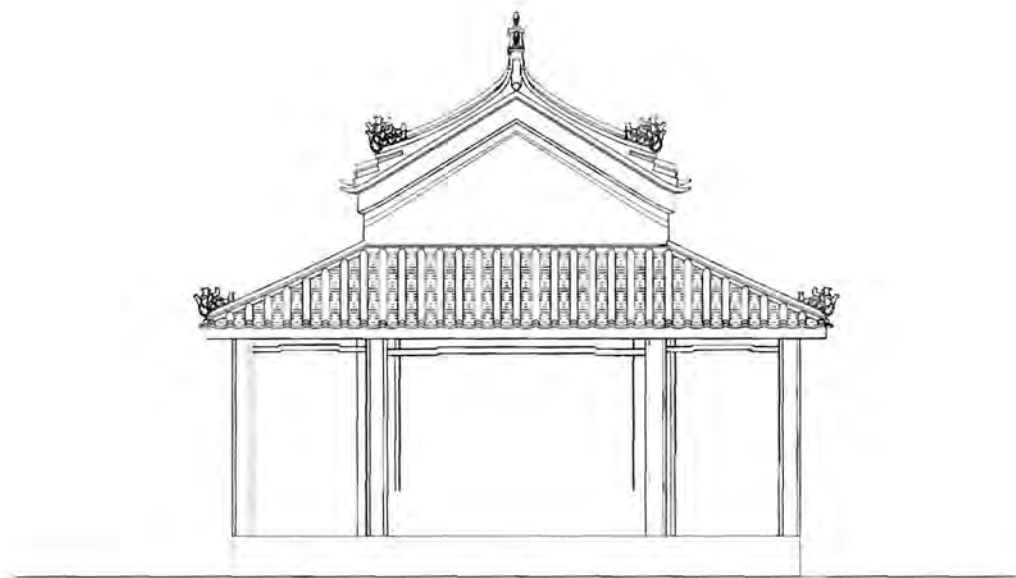
ภาพ ๔.๑๑๙



รูปดำนดั้งเดิม 2 ทิศใต้

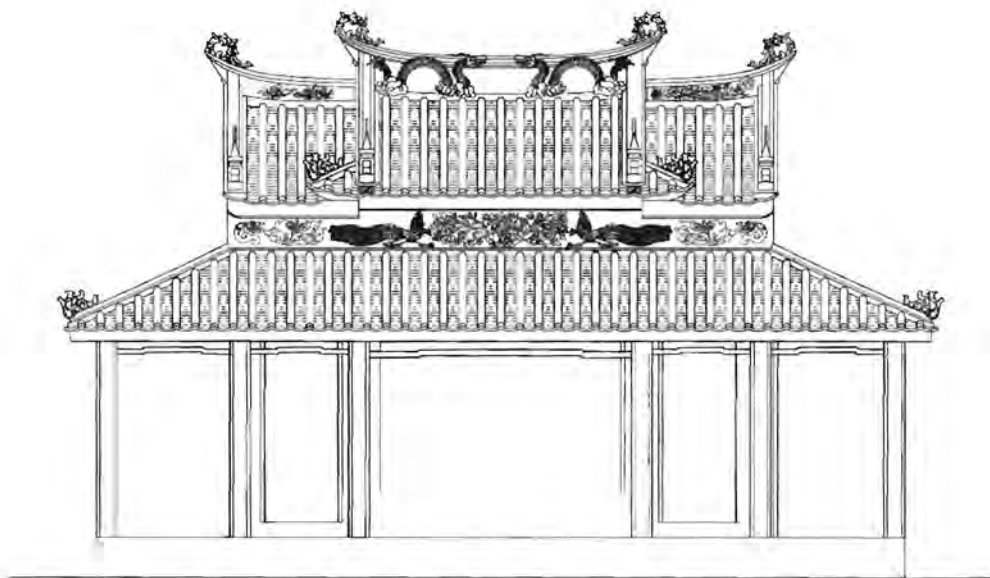
0 0.5 1 2 เมตร

ภาพ ๔.๑๒๐



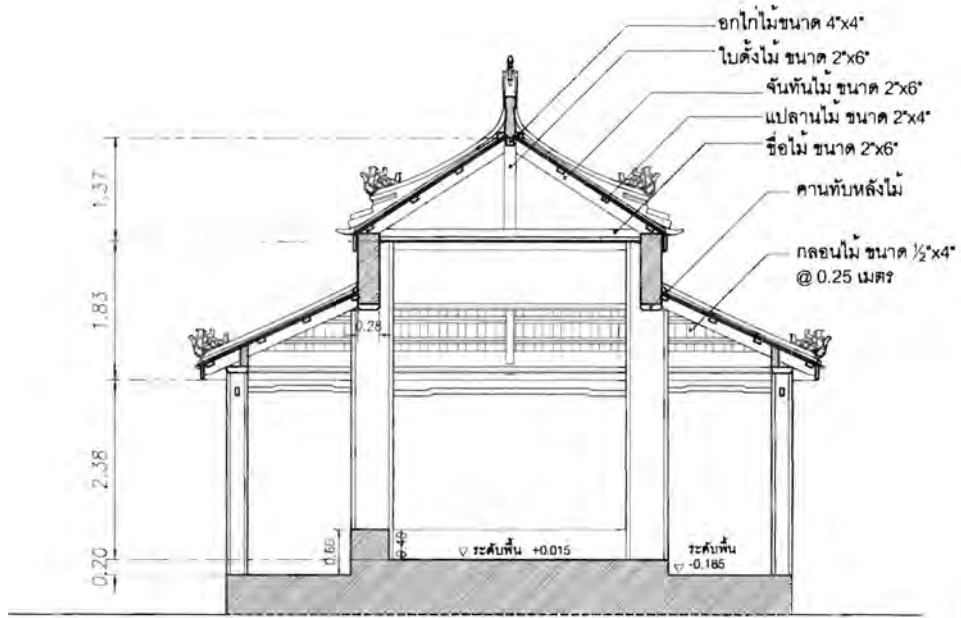
รูปดำนดั้งเดิม 3 ทิศตะวันออก 0 0.5 1 2 เมตร

ภาพ ๔.๑๒๑



รูปดำนดั้งเดิม 4 ทิศเหนือ 0 0.5 1 2 เมตร

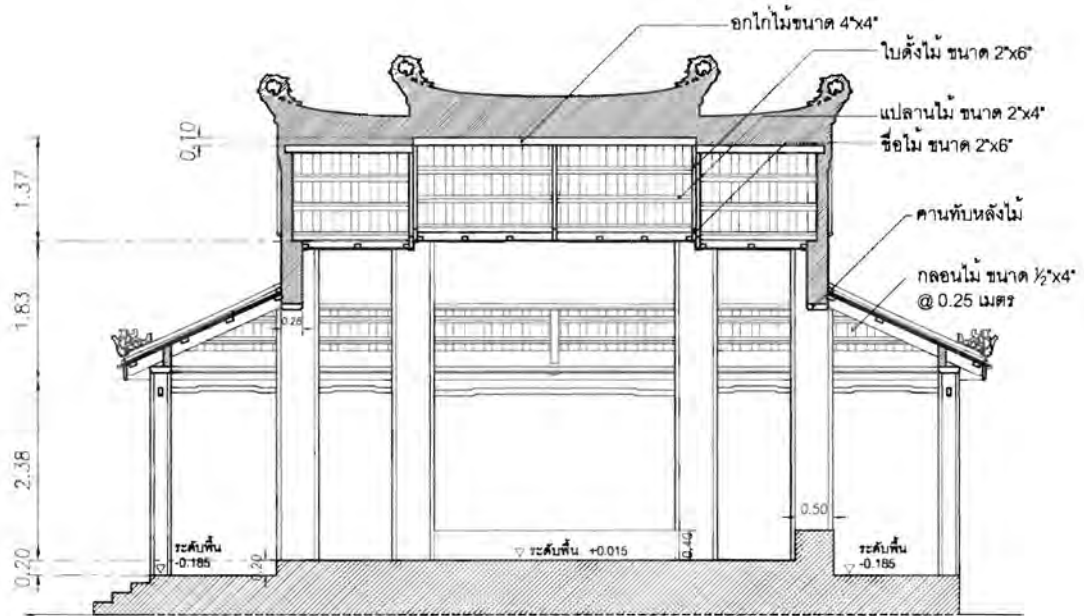
ภาพ ๔.๑๒๒



รูปตัดตามขวางดั้งเดิม ก-ก

0 0.5 1 2 เมตร

ภาพ ๔.๑๒๓

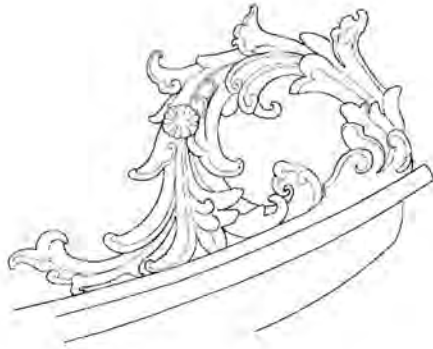


รูปตัดตามยาวดั้งเดิม ข-ข

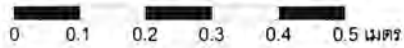
0 0.5 1 2 เมตร

ภาพ ๔.๑๒๔

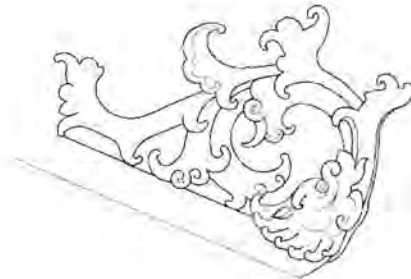
แบบขยายลวดลายประดับต่างๆ



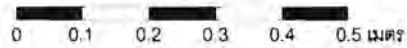
แบบขยายลายประดับยอดหลังคา



ภาพ ๔.๑๒๕



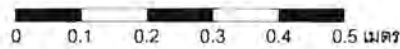
แบบขยายลายประดับสันหลังคา



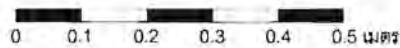
ภาพ ๔.๑๒๖



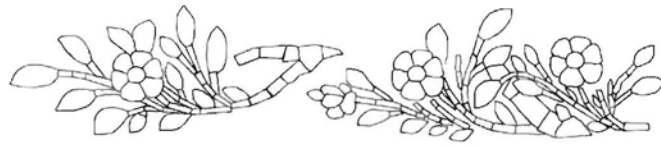
แบบขยายลายประดับผนังสันหลังคาด้านทิศใต้



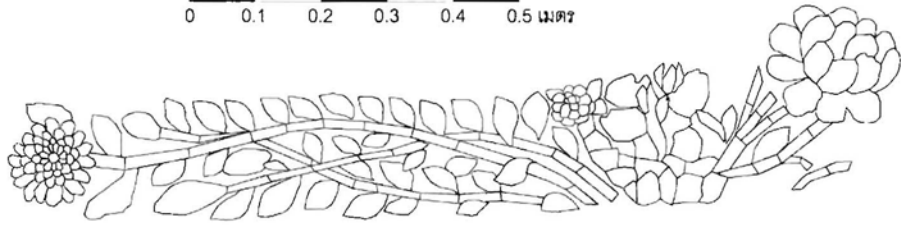
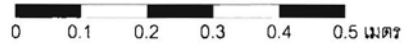
แบบขยายลายประดับผนังสันหลังคาด้านทิศใต้



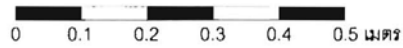
ภาพ ๔.๑๒๗



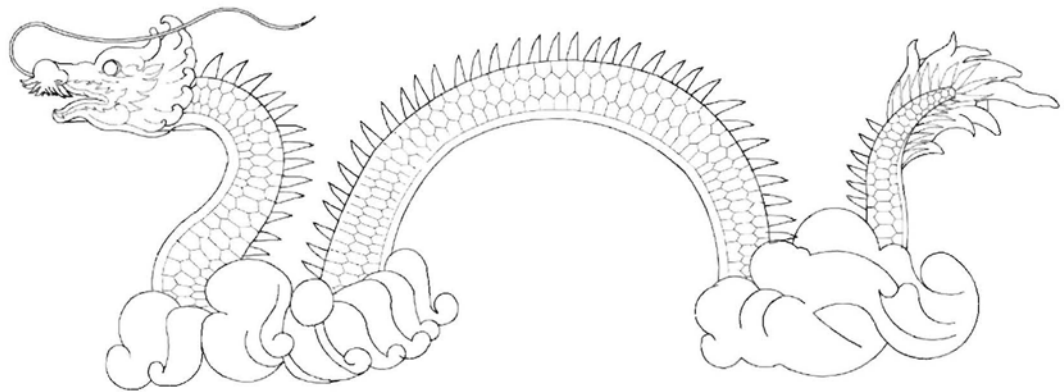
แบบขยายลายประดับผนังชั้นหลังคาด้านทิศเหนือ



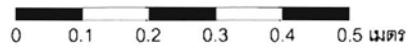
แบบขยายลายประดับผนังชั้นหลังคาด้านทิศเหนือ



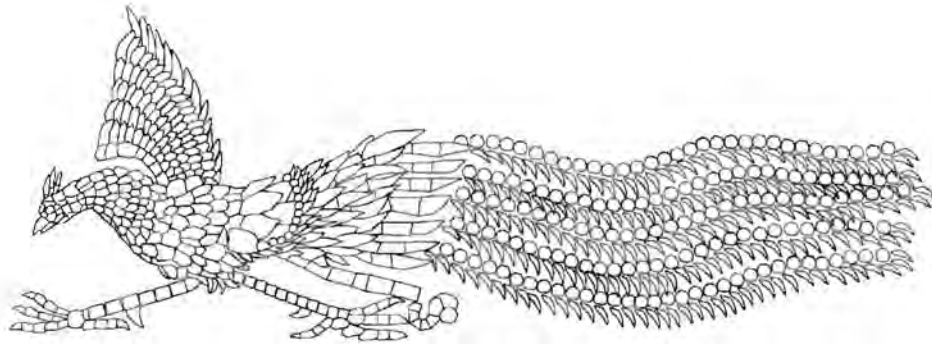
ภาพ ๔.๑๒๘



แบบขยายมังกรประดับผนังชั้นหลังคา



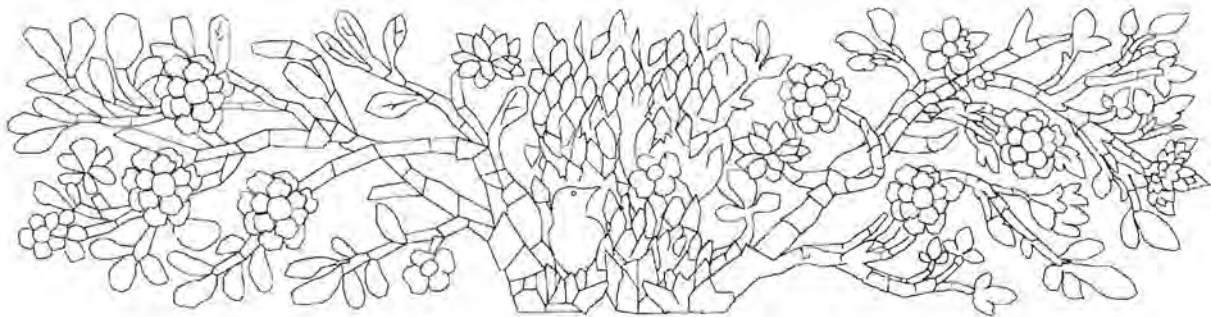
ภาพ ๔.๑๒๙



แบบขยายหงส์ประดับคอสอง

0 0.1 0.2 0.3 0.4 0.5 เมตร

ภาพ ๔.๑๓๐



แบบขยายลายประดับคอสองด้านทิศเหนือ

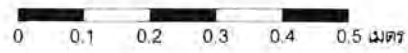
0 0.1 0.2 0.3 0.4 0.5 เมตร

ภาพ ๔.๑๓๑

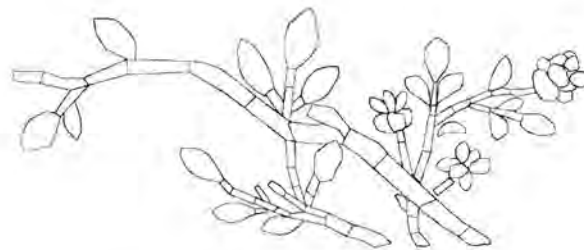
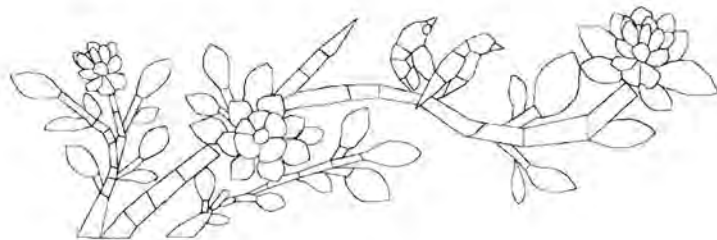




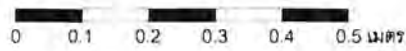
แบบขยายลายประดับคอสองด้านทิศเหนือ



ภาพ ๔.๑๓๒



แบบขยายลายประดับคอสองด้านทิศใต้



ภาพ ๔.๑๓๓

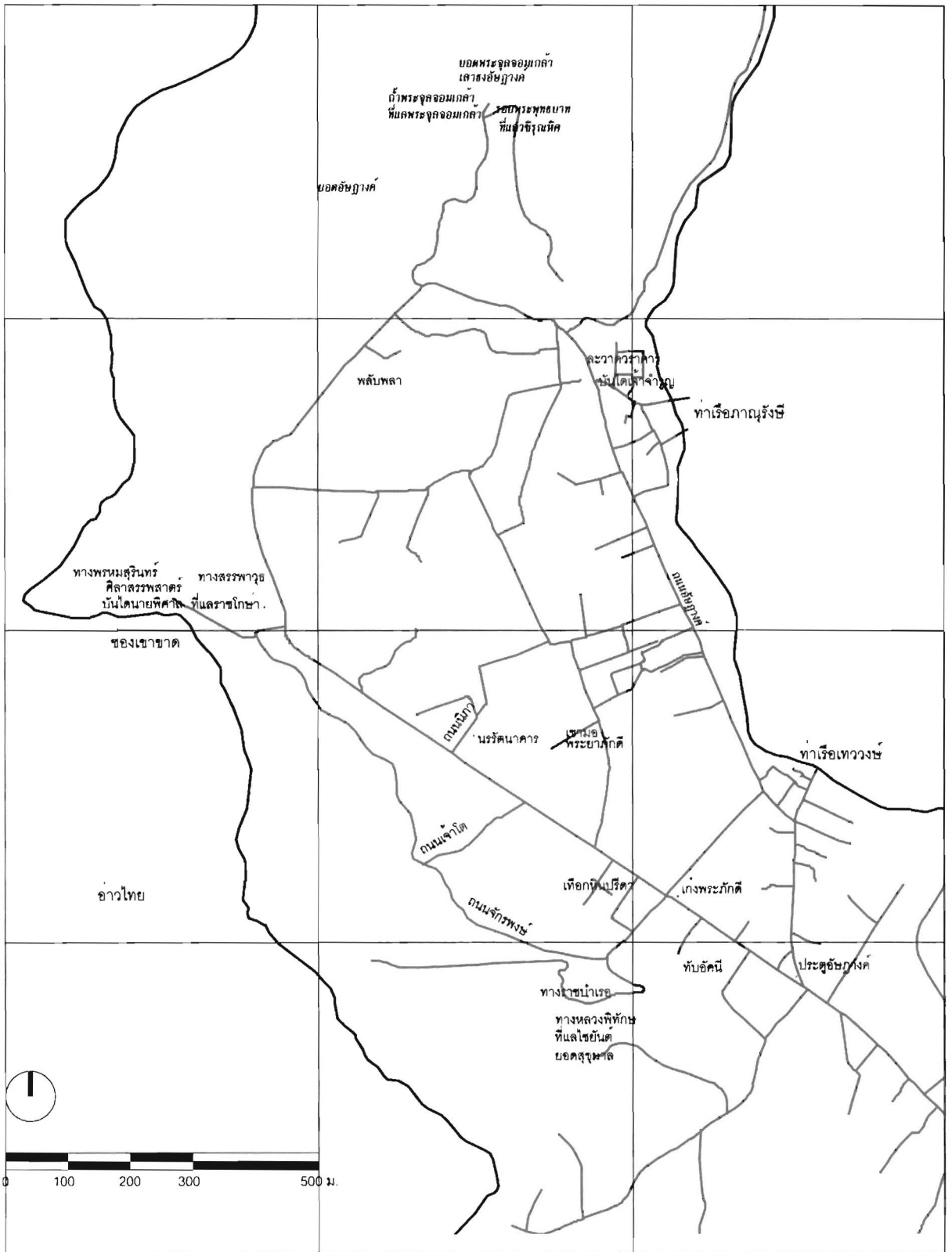
#### ๔.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม

๔.๓.๑ การสำรวจจุดค้นทางโบราณคดี ในบริเวณที่คาดว่าจะมีหลักฐานทางโบราณคดีหรือข้อมูลเพิ่มเติม ได้แก่ ศิลาสรรพศาสตร์ เทือกหินปริตตา เขามอพระยาภักดี ที่แลไชยันต์ ที่แลราชโกษา ประตูลัษฏางค์ นรรัตนาคาร ละวาดวราคาร เก่งพระภักดี ทับอัคนี พลับพลา ถนนจักรพงษ์ ถนนเจ้าโต ถนนนิภา ทางหลวงพิทักษ์ ทางราชบำเรอ ทางสรรพาวุธ ทางพรหมสุรินทร์ และ บ้านไดนายพิศาล

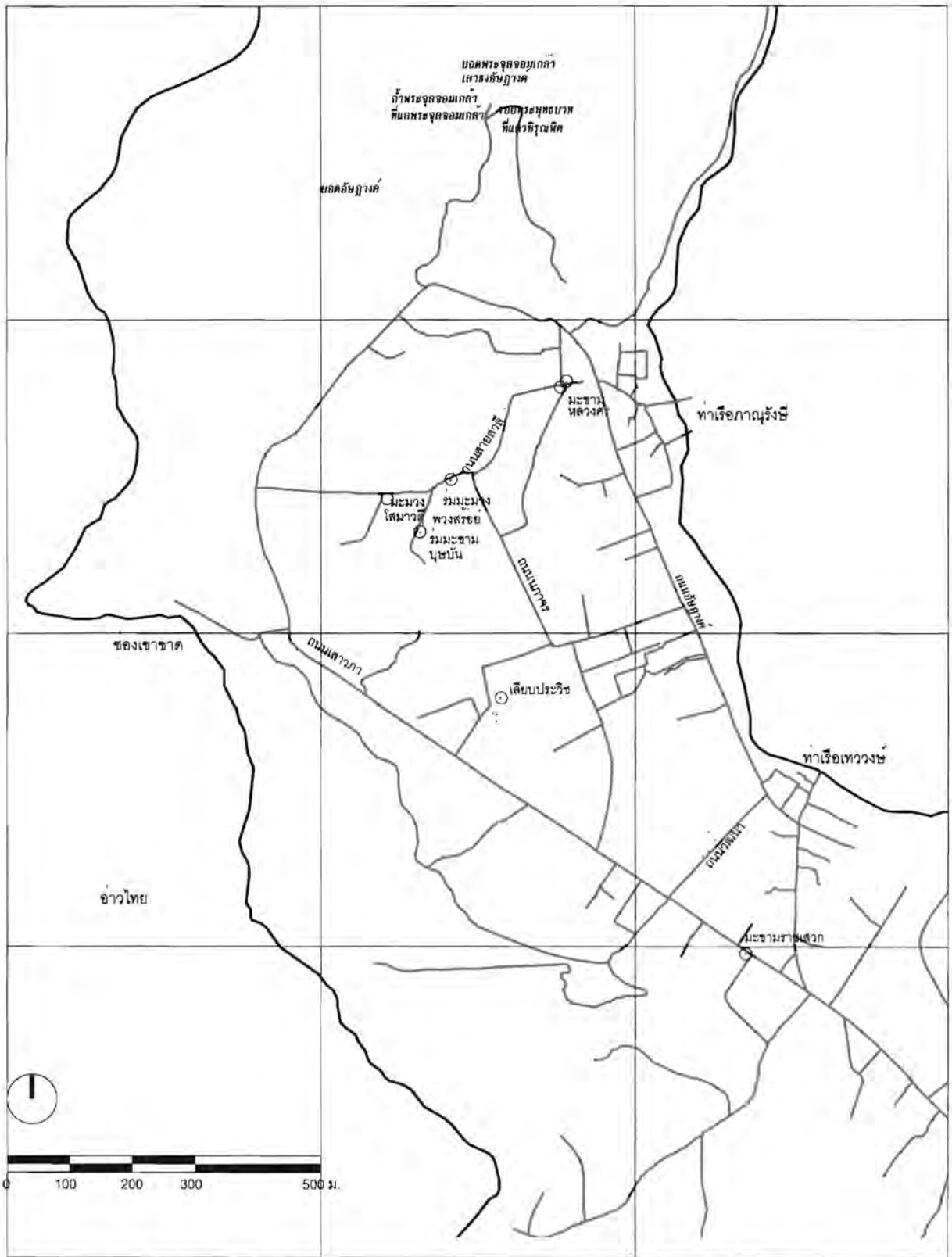
๔.๓.๒ การสำรวจรังวัด (measure work) อาคารสิ่งก่อสร้างที่ยังเหลืออยู่ ได้แก่ เก่งพระภักดี บ้านไดเจ้าจารย์ เพื่อทราบข้อมูลปัจจุบัน สามารถเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารเพื่อทราบความเปลี่ยนแปลง และเป็นข้อมูลสำหรับกำหนดวิธีการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์อาคารสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ต่อไป

๔.๓.๓ การสำรวจอายุต้นไม้สำคัญ สำหรับต้นไม้ใหญ่สำคัญที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน ทำได้ ๒ วิธี คือ เจาะเอาไส้ไม้ออกมาเพื่อทำการศึกษาวงปี หรือ วัดขนาดรอบโคนต้นที่ระยะความสูง ๑.๓๐ เมตร แล้วนำมาเปรียบเทียบกับต้นไม้ที่ทราบอายุแน่นอน ได้แก่ ร่มมะม่วงพวงสร้อย ร่มมะขามบุษบัน เลียบประวิช มะม่วงโสมาวดี มะขามราชเสวก มะขามหลวงศร รวมทั้งต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีอยู่ ได้แก่ มะขามริมถนนเสวภา มะขามริมถนนสายสวัสดิ์ มะม่วงริมถนนนภาจร มะม่วงริมถนนวิวัฒนา เพื่อทราบอายุและยืนยันว่าเป็นต้นไม้เดิมที่มีอยู่ก่อนหรือเป็นต้นไม้ใหม่ที่ปลูกในระหว่างการก่อสร้างอักษฎางค์วัน

๔.๓.๔ การสำรวจสุขภาพและสภาพแวดล้อมของต้นไม้ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและความอยู่รอดของต้นไม้ เช่น การผูก ร่อน ปัญหาโรคและแมลง กิ่งก้านฉีกหัก ลำต้นเอียง การบดอัดทับบริเวณโคนต้น การใช้งานบริเวณโคนต้น ได้แก่ ร่มมะม่วงพวงสร้อย ร่มมะขามบุษบัน เลียบประวิช มะม่วงโสมาวดี มะขามราชเสวก มะขามหลวงศร พร้อมทั้งเสนอแผนและงบประมาณในการฟื้นฟูรักษาสภาพต้นไม้ นอกจากนี้ ควรรวมถึงต้นไม้ใหญ่ตามแนวถนนอักษฎางค์ด้วย ซึ่งมีหลากหลายชนิด เช่น ลั่นทม มะขาม มะกอก เป็นต้น ถึงแม้จะอยู่นอกบริเวณอักษฎางค์วัน แต่ถนนอักษฎางค์ถือได้ว่าเป็นเส้นทางหลักของเกาะสีชังที่เชื่อมต่อกับพระจุฑาธุชราชฐาน



ภาพ ๔.๑๓๔ บริเวณที่เสนอแนะให้ดำเนินการสำรวจจุดค้นทางโบราณคดีในอู่ขางค์วัน



ภาพ ๔.๑๓๕ บริเวณที่เสนอแนะให้ดำเนินการสำรวจอายุ สุขภาพ และสภาพแวดล้อมของต้นไม้ในอัมพวัน

#### ๔.๕ ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการ

๔.๕.๑ การประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพิ่มเติม จากปัจจุบัน ทั้งอาคาร บ้านโด ถนน ทาง ภายหลังการสำรวจขุดค้นและมีข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีเพียงพอ รวมทั้งการประกาศขึ้นทะเบียนต้นไม้สำคัญด้วย ได้แก่ ร่มมะม่วงพวงสร้อย ร่มมะขามบุษบัน เลียบประเวศ มะม่วงโสมาวดี มะขามราชเสวก มะขามหลวงศร ซึ่งบางแห่งอาจเป็นการเวนคืนที่ดิน หรือ การซื้อที่ดิน ดำเนินการโดยกรมศิลปากร

๔.๕.๒ การประกาศเขตอนุรักษ์ กำหนดการควบคุม แนวปฏิบัติ ดำเนินการโดยกรมศิลปากร ร่วมกับท้องถิ่น เช่น การควบคุมความสูง รูปแบบอาคาร สี ควบคุมการขุดและการถม การปรับระดับ เป็นต้น โดยในเบื้องต้นควรมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของอัมพวงคะวันให้สะอาด สวยงาม สอดคล้องกลมกลืนกันให้เกิดความประทับใจและรักษาบรรยากาศทางประวัติศาสตร์ไว้

๔.๕.๓ การดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซม สำหรับองค์ประกอบที่ยังคงอยู่ ซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรม ควรมีการขุดแต่งบูรณะ บำรุงรักษา ป้องกันการเสื่อมสภาพ เพื่ออนุรักษ์สภาพกายภาพให้คงไว้ได้มากที่สุด เช่น เก๋งพระภักดี บ้านโดเจ้าจารย์

๔.๕.๔ การสร้างจำลองขึ้นใหม่ (reconstruction) สำหรับองค์ประกอบที่สูญหายหรือถูกทำลายไปหมดแล้ว สามารถสร้างจำลองขึ้นมาใหม่ โดยอาศัยข้อมูลคำบรรยายจากเอกสาร เพื่อจำลองบรรยากาศของอัมพวงคะวัน เช่น ประตูอัมพวงค์ นรรัตนาคาร ละวาดวราคาร ทับอัคนี พลับพลา

๔.๕.๕ การจัดทำแผนเส้นทางท่องเที่ยว (tourist route) เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยภายในพื้นที่อัมพวงคะวัน ควรจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในลักษณะเส้นทางเที่ยวชม ทั้งเส้นทางรถ เส้นทางจักรยาน และเส้นทางเดิน กำหนดจุดหยุดพักตามสถานที่สำคัญ เพื่อให้นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งเกิดผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจชุมชนตามมา

๔.๕.๖ การจัดทำและติดตั้งป้ายสื่อความหมาย การติดตั้งผังบริเวณรวมในจุดที่เหมาะสม การจัดทำป้ายชื่อสถานที่ต่างๆ โดยให้ป้ายทั้งหมดมีรูปแบบเดียวกัน จัดทำทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่

๔.๕.๗ การจัดทำป้ายชื่อ สถานที่ทุกแห่งที่มีการพระราชทานชื่อ ควรมีป้ายชื่อพร้อมขยายความและเน้นข้อความ โดยบอกเล่าถึงที่มาของชื่อพระราชทานที่โยงถึงบุคคลสำคัญที่เป็นต้นราชสกุลต่างๆ



๔.๔.๘ การจัดทำแผนการปลูกต้นไม้ของชุมชน เพื่อเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ เน้นผังบริเวณของอัมพวง-  
คะวัน เป็นข้อมูลชนิดต้นไม้เดิมที่เป็นไม้ท้องถิ่น (ต้นที่มีชื่อพระราชทาน) และข้อมูลชนิดต้นไม้ที่ปลูกในช่วงการ  
ก่อสร้าง และติดตั้งป้ายชื่อ เช่น อินทนิลหน้านรรัตนาคาร ลำดวนหน้าละวาดวราคาร ไผ่ริมถนนเสวภา หาง  
นกยูงฝั่งริมถนนมาลินี ไผ่ริมถนนนิภา

ปลูกต้นไม้ชนิดเดิม ในตำแหน่งที่เคยมีหรือใกล้เคียงกับตำแหน่งเดิมที่สุด ที่เป็นต้นไม้เดี่ยวได้แก่ เลียบเสมอ  
ใจ เลียบจิตรเสนห์ มะขามราชเสวก มะเกลือหลวงช้านาญ มะกอกราชานูบาล กรวยป่าขุนพิศาล ไม้annonศรีมหา  
ราชา ไม้annonลักษณะมานา ที่เป็นกลุ่มต้นไม้ ได้แก่ ดงพลับพลา ร่มไม้สมมต ร่มไม้คะติพงษ์ สวนอินทนิล โดยขอ  
อนุญาตเจ้าของที่ดิน ซึ่งอาจเป็นสถานที่ราชการหรือถึงแม้จะอยู่ในที่ดินของเอกชนก็ตาม

ส่วนบริเวณ สนามศรีวิไลย์ สนามสุวภัทรี สนามนราธิป นอกจากป้ายแล้ว อาจแสดงบริเวณที่เคยเป็น  
สนามเดิม โดยการออกแบบ เช่น การปลูกต้นไม้ใหญ่ หรือไม้ยืนต้น เพื่อล้อมบริเวณให้เห็นขอบเขตชัดเจนขึ้น

๔.๔.๙ การประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ท้องถิ่นได้รับทราบความเป็นมา ตระหนักถึงความสำคัญ เกิดความ  
ภาคภูมิใจ และเกิดความห่วงใยช่วยกันอนุรักษ์ รวมทั้งผนวกเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญของเกาะสีชัง โดย

- การจัดการประชุมประชาชนบรรยายหรือสัมมนา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด
- การให้ความรู้และข้อมูลกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- การจัดเส้นทางท่องเที่ยว (tourist route) ภายในอัมพวงคะวัน ทั้งเส้นทางรถ เส้นทางจักรยาน และ  
เส้นทางเดิน กำหนดจุดหยุดพัก จัดทำและติดตั้งป้ายผังรวมในจุดที่เหมาะสม การจัดทำป้ายชื่อ  
สถานที่ต่างๆ
- การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยว การจัดทำแผ่นพับ ทั้งภาษาไทยและ  
ภาษาอังกฤษ จัดทำหุ่นจำลอง จัดทำภาพจำลองสามมิติ จัดทำสื่ออื่นๆ เช่น วีดิทัศน์
- ติดตาม ประเมินผลความเข้าใจ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อข้อมูลและวิธีการนำเสนอ





## บทที่ ๕ บทสรุป

อัมพวากระวัน เป็นพื้นที่สวนขนาดใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นบริเวณตอนเหนือของเกาะสีชัง พร้อมๆ กับการพัฒนาพระจุลฑาลักษณาราชฐานบริเวณแหลมวัง เพื่อเป็นที่เที่ยวเล่นพักผ่อน สำหรับผู้ที่มาพักฟื้นร่างกายเพื่อรักษาสุขภาพที่เกาะสีชัง เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนโดยรวม จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร ประกอบกับการสำรวจทางกายภาพของสภาพพื้นที่ของอัมพวากระวัน ซึ่งเคยเป็นวนอุทยานขนาดใหญ่มาก่อน การศึกษาในหัวข้อการเลือกที่ตั้ง การกำหนดขอบเขตพื้นที่ และการออกแบบ พบว่าองค์ประกอบหลักที่สำคัญสามประการ คือ สภาพภูมิประเทศธรรมชาติ อาคารและสิ่งก่อสร้าง และสวนและพรรณไม้ เนื่องเพราะการก่อสร้างเกิดขึ้นภายในเวลาเพียงไม่กี่เดือนในช่วง พ.ศ. ๒๔๓๔ อันเป็นเวลาที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จแปรพระราชฐานอยู่ ณ เกาะสีชังนั้น การเลือกที่ตั้ง การกำหนดขอบเขต จึงได้เลือกเอาพื้นที่ที่เข้าถึงได้ง่ายสะดวกจากทางทะเล ใกล้ท่าเรือ เข้าถึงได้ง่ายจากชุมชนเดิมในสมัยนั้น เดินทางเชื่อมต่อกับพระราชวังได้โดยทางบก ครอบคลุมพื้นที่ที่มีภูมิประเทศหลากหลาย ทั้งยอดเขาสูง เนินเขา ที่ราบ ชายฝั่งทะเล หน้าผาริมทะเล ดงต้นไม้ สวนเดิม มีทิวทัศน์ที่หลากหลายและงดงาม ส่งเสริมให้รับรู้และการรักษาภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่มีอยู่เดิมทั้งหมด การก่อสร้างอัมพวากระวันจึงเป็นแนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่ เก็บรักษาธรรมชาติและพื้นที่สีเขียวเดิมไว้เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต วางแผนการใช้ที่ดินในแนวคิดเดียวกับการผังเมืองในปัจจุบัน ในส่วนแนวคิดการพัฒนา มีการสร้างถนน ทาง อาคารและสิ่งปลูกสร้างเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพื่อการใช้งานและเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในสวน ในส่วนแนวคิดของสวนและพรรณไม้ เป็นการอนุรักษ์ลักษณะภูมิทัศน์เดิมรักษาพืชพรรณเดิม

รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชทานชื่อสถานที่สำคัญต่างๆ ทั้งชื่อถนน ทาง อาคาร ต้นไม้ ที่หมายตา เช่นเดียวกับ การพระราชทานชื่อสถานที่ต่างๆ ในพระจุลฑาลักษณาราชฐาน ทรงเคยใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อนส่วนพระองค์ ทรงเคยวางแผนเรื่องการดูแลรักษาและการจัดการพื้นที่ ทรงเคยใช้พื้นที่สวนนี้เพื่อการเลี้ยงรับรองแขกบ้านแขกเมือง

การก่อสร้างอัมพวากระวัน เป็นตัวอย่างที่สำคัญของการวางแผนการใช้ที่ดิน การออกแบบผังบริเวณและการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วยสภาพที่ตั้งที่เป็นธรรมชาติ มีข้อจำกัดของพื้นที่ที่ต่างออกไปจากสวนและอุทยานที่รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในที่อื่นๆ เช่น กรุงเทพฯ บางปะอิน หรือเพชรบุรี เป็นต้น สภาพที่ตั้งที่เป็นเกาะกลางทะเล ความแห้งแล้งของสภาพอากาศ สภาพภูมิประเทศแบบภูเขาหิน มีชั้นหน้าดินน้อย ตลอดจนความยากลำบากในการขนส่งวัสดุก่อสร้างและแรงงาน ทำให้อัมพวากระวันมีรูปแบบที่เป็น วนะ หรือ สวน ที่ไม่ต่างจากสภาพธรรมชาติเดิมมากนัก ดังนั้น เมื่อการก่อสร้างที่เกาะสีชังยุติลงไปแล้วเกิดวิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ขึ้น พื้นที่อัมพวากระวันจึงถูกทิ้งให้รกร้าง และกลายเป็นชุมชนเกาะสีชังไป จนแทบไม่เหลือร่องรอยว่าพื้นที่นี้ครั้งหนึ่งได้มีโครงการในพระราชดำริเพื่อเป็นสวนสาธารณะหรือพื้นที่สีเขียวของชุมชน มีแนวคิดการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจที่สุดแห่งหนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ ๕

ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์พื้นที่ เช่น การสำรวจจุดค้นทางโบราณคดีในบริเวณที่คาดว่าน่าจะมีหลักฐาน ข้อมูลเพิ่มเติม และดำเนินการบูรณะ เช่น เก๋งพระยาภักดี ถนนจักรพงษ์ ถนนเจ้าโต ทางราชบาเรอ ทางสรรพาวุธ ทางพรหมสุรินทร์ ทางหลวงพิทักษ์ บ้านโดเจ้าจำรูญ บ้านโดนายพิศาล หรือการสร้างจำลองขึ้นใหม่

(reconstruction) เช่น ประตูลัทธิขงจื้อ นรรัตนาคาร ละวาดวราคาร ศาลาย่านวิทยา ศาลาย่านบำเรอภักดี ศาลา  
ย่านมหามนตรี ศาลาพักกลางย่าน

การอนุรักษ์อาคารสิ่งก่อสร้างที่ยังเหลืออยู่ ได้แก่ เก๋งพระยาภักดี บ้านโตเจ้าจำรูญ เป็นต้น การสำรวจสภาพ  
และอนุรักษ์ต้นไม้สำคัญที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน เช่น เลียบประวิธ มະขามราชเสวก

รวมถึงการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพิ่มเติมจากปัจจุบัน ทั้งอาคาร บ้านโต ถนน ทาง ภายหลังจาก  
สำรวจจุดค้นและมีข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีเพียงพอ และการประกาศขึ้นทะเบียนต้นไม้สำคัญด้วย การ  
ประกาศเขตอนุรักษ์ กำหนดการควบคุม แนวปฏิบัติ ดำเนินการโดยกรมศิลปากรร่วมกับท้องถิ่น เช่น การ  
ควบคุมความสูง รูปแบบอาคาร สี ควบคุมการขุดและการถม ควบคุมป้ายและระวางผลกระทบทางสายตา

การจัดทำแผนเส้นทางท่องเที่ยวภายในอรัญญิกะวัน ทั้งเส้นทางรถ ทางจักรยาน และทางเดิน กำหนดจุด  
หยุดพักตามสถานที่สำคัญ การจัดทำและติดตั้งป้ายชื่อสถานที่ต่างๆ ทุกแห่งที่มีการพระราชทานชื่อ จัดทำทั้ง  
ภาษาไทยและอังกฤษ



ผังขยาย

0 15 40 50เมตร





เลียบเสมอใจ

เลียบประวิธ

นรรัตนาคจร

เขามอพระยารักษ์ดี

ถนนมาลินี

แนวต้นไม้ทางมกุฎฝรั่ง

ต้นละมุดฝรั่ง

ต้นจำปีแขก

สวนศรีวิไลย์

ลายสวน

ศิลาจารึก

ต้นประยงค์

สวนอินทนิล

ไม้นอนศรีมหาราชา

ถนนเสาวภา

แนวต้นไม้

รมไม้สมมต

สวนมสุภักตร

เรือกนภาพร

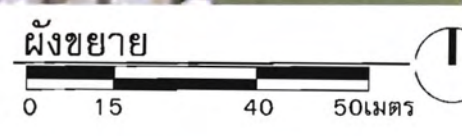
มะกอกราชานุบาล

ถนนเจ้าโต

เลียบจิตรเสนห์

ถนนนิภา

เรือกอรพินธุ์



## อภิธานศัพท์เฉพาะ

แก่ง	เรือนตึกมีรูปหลังคาแบบศาลเจ้าจีน
ช่อง	ที่ว่างซึ่งเป็นทางเข้าออกได้ ในที่นี้หมายถึง ช่องระหว่างภูเขา หรือ เนิน
ดง	ป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น, ที่ซึ่งมีต้นไม้ขนาดใหญ่โตอย่างหนึ่งขึ้นหนาแน่น, โดยปริยายเรียกสถานที่ที่มีคนหรือสัตว์เป็นต้นประเภทเดียวกันรวมอยู่ด้วยกันมากๆ
ถลา*	การปรับตกแต่งพื้นที่ดินเป็นชั้นหรือชั้นลดหลั่นกันไป (terrace)
ทับ	กระท่อมหรือสิ่งปลูกสร้างที่ทำอยู่ชั่วคราว
ทาง	ที่สำหรับเดินไปมา, แนวหรือพื้นที่สำหรับใช้สัญจร
ที่แล*	ที่สำหรับดูหรือมอง ในที่นี้หมายถึง จุดชมทิวทัศน์ (lookout)
เนิน	โคกขนาดใหญ่ที่ค่อยลาดสูงชันจากระดับเดิม
ป่า*	สวนขนาดใหญ่ที่มีความร่มรื่น (park)
พลับพลา	ที่ประทับชั่วคราวสำหรับรับรองพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง
ยอด	ส่วนสูงสุด, ส่วนเหนือสุด
ร่มไม้	บริเวณใต้ต้นไม้ที่แดดส่องไม่ถึง
เรียก*	สันนิษฐานว่าคือ กลุ่มต้นไม้ใหญ่
ลอนตินีศ*	สนามเทนนิส (lawn tennis)
ลายสวน*	สวนแต่งลาย (parterre garden หรือ pattern garden)
วน หรือ วนะ	ป่าไม้, ดง
วนะสวน*	ที่, แหล่ง สำหรับ ต้นไม้
สวน	บริเวณที่ปลูกต้นไม้เป็นจำนวนมาก
แหลม	แผ่นดิน หรือภูเขาที่ยื่นล้ำออกไปในทะเลหรือมหาสมุทร
ฮาไศรอยสวน*	ที่, แหล่ง สำหรับ พักพิง, พักผ่อน

ที่มา : พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (<http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>)

\* ตัวสะกดตามเอกสารประวัติศาสตร์

## เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวง. โครงการวางแผนพัฒนาทรัพยากร สภาพแวดล้อมชุมชน และการท่องเที่ยวของหมู่เกาะสีชังอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), ๒๕๔๘.
- ครรชิต ลิขิตเดชาโรจน์ และ คณะ. โครงการรูปแบบที่เหมาะสมของระบบน้ำในเขตพระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), ๒๕๔๘.
- จามรี อาระยานิมิตสกุล และ คณะ. โครงการสำรวจและออกแบบเพื่อพัฒนาพระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), ๒๕๔๘.
- นันทนา อังกิณันท์ และ คณะ. รายงานการวิจัยพรรณไม้ในบริเวณพระจุฑาธุชราชฐาน. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), ๒๕๔๘.
- บัณฑิต จุลาลัย และ พีรศรี โปვაทอง. รายงานการวิจัยเอกสารประวัติศาสตร์พระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ประเทิน มหาพันธ์. พระจุฑาธุชราชฐาน ณ เกาะสีชัง. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐.
- พรพรรณ พุตระกุล, ธิรัชย์ กำภู ณ อยุธยา, และชาลี มงคลรัตน์. การสำรวจการใช้ที่ดินของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบนเกาะสีชังเพื่อเสนอเป็นผังแม่บทเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

### Websites

- <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๔/๐๒๒/๑๘๙.PDF>. Retrieved July ๒๐๐๗.
- <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๔/๐๒๒/๒๐๑.PDF>. Retrieved July ๒๐๐๗.
- <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๔/๐๒๒/๒๑๒.PDF>. Retrieved July ๒๐๐๗.
- <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๕/๐๐๙/๕๙.PDF>. Retrieved July ๒๐๐๗.
- [http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๕/๐๑๐/๖๑\\_๑.PDF](http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๓๕/๐๑๐/๖๑_๑.PDF). Retrieved June ๒๐๐๘.

## ภาคผนวก ก : ศิลาคาริก

ศิลาคาริกที่เนินดินโกสินรัตนาคาร ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราณบุรี ปัจจุบันมีขนาดกว้าง ๑.๐๕ เมตร สูง ๐.๘๐ เมตร หน้า ๐.๓๘ เมตร ตั้งอยู่ในศาลาริมถนนเสาวภา ใกล้โรงเรียนเกาะสีชัง พิกัดภูมิศาสตร์ ๑๓ ๐๙ ๕๐ องศาเหนือ และ ๑๐๐ ๕๘ ๑๗ องศาตะวันออก มีข้อความ ดังนี้

ศุภมัสดุ รัตนโกสินศก ๑๑๐ สมัยกาลกำหนดพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาประทับ ณ เกาะสีชัง เพื่อจะรักษาพระโรคสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอัชฎางค์เดชาวุธ เมื่อวันที่ ๓๐ เดือนเมษายนจนวันที่ ๒๐ เดือนกรกฎาคมจนถึงวันที่ ๒๓ เดือนสิงหาคม ระยะเวลาหนึ่ง ส่วนในระยะเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินออกมาประทับอยู่คราวนี้ ทรงพระราชดำริว่า การซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงพระประชวรครั้งนี้มีอาการมาก ถ้าหากมิได้มาประทับรักษาพระองค์ที่เกาะสีชังนี้ ก็น่าจะไม่วายพระโรคได้ เกาะสีชังเป็นภูมิสถานอันมีอากาศดีควรจะเป็นที่รักษาไข้เจ็บแลเป็นที่ออกมาพักอาศัยให้มีความสุขแลร่างกายได้ทรงดังพระราชหฤทัยไว้ว่า ถ้าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอหายประชวรแล้วจะทรงสร้างสิ่งซึ่งประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่แลที่ไปมาค้าธุระแลรักษาตัวในเกาะสีชัง เพื่อให้เป็นที่แสดงพระราชหฤทัยยินดี แลมีประโยชน์แก่ชนทั้งปวงถ้วนหน้า ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอมีพระอาการคลายขึ้น ได้ทรงเริ่มการก่อสร้าง คือโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานขึ้นที่หาดด้านเหนือของแหลม ซึ่งเป็นที่จะสร้างพระราชวัง โดยกว้าง ๒ วา ๘ นิ้ว ยาว ๓ เส้น ๑ วา ๒ ศอก มีเรือนสะพาน ๓ หลัง บันไดขึ้น ๗ บันได พระราชทานชื่อว่า สะพานอัชฎางค์ โปรดให้สร้างประภาคารสูง ๓๐ ฟุต ขึ้นไว้ที่ศิลาในน้ำตรงสัมปะยื้อพระราชทานชื่อว่า อัชฎางค์ประภาคาร การก่อสร้างทั้ง ๒ อย่างนี้ใช้เงินพระคลังข้างที่เป็นส่วนพระราชทรัพย์สำหรับพระองค์ มิใช่เงินจากราชการแผ่นดิน โปรดให้เบิกเสารงขึ้นไว้บนเขาสูงยอดพระจุลจอมเกล้าสำหรับบอกเรือไปมา พระราชทานชื่อว่า เสารงอัชฎางค์ ตัดถนนตั้งแต่แหลมวังขึ้นไปถึงหลังโอบเตลียังตัดต่อขึ้นไปจนถึงท่าไทรบนนี้ สายหนึ่ง พระราชทานชื่อว่า ถนนอัชฎางค์ ตัดทางแยกจากถนนอัชฎางค์ตรงไปเขาขาด พระราชทานชื่อ ถนนเสาวภา ในที่บริเวณข้างถนนตั้งแต่ประตูอัชฎางค์เข้าไปจนกระทั่งถึงเขาขาด ให้ตัดทางปลูกต้นไม้คือแต่งเป็นวงเวียนะสถานสำหรับเป็นที่สำราญใจ สำราญกายของชนทั้งปวงพระราชทานชื่อ อัชฎางค์คะวัน สร้างศาลศรีขไลธรเทพอันเป็นที่นับถือของชนชาวเกาะสีชังที่ไหลเขาพระองค์ขจร การก่อสร้างทั้งปวงนี้ได้เริ่มขึ้นนับได้ ๕๐ วันถ้วน เป็นอันแล้วเสร็จได้ดังพระประสงค์ ครั้นวันที่ ๒๓ เดือนสิงหาคมรัตนโกสินศก ๑๑๐ จึงได้มีการมงคล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอัชฎางค์เดชาวุธทรงเปิดประภาคารจำลองอันเป็นเครื่องหมายให้จุดไฟที่อัชฎางค์ประภาคาร แลชักธงบรมราชอัฐิขึ้นที่เสารงอัชฎางค์เป็นประดุม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งตาวูที่สะพานอัชฎางค์เป็นที่หมายว่า การสะพานนั้นเป็นอันแล้วสำเร็จ แล้วสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอได้ทรงรำกระบี่กระบอง งาม ดาบสองมืออย่างละคู่ แล้วสวดพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้น วันที่ ๒๔ เวลาเช้าเสด็จพระสงฆ์ เวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินทรงตัดแพรแถบเปิดถนนอัชฎางค์ แลชักผ้าคลุมชื่อ และไขกุญแจเปิดประตูอัชฎางค์คะวัน พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระวรราชเทวี อันเป็นพระมารดาทรงปลูกต้นไม้ในกลางวงเวียนะ เป็น

สำคัญในการที่สร้างวาระแทนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ครึ่งวันที่ ๒๕ ที่ ๒๖ เสด็จพระราชดำเนินประพาศ  
สถานที่ต่างๆ ซึ่งได้สร้างขึ้นในอัญญาางค์คะวัน และมีละครเบิกโรงวันที่ ๒๓ แลเล่นเต็มวันอีกสามวัน ครั้นวันที่  
๒๖ เวลาบ่ายได้พระราชทานสิ่งของเครื่องเรือนแลเครื่องทำครัว กับเครื่องทำมาหากินและการต่างๆ รวม  
๘๖ ส่วน และราษฎรซึ่งตั้งบ้านอยู่ตำบลเกาะสีชังนี้ ทั้ง ๘๖ ครัว เวลาค่ำมีดอกไม้เพลิง แลเลี้ยงพระบรม  
วงษานุวงศ์ ข้าราชการกรบันดาซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินออกมาท้วหน้า เป็นการฉลองสิ่งที่ทรงสร้างขึ้น  
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนทั้งปวง ในเกาะสีชังนี้ จึงโปรดเกล้าให้จารึกไว้ในก้อนศิลานี้เป็นที่ระลึกสืบไป



## ภาคผนวก ข : โบราณสถานขึ้นทะเบียน

นอกจากพระจุลธาตุราชฐานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ แล้ว บริเวณเกาะสีชัง ยังมีโบราณสถานสำคัญที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเพิ่มเติมโดยกรมศิลปากร และอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี ดังนี้

๑. เกาะหินส้มปะยื้อ ซึ่งเป็นที่ตั้งของอักษฎางค์ประภาคาร
๒. เสาธงอักษฎางค์
๓. รอยพระพุทธรูปท้ำจำลอง (มีการบูรณะปรับปรุงบริเวณประดิษฐานในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยเรือศาลาไม้เก่าที่มีสภาพทรุดโทรมผุพังออก แล้วก่อสร้างศาลาคอนกรีตใหม่ ที่มีขนาดและรูปทรงคล้ายของเดิม ดำเนินการโดยสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี)
๔. ถ้ำพระจุลจอมเกล้า
๕. ที่แลพระจุลจอมเกล้า
๖. ที่แลวชิรณทิศ
๗. ที่แลราชโกษา (อยู่ในอักษฎางค์ตะวันตก)
๘. ถ้ำจักรพงษ์ (อยู่ในอักษฎางค์ตะวันตก)
๙. ศาลาจารึก (อยู่ในอักษฎางค์ตะวันตก)
๑๐. เก๋งพระภักดี (อยู่ในอักษฎางค์ตะวันตก)
๑๑. ด่านศุลกากร
๑๒. บ่อสี่เหลี่ยม
๑๓. พระที่นั่งโกสิยวิสุภณห์ (อยู่ในพระจุลธาตุราชฐาน)



## ภาคผนวก ค

### สาระสำคัญของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

กฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีความเป็นมาอันยาวนาน และได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก้ไข หลายครั้งการแก้ไขครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฉบับที่มีผลใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน คือ "พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕" ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

#### ก. โบราณสถาน

##### ๑. ความหมายของคำว่า "โบราณสถาน"

คำว่า "โบราณสถาน" นั้น ตามพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา ๔ ว่า "อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือ โดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย"

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น การที่จะถือว่าสิ่งใดเป็นโบราณสถานจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

##### (๑) ต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์

ความหมายคำว่า "อสังหาริมทรัพย์" ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๐๐ ว่า "อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดินกับทรัพย์อันติดกับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น อนึ่งคำว่าอสังหาริมทรัพย์ ท่านหมายรวมถึงสิทธิทั้งหลาย อันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย" ดังนั้น จึงพออธิบายความหมายของคำว่า "อสังหาริมทรัพย์" ว่าได้แก่ ทรัพย์ ดังต่อไปนี้

- **ที่ดิน** ทั้งที่เป็นที่ดินที่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินมีโฉนด โฉนดแผนที่ โฉนด ตราจอง และยังรวมถึงที่ดินที่มีผู้มิสิทธิครอบครอง เช่น ที่ดินที่มี ส.ค.๑ น.ค.๓ น.ค.๓ ก. เป็นต้น

- **ทรัพย์อันติดกับที่ดิน** ได้แก่

- ทรัพย์ที่เกิดหรือติดกับที่ดินโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น
- ทรัพย์ที่ติดกับที่ดินโดยมีผู้นำมาติด เช่น ดึก อนุสาวรีย์ เจดีย์ เป็นต้น
- ทรัพย์ซึ่งประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน เช่น แม่น้ำลำคลอง เป็นต้น
- สิทธิอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

- สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยตรง เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง สิทธิใช้สอย และได้มาซึ่งดอกผล สิทธิที่จะจำหน่าย หรือโอนสิทธิที่จะติดตามทวงคืนจากผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ เป็นต้น

- สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยอ้อมเป็นสิทธิซึ่งไม่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยตรง แต่เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับ อสังหาริมทรัพย์ อย่างอื่นซึ่งติดอยู่กับที่ดินอีกทอดหนึ่ง

(๒) โดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของ อสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

องค์ประกอบใน (๒) นี้ จะต้องพิจารณาถึงหลักการสำคัญอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๓ ประการ คือ

(๒.๑) อายุของอสังหาริมทรัพย์

(๒.๒) ลักษณะการก่อสร้างของอสังหาริมทรัพย์

(๒.๓) หลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์

ทั้งนี้ จะต้องเป็นประโยชน์ต่อศาสตร์แขนงหนึ่งแขนงใดใน ๓ แขนงนี้ คือ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี

## ๒. ประเภทของโบราณสถาน

วิธีการแบ่งแยกประเภทของโบราณสถานอาจแยกได้ ๒ วิธี

(๑) แบ่งแยกโดยพิจารณาจากหลักกรรมสิทธิ์คือ แบ่งเป็น

(๑.๑) โบราณสถานที่มิใช่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

(๑.๒) โบราณสถานที่มิใช่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

(๒) แบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียนคือ แบ่งเป็น

(๒.๑) โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน

(๒.๒) โบราณสถานที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน

## ๓. การขึ้นทะเบียนโบราณสถานและหน้าที่ต่าง ๆ ที่ต้องปฏิบัติ

### ๓.๑ ความหมายของการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

หลักการขึ้นทะเบียนโบราณสถานนั้น ตามกฎหมายฉบับเดิมคือ พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งมีอยู่แล้วแต่มิได้ใช้คำว่า "ขึ้นทะเบียน" อย่างในกฎหมายฉบับปัจจุบัน แต่ใช้คำว่า "จัดทำบัญชี" ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติ ในมาตรา ๖ ของกฎหมายดังกล่าวซึ่งบัญญัติว่า "ให้อธิบดีจัดทำบัญชีบรรดาโบราณสถานทั้งหลายที่มีอยู่ในประเทศไทยขึ้นไว้ ไม่ว่าจะเป็โบราณสถานที่มิใช่เจ้าของเป็นของเอกชนคนใดหรือไม่มีเจ้าของ หรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน รวมทั้งโบสถ์ วิฑวาอาราม และสิ่งปลูกสร้าง อย่างอื่นอันเกี่ยวกับศาสนา

บัญชีนั้้นบุคคลใดๆ ย่อมตรวจดูและขอคัดสำเนาได้หรือขอรับสำเนาบัญชี หรือย่อรายการอันรับรองว่าถูกต้องได้โดย เสียค่าธรรมเนียมตามที่อธิบดีจะกำหนดไว้แต่ไม่เกินห้าบาท "

แม้ในกฎหมายฉบับปัจจุบันคำว่า " จัดทำบัญชี " ก็ยังหลงเหลือให้เห็นได้ดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ ว่า " บรรดาโบราณสถานซึ่งอธิบดีกรมศิลปากร ได้จัดทำบัญชี และประกาศในราชกิจจานุเบกษาตามกฎหมายว่าด้วย โบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุและการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติแล้วก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับให้ถือว่าเป็นโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย"

### ๓.๒ การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของกฎหมาย ในอันที่จะคุ้มครองควบคุมดูแลรักษาโบราณสถาน ปัจจุบันกฎหมายที่คุ้มครองโบราณสถานของไทยคือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แม้กฎหมายฉบับนี้จะใช้บังคับมาเป็นเวลาเกินกว่า ๓๐ ปีแล้วก็ตาม แต่บุคคลทั่วไปก็ยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการขึ้นทะเบียนโบราณสถานน้อยมาก

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๗ ได้กำหนดเรื่องการขึ้นทะเบียนโบราณสถานไว้ว่า "เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใดๆ ก็ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ ประกาศดังกล่าวนี้อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ให้กระทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามความในวรรคก่อน ถ้าโบราณสถานนั้นมีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้ อธิบดีแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของ หรือผู้ถือครอบครองทราบ ถ้าเจ้าของหรือผู้ถือครอบครองไม่พอใจให้มีสิทธิร้องต่อศาลภายในกำหนด สามสิบวัน นับแต่วันที่อธิบดี แจ้งให้ทราบขอให้ศาลมีคำสั่งให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียน และหรือ การกำหนดเขตที่ดิน ให้เป็นโบราณสถานแล้วแต่กรณีได้ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอต่อศาลหรือศาลมีคำสั่งคดีถึงที่สุดให้ยกคำร้องขอของเจ้าของ หรือผู้ครอบครองให้อธิบดีดำเนินการขึ้นทะเบียนได้"

จากบทกฎหมายมาตรา ๗ ดังกล่าวข้างต้นหากสรุปเป็นหลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนได้ดังนี้

#### ๓.๒.๑ หลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

(๑) อสังหาริมทรัพย์ที่จะขึ้นทะเบียนต้องเป็นโบราณสถานตามบทนิยามของกฎหมายของคำว่า "โบราณสถาน"

(๒) อธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้มีอำนาจประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และมีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถานซึ่งเขตของโบราณสถานนี้ให้ถือเป็นโบราณสถานด้วย

(๓) หากโบราณสถานใดที่อธิบดีกรมศิลปากรจะประกาศขึ้นทะเบียนมีเจ้าของ หรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย อธิบดีกรมศิลปากรต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบ หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจให้ใช้สิทธิร้องต่อศาลภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่อธิบดีกรมศิลปากรแจ้งให้ทราบ หากศาลมีคำสั่งให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียนและหรือกำหนดเขตที่ดินให้เป็นโบราณสถาน ก็ให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียนหรือการกำหนดเขตที่ดิน

หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอต่อศาล หรือศาลมีคำสั่งคดีถึงที่สุดให้ยกคำร้องขอของเจ้าของหรือผู้ครอบครอง อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจขึ้นทะเบียนได้

ดังนั้นหากเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่ยื่นคำร้องต่อศาลภายใน ๓๐ วัน ก็ถือว่าละสิทธิ อธิบดีกรมศิลปากรจะประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานต่อไป

(๔) อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจเพิกถอนการขึ้นทะเบียนโบราณสถานหรือแก้ไขเพิ่มเติมการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

(๕) การประกาศขึ้นทะเบียนหรือประกาศเพิกถอนหรือประกาศแก้ไขเพิ่มเติมการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา

(๖) โบราณสถานที่ยุติกรรมศิลปากรได้จัดทำบัญชีและประกาศในราชกิจจานุเบกษาตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ก่อนวันที่พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ ใช้บังคับ ให้ถือว่าเป็นโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วตามพระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔

๓.๒.๒ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง

โบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งถูกทิ้งร้างไว้ยังพบเห็นได้อยู่ทั่วไปตามป่าเขา ดังที่เป็นชาวอยู่เนืองๆ และเมื่อได้มีการตรวจสอบแล้วเห็นว่าสมควรจะขึ้นทะเบียนเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน ก็ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากร ประกาศขึ้นทะเบียนได้

นอกจากการประกาศขึ้นทะเบียนตามที่กล่าวข้างต้นแล้วกฎหมายยังให้อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ มีข้อที่น่าสังเกตว่าในเรื่องการกำหนดเขตที่ดินนี้ ตามกฎหมายเดิมคือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๗ มิได้บัญญัติไว้ ทั้งนี้เนื่องจากแต่เดิมการขึ้นทะเบียนโบราณสถานใช้วิธีการประกาศชื่อโบราณสถานเท่านั้น และไม่มีข้อยุ่งยากแต่อย่างใด เพราะที่ดินว่างเปล่านั้นมีอยู่มากมาย ปัญหาต่าง ๆ เช่น การบุกรุกที่ดินโบราณสถานมักไม่ค่อยพบ ข้อบกพร่องของกฎหมายเดิมก็คือเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็ไม่สามารถจะชี้ชัดได้ว่าเขตของโบราณสถานมีอยู่แค่ไหนเพียงใด พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฉบับที่ใช้บังคับในปัจจุบันจึงได้อุดช่องว่างนี้ โดยกำหนดหลักการให้มีการกำหนดเขตที่ดินเป็นเขตโบราณสถานโดยเขียนไว้ชัดว่า "ให้ถือว่าเป็นโบราณสถาน" ด้วย

๓.๒.๓ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง

โบราณสถานบางแห่งมีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง เช่น อาจเป็นของเอกชนคนใดคนหนึ่ง พระราชบัญญัติโบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๐๔ จึงได้บัญญัติไว้ในวรรคสองของมาตรา ๗ ว่าเป็นพิเศษ จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากฎหมายมิได้มีเจตนาที่ขยี้ดโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองมาเป็นของรัฐดังที่มีบุคคลบางคนเข้าใจ กฎหมายยังให้ความเคารพในสิทธิของเอกชนไม่ว่าจะเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองก็ตาม การขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง อธิบดีกรมศิลปากรจะต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบ เจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งอธิบดีกรมศิลปากรจะต้องแจ้งให้ทราบนั้นจะต้องเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น

ในกรณีที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจ ซึ่งก็อาจเป็นไปได้เพราะการขึ้นทะเบียนโบราณสถานทำให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองถูกจำกัดสิทธิบางประการดังจะได้กล่าวต่อไป เจ้าของหรือผู้ครอบครองจะต้องร้องต่อศาลภายในกำหนด ๓๐ วัน นับแต่วันที่อธิบดีกรมศิลปากรแจ้งให้ทราบ เพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้อธิบดีกรมศิลปากรระงับการขึ้นทะเบียนและหรือการกำหนดเขตที่ดินให้เป็นโบราณสถาน ข้อที่ควรสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือการที่กำหนดให้ร้องต่อศาลซึ่งเป็นฝ่ายตุลาการนี้ถือว่าเป็นการเปลี่ยนหลักการจากกฎหมายเดิมที่กำหนดให้อุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายบริหารเท่านั้น (โปรดดูพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๗ มาตรา ๗ (๒))

หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอต่อศาล หรือศาลได้มีคำสั่งถึงที่สุดให้ยกคำร้องของเจ้าของหรือผู้ครอบครองนั้น ก็ให้อธิบดีกรมศิลปากรดำเนินการขึ้นทะเบียนได้ต่อไป

๓.๒.๔ ผลของการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

โบราณสถานใดที่กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนแล้วจะมีผลดังนี้

(๑) การควบคุมที่ปลูกสร้างอาคารตามกฎหมายว่าด้วย การควบคุมการก่อสร้างอาคาร

เนื่องจากว่าปัญหาเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารเป็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบต่อ

โบราณสถาน เพราะหากไม่มีการควบคุมปล่อยให้มีการปลูกสร้างกันอย่างเสรียอมทำให้สภาพภูมิทัศน์ของโบราณสถานเสียหาย ฉะนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จึงได้มีการประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๐๔ ข้อ ๑ ให้เพิ่มมาตรา ๗ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ เพื่อควบคุมการปลูกสร้างอาคารในเขตโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนแล้ว ดังนี้

"มาตรา ๗ ทวิ ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างอาคารตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารภายในเขตของโบราณสถาน ซึ่งอธิบดีได้ประกาศขึ้นทะเบียนไว้แต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี

ในกรณีที่มีการปลูกสร้างอาคารโดยมิได้รับอนุญาตให้อธิบดีมีอำนาจสั่งระงับการก่อสร้าง และให้รื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นภายในกำหนดหกสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง

ผู้ใดขัดขึ้นไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารตามคำสั่งอธิบดี มีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน และให้อธิบดีดำเนินการรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นได้ โดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้ปลูกสร้างไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายหรือดำเนินคดีแก่ผู้รื้อถอนไม่ว่าด้วยประการใดทั้งสิ้น

สัมภาระที่รื้อถอนถ้าเจ้าของไม่ขนย้ายออกไปจากเขตโบราณสถานภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันที่รื้อถอนเสร็จ ให้อธิบดีจัดการทอดตลาดสัมภาระนั้น เงินที่ได้จากการขายเมื่อนักค้าใช้จ่ายในการรื้อถอนและการขายแล้วเหลือเท่าใดให้คืนเจ้าของสัมภาระนั้น"

บทบัญญัติในมาตรา ๗ ทวิ มีลักษณะพิเศษซึ่งรวมมาตรการทั้งทางแพ่งและทางอาญาไว้ในตัวเบ็ดเสร็จ ในทางอาญานั้นบัญญัติไว้ในวรรคสาม กล่าวคือ ในกรณีที่ขัดขึ้นไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคาร หรือส่วนแห่งอาคารตามคำสั่งอธิบดีกรมศิลปากร มีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน ความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานจะต้องไปตู่ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๓๖๔ ซึ่งบัญญัติว่า

"ผู้ใดทราบบังคับของเจ้าพนักงานซึ่งสั่งการตามกฎหมายให้ไว้ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้น โดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบวัน หรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ"

ส่วนมาตรการทางแพ่ง หากเปรียบเทียบแล้วมีความรุนแรงกว่าทางอาญาเสียอีกโดยได้กำหนดไว้ในวรรคสามเช่นกัน และได้กำหนดรายละเอียดไว้ในวรรคสี่และในวรรคห้าด้วยว่า ในกรณีที่ขัดขึ้นไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารก็ให้อธิบดีกรมศิลปากรดำเนินการรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นได้ โดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้ปลูกสร้างไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายหรือดำเนินคดีแก่ผู้รื้อถอนไม่ว่าด้วยประการใดๆ ทั้งสิ้น และสัมภาระที่รื้อถอนถ้าเจ้าของไม่ขนย้ายออกไปจากเขตโบราณสถานภายในกำหนด ๕ วัน นับแต่วันรื้อถอนเสร็จ อธิบดีกรมศิลปากรย่อมมีอำนาจจัดการขายทอดตลาดสัมภาระนั้นได้ เมื่อได้เงินจากการขายทอดตลาดนั้นแล้วก็ให้นำมาหักค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนและการขาย หากมีเหลือก็ต้องคืนเจ้าของสัมภาระไป

เหตุที่กฎหมายต้องบัญญัติถึง " ผู้ปลูกสร้าง " และ " ผู้รื้อถอน " ไว้ด้วยก็เพราะการปลูกสร้างอาคารต่างๆ เจ้าของผู้ครอบครองอาจไม่ได้ปลูกสร้างเองแต่จ้างบุคคลอื่นปลูกสร้างหรือในทางตรงกันข้ามกรณีรื้อถอนอาคารก็เช่นกัน อธิบดีกรมศิลปากรอาจจ้างบุคคลอื่น เช่น เอกชนรายใดรายหนึ่งเป็นผู้รื้อถอน ฉะนั้นกฎหมายจำเป็นต้องเขียนครอบคลุมบุคคลเหล่านี้ไว้ด้วย เพื่อมิให้ต้องรับผิดชอบในกรณีดังกล่าว

๓.๒.๕ หน้าที่ของเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถาน

ตามปกติเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานไม่ว่าจะขึ้นทะเบียนหรือไม่ก็ต้องปฏิบัติตามที่พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ กำหนดให้ต้องปฏิบัติ

เช่น ตามมาตรา ๑๐ มาตรา ๑๐ ทวิ อยู่แล้วอย่างไรก็ดีในกรณีที่โบราณสถานนั้นได้ขึ้นทะเบียนแล้วเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะต้องมีหน้าที่เพิ่มขึ้น ดังนี้

(๑) เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานต้องแจ้งการชำรุด หักพัง หรือเสียหายไม่ว่าด้วยประการใดเป็นหนังสือไปยังอธิบดีกรมศิลปากรภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่โบราณสถานนั้นชำรุดหักพัง หรือเสียหาย (ตามมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔) หากไม่แจ้งมีโทษตามมาตรา ๓๔ ซึ่งกำหนดให้จำคุกไม่เกิน ๑ เดือนหรือปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๒) เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานต้องยินยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับคำสั่งจากอธิบดีเข้าทำการซ่อมแซม หรือกระทำด้วยประการใดๆ เพื่อเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมเมื่อได้รับการแจ้งเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมศิลปากรแล้ว (ตามมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔) และในกรณีที่มีการขัดขวางการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวแม้พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จะมีได้บัญญัติฐานความผิดไว้ ก็ต้องพิจารณาจากบทบัญญัติในมาตรา ๑๓๔ แห่งประมวลกฎหมายอาญาฐานขัดขวางเจ้าพนักงาน ซึ่งบัญญัติว่า

“ผู้ใดต่อสู้หรือขัดขวางเจ้าพนักงานหรือผู้ซึ่งต้องช่วยเจ้าพนักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติการตามหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการต่อสู้หรือขัดขวางนั้น ได้กระทำโดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่ว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสี่ปี หรือปรับไม่เกินแปดพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”

(๓) เจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งเป็นผู้โอนโบราณสถานให้บุคคลอื่นจะต้องแจ้งการโอนเป็นหนังสือโดยระบุชื่อและที่อยู่ของผู้รับโอน และวันเดือนปีที่โอนไปยังอธิบดีกรมศิลปากร ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันโอน และในกรณีที่เจ้าของเป็นผู้ได้รับกรรมสิทธิ์โบราณสถานโดยทางมรดกหรือโดยพินัยกรรม ต้องแจ้งการได้รับกรรมสิทธิ์ไปยังอธิบดีกรมศิลปากรภายใน ๖๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับกรรมสิทธิ์หากมีผู้ได้รับกรรมสิทธิ์ในโบราณสถานเดียวกันหลายคนเมื่อได้มีการมอบหมายให้ผู้มีกรรมสิทธิ์รวมคนใดคนหนึ่งเป็นผู้แจ้งการรับกรรมสิทธิ์ และผู้ได้รับมอบหมายได้ปฏิบัติการแจ้งนั้นภายในกำหนดเวลาดังกล่าวแล้ว ให้ถือว่าผู้มีกรรมสิทธิ์รวมทุกคนได้ปฏิบัติการแจ้งนั้นแล้วด้วย ทั้งนี้ตามมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ หากฝ่าฝืนยอมมีโทษตามมาตรา ๓๔ ดังได้กล่าวในข้อ ๓.๒.๕(๑) แล้ว

(๔) หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว จัดให้มีการเรียกเก็บค่าเข้าชมหรือค่าบริการอื่นเป็นปกติธุระหรือจัดเก็บผลประโยชน์ใดๆ ที่เกิดจากโบราณสถานดังกล่าว เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้นต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่อธิบดีกรมศิลปากรกำหนด

การกำหนดค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมดังกล่าว อธิบดีกรมศิลปากรจะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง จำนวนไม่น้อยกว่า สามคน โดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองร่วมเป็นกรรมการด้วย

นอกจากหน้าที่ข้างต้นแล้ว เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว พึงทราบถึงข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้น ข้อกฎหมายที่กล่าวถึงนี้ก็คือมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจออกกฎกระทรวงให้ผู้เข้าชมโบราณสถานปฏิบัติบางประการในระหว่างเข้า



ชม เมื่อเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพ ปลอดภัย ความสะดวก และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ดังนี้

- (๑) ไม่เคลื่อนย้ายสิ่งต่างๆ ในโบราณสถาน
  - (๒) ไม่ขีด เขียน หรือทำให้ปรากฏด้วยประการใดๆ ซึ่งข้อความ ภาพ หรือรูปรอยใดๆ ลงบน โบราณสถาน
  - (๓) ไม่นำอาหาร วัตถุระเบิด วัตถุเชื้อเพลิง หรือสารเคมีอื่นจะก่อให้เกิดอันตรายเข้าไปในโบราณสถาน
  - (๔) ไม่ป็น پایโบราณสถาน หรือไม่กระทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหาย หรือ ก่อให้เกิดความสกปรก และไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยแก่โบราณสถาน
  - (๕) ไม่เทหรือถ่ายทิ้งขยะมูลฝอย หรือสิ่งปฏิกูลลง ณ ที่ใดๆ ภายในโบราณสถานนอกจากที่ซึ่งจัดไว้
  - (๖) ไม่กระทำการใดๆ ภายในโบราณสถาน อันเป็นที่น่ารังเกียจ หรือเป็นที่เสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดี หรือลบลู่ดูหมิ่นศาสนา และวัฒนธรรม หรือก่อความรำคาญแก่ผู้เข้าชมอื่นๆ
- ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนมาตรา ๑๓ ย่อมมีโทษตามมาตรา ๓๔ เช่นกัน

### ๓.๓ การเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานนั้น เจตนารมณ์ของกฎหมายก็เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุม โบราณสถาน ดังนั้น หากปรากฏต่อมาว่าโบราณสถานนั้นไม่มีประโยชน์ในการดูแลรักษา และการควบคุมอีกต่อไป กฎหมายก็ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรเพิกถอนการประกาศขึ้นทะเบียนนั้นได้ นอกจากนั้นเมื่อได้ประกาศขึ้นทะเบียน แล้วอาจมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ขยาย หรือลดเขตโบราณสถาน กฎหมายจึงได้กำหนดไว้ให้อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจ จะแก้ไขเพิ่มเติมได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามการเพิกถอนหรือการแก้ไขเพิ่มเติมประกาศดังกล่าวจะมีผลตามกฎหมายต้อง ประกาศในราชกิจจานุเบกษาด้วย

เกี่ยวกับการเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมประกาศการขึ้นทะเบียนโบราณสถานนี้ มีข้อที่น่าสังเกตว่า ในกรณีที่ประกาศ ขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองนั้น กฎหมายกำหนดไว้ชัดว่าอธิบดีกรมศิลปากรจะต้องแจ้งเป็น หนังสือให้เจ้าของ หรือผู้ครอบครองทราบ แต่การเพิกถอนหรือการแก้ไขเพิ่มเติมประกาศดังกล่าว กฎหมายมิได้กำหนดให้ ต้องแจ้งเจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบแต่อย่างใด